

57415

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HEKİMOĞLU ALI PAŞA KÜLLİYESİ
VE ÇEVRESİ MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ

Mimar, Birnur AKGÜN AFACAN

F.B.E. Mimarlık Anabilim Dalı, Röleve ve
Restorasyon Programında Hazırlanan
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Neslihan SÖNMEZ

İstanbul, Ekim 1996

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

ÖZET

SUMMARY

1. GİRİŞ

2. HEKİMOĞLU ALİ PAŞA KÜLLİYESİ İLE YAKIN ÇEVRESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE FİZİKSEL BİÇİMLENİŞİ

2.1. Bölgenin Tarihsel Gelişimi	2
2.1.1. İlk Yerleşmeler	2
2.1.2. Roma ve Bizans Dönemi	3
2.1.3. Osmanlı Dönemi	7
2.1.4. Cumhuriyet Dönemi	10
2.2. Bölgenin Fiziksel Verileri	10
2.2.1. Yapıların Mimari ve Doğal Özellikleri	10
2.2.1.1. Yapılanma Özellikleri	10
2.2.1.2. Kat adetleri Ve Silüet Özellikleri	12
2.2.1.3. İşlevler	12
2.2.1.4. Tarihi Yapıların Özgünlükler ve Korunma Durumları	17
2.2.1.5. Değerlendirme	18
2.2.2. Yapı Bulunmayan Alanlar	18
2.2.2.1. Yollar, Kaldırımlar, Otoparklar	18
2.2.2.2. Yeşil Alanlar	19
2.2.2.3. Boş Alanlar	19
2.2.3. Diğerleri	19

3. HEKİMOĞLU ALİ PAŞA KÜLLİYESİ

3.1. Batılılaşma Dönemi Mimari Özellikleri	20
3.2. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Tarihsel Kimliği ve Eserleri	21
3.3. Külliye'nin Yerleşim Özellikleri	24
3.4. Külliye İçindeki Yapılar	28
3.4.1. Hekimoğlu Ali Paşa Camii	28
3.4.1.1. Mimari Özellikleri	28
3.4.1.1.1. Plan Tipi	28
3.4.1.1.2. Taşıyıcı Sistem	29
3.4.1.1.3. Örtü Sistemi	30
3.4.1.1.4. Cephelerin Tasarımı	31
3.4.1.1.5. Minare	42
3.4.1.1.6. Diğer Mekan Elemanları	43
3.4.1.1.7. Camii İçindeki Bezemeler	52
3.4.1.1.8. Hütkar Mahfili Rampası	56

3.4.1.2. Korunma Sorunları	58
3.4.1.2.1. Geçirdiği Onarımlar	58
3.4.1.2.2. Bozulmalar ve Nedenleri	59
3.4.1.3. Dönemin diğer Yapıları ile Karşılaştırılması	60
3.4.1.4. Osmanlı Barok ve Klasik Dönem Mimarisi İçindeki Yeri ve Önemi	61
3.4.2. Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi	62
3.4.2.1. Mimari Özellikleri	63
3.4.2.2. Bozulmalar ve Nedenleri	69
3.4.2.3. Dönemin Diğer Yapıları ile Karşılaştırılması	71
3.4.3. Hekimoğlu Ali Paşa Türbesi	73
3.4.3.1. Mimari Özellikleri	73
3.4.3.2. Bozulmalar ve Nedenleri	80
3.4.3.3. Dönemin Diğer Türbeleri ile Karşılaştırılması	80
3.4.4. Hekimoğlu Ali Paşa Sebili	80
3.4.4.1. Mimari Özellikleri	84
3.4.4.2. Bozulmalar ve Nedenleri	88
3.4.4.3. Dönemin Diğer Sebilleri ile Karşılaştırılması	88
3.4.5. Hekimoğlu Ali Paşa Şadırvanı	91
3.4.5.1. Mimari Özellikleri	92
3.4.5.2. Bozulmalar ve Nedenleri	96
3.4.6. Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmeleri	97
3.4.6.1. Bugün Mevcut Olmayan Çeşmeler	97
3.4.6.2. Cami Avlusundaki Sebil Giriş Kapısı Yanındaki Çeşme	99
3.4.6.3. Hekimoğlu Ali Paşa Caddesindeki Türbe Duvarına Bitişik Çeşme	99
3.4.6.4. Eşe Kapısı Sokağındaki Çeşme	102
3.4.7. Hazireler	102
3.4.8. Külliye Giriş Kapıları	105
3.4.8.1. Sebinin yanındaki Avlu Giriş Kapısı	105
3.4.8.2. Avlu Güneybatı Kapıları	106
3.4.9. Yangın Havuzu	109
3.4.10. Su Terazisi	109

4. ABDAL YAKUP TEKKESİ

4.1. Tarikatlar ve Tarikat Yapıları Hakkında Genel Bilgiler	111
4.1.1. Tarikatların Doğuşu	111
4.1.2. Tarikat Yapılarının Oluşumu	113
4.1.3. Kadirilik	115
4.1.3.1. Kadirilikte Zikir ve Müzik	116
4.2. Abdal Yakup Tekkesi	118
4.2.1. Yerleşim Özellikleri	118
4.2.2. İşlev Şeması	122

4.2.3. Tekke İçindeki Yapılar	125
4.2.3.1. Mutfak ve Hamam	125
4.2.3.2. Derviş Hücresleri	125
4.2.3.3. Şeyh Odası	127
4.2.3.4. Şeyh Evi	128
4.2.3.5. Su Deposu	132
4.2.3.6. WC Birimleri	134
4.2.3.7. Denemnin Diğer Tekke Yapıları ile Karşılaştırması	134
4.2.3.8. Bozulmalar ve Nedenleri	135
4.2.4. Koruma Önerileri	137
4.2.4.1. Restorasyon Projesindeki Uygulamalar	137
4.2.4.2. Yapıya Verilecek Yeni İşlev	139

5. SONUÇ

5.1. Bölgedeki Yapılaşmayla İlgili Yarınışlar ve Tehnikeler	141
5.2. Alınması Gereken Korunma Önemleri	141

KAYNAKLAR

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

ÖNSÖZ

Bu çalışmada İstanbul tarihi yarımadasındaki önemli bir eser olan Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi ve bitişiğindeki Abdal Yakup Tekkesi üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçları sunulmuştur. Türk İslam mimarisi içindeki yapı türlerinden "Tarikat Yapıları" olarak adlandırılan "Tekkeler" üzerinde en az durulmuş olanlardır. Genel olarak adı geçen eserlerin çevre yapı dokusu ilişkisi, içerdikleri yapıların geçmişteki ve mevcut durumu ile mimari ve yerleşim ilişkileri incelenmiştir. Özellikle Abdal Yakup Tekkesi içindeki yapıların ayrıntılı analitik rölöveleri çıkarılarak koruma önerileri sunulmuştur.

Yapılan incelemelerde Tekkenin çok harap olduğu tespit edilmiş ve çevredeki betonlaşmanın önlenememesi, yanlış müdahaleler, bakımsızlık yüzünden yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu saptanmıştır. Külliye ise, strüktür açısından sağlam olmakla birlikte hatalı restorasyonlar sonucu özgünlüğünü yitirmeye başlamıştır.

Değişen yaşama biçimi ve farklılaşan ihtiyaçlarının doğrudan etkilediği geleneksel mimarimiz ile böyle kıymetli eserlerin gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için, bu tip çalışmaların mümkün olduğunca çok yapılması gereklidir. Ayrıca tezimizdeki yapılarla ilgili saptama, rölöve ve analiz çalışmaları ile bunlara dayanılarak getirilen önerilerin bir bütün olarak değerlendirilerek bundan sonra yapılacak koruma çalışmalarına bir altyapı oluşturmasını diliyorum.

Bu çalışmanın ortaya çıkması sırasında, bütün aşamalarda gösterdiği teşvik, yardım ve yakın ilgiden dolayı tez danışmanım Doç. Dr. Neslihan Sönmez'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ekim 1996

Mimar

Bimur A. AFACAN

ÖZET

İnceleme alanı olan Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi ve bitişiğindeki Abdal Yakup Tekkesi içinde yer alan eserler, yapıldıkları dönemlerin mimari özelliklerini yansıtımları açısından önemli eserlerdir. Ancak bugün bakımsızlık, kötü kullanım, doğa koşulları sonucu bozulmaya uğramıştır. Tarihi eserlerimizi sokakları, bahçeleri, kubbeleri, minaresi, çatısı, duvar dokusu, sütunları, çeşmeleri vs ile yaşatmak için benzer çalışmalar yapılmalı ve bunlar yaşama geçirilmelidir.

Yapılan çalışmada külliye ve tekkelerin geleneksel dokusunun oluşumunda etkili olan tarihi ve coğrafi etkenler incelenmiş, yapı malzemeleri, yaşama ve kullanma biçimleri mimari açıdan değerlendirilmiştir.

Konu tek tek yapılar ölçeğine indirgenmiş ve mimari eleman etüdlerine de yerverilmiştir. Sokak dokuları, yapıların sokaklarla ve birbirleri ile olan ilişkileri de incelenmiştir.

Bu amaçla külliye ve tekke ile ilgili koruma projesi oluşturulmalı ve bölgesel özelliklere uygun olarak tarihsel mekanlara yeni işlevler kazandırıp yapıların çevresi ile bütünleşmesi sağlanmalıdır.

SUMMARY

Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi and neighbouring Abdal Yakup Tekkesi are important places of the historical Peninsula. They include to many small scale architectural elements which give us clues about design criterias and living stiles of their periods. But for the time being both complexes are released to their destiny.

Our priority in this study is on the historical and geograpical factors having a share in the information. Discussed within the architectural framework are climate, topograpy, building materials, living and utilizing stiles.

As reduced to smaller scale each architectural element (mosque, fountains, derviş selis, etc) is studied seperately. Structures of streets, relations between the buildings and the streets as well as one another are also considered as an important matter getting information about architectural design criterias of periods intrested.

Today these huge complexes are olmost totally deteriorated, corroded by nature or destroyed by human beings. Therefore we should create a reservation unit dealing with Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi and Abdal Yakup Tekkesi. Regarding the orijin of region and traces, giving them new functions to integrate with its surroundings would make this historical site vivid.

1. GİRİŞ

Bu çalışma ile osmanlı mimarisinin önemli örneklerinden olan Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi ve Abdal Yakup Tekkesi'nin şu andaki ve geçmişteki durumları saptanıp rölöveleri çıkarılıp, yaşamalarını sağlayacak önlemlerin alınmasına çalışılmıştır. Gerekli silüetler çizilip koruma önerileri getirilmiştir. Yapılan restorasyon çalışmalarında geleneksel çizgiler bozulmadan eski dokuyla uyumlu bir mimarinin oluşturulmasına çalışılmıştır. Bu amaçlarla Pervitich Haritaları incelenmiş, ancak çalışma alanının bu haritalarda yer almadığı saptanmıştır. Konu ile ilgili olarak elde edilen haritalar, Ayverdi ve Nayır Haritaları ile 1913'lerde çıkarılmış bir haritadır.

Çalışma kapsamı Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi'nin Kızılcama Caddesi ile kesiştiği bölgeden başlayıp Cerrahpaşa Caddesine kadar uzayan bölgeyi içeren tarihi eserler ve çevreleri ile sınırlanmıştır.

18.yy'ın önemli eserlerinden olan Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi ve Abdal Yakup Tekkesi, cami, kütüphane, türbe, sebil, şadırvan, çeşmeler, hazireler, mutfak-hamam, su deposu, şeyhin evi ve derviş hücrelerinden oluşan bir komplekstir. I.Mahmut döneminin önemli eserlerinden olup son dönem klasik yapılardandır.

Kütüphanesi 1996 yılı başlarında bakımsızlıktan kapatılıp kitapları Süleymaniye Kütüphanesi'ne gönderilmiştir. Sebil, bayramlarda ve ramazan aylarında faaliyetini sürdürmektedir. Ancak tekke içindeki yapıların çoğu kullanılmamaktadır. Derviş hücrelerinden birisi ile şeyhin evinin yarısı konut olarak kullanılmaktadır.

Bu inceleme sırasında Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi genel özellikleri ile 1/100 ölçeğinde rölöve projeleri hazırlanmış, hasar tespitleri yapılmıştır. Abdal Yakup Tekkesi daha ayrıntılı incelenip 1/50 ölçeğinde rölöve projeleri çıkarılıp gerekli detaylar verilerek orijinal durumu tespit edilmeye çalışılmıştır. Ölçü alınabilen yerlerin ışığında tekkeyi oluşturan hacimlerin herbirinin mimari özellikleri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

2. HEKİMOĞLU ALİ PAŞA KÜLLİYESİNİN VE YAKIN ÇEVRESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE FİZİKSEL BİÇİMLENİŞİ

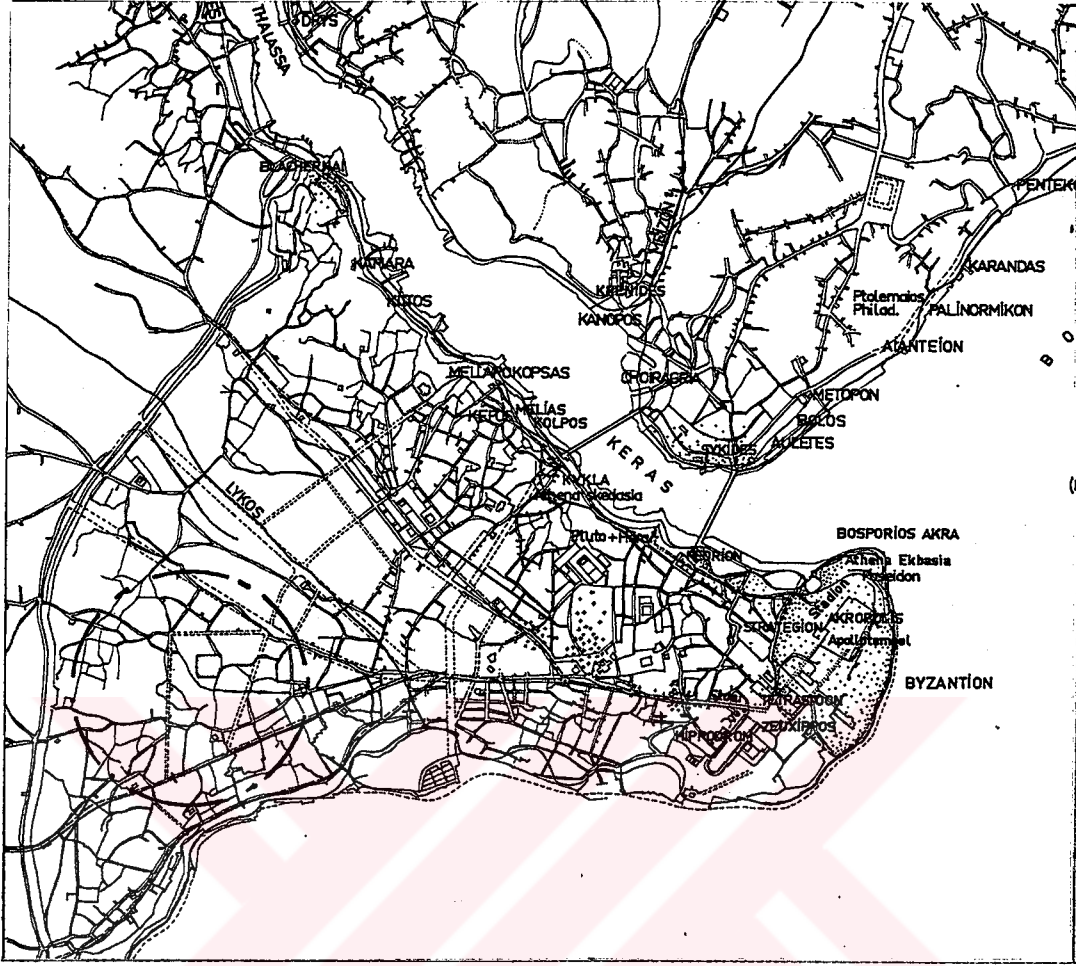
2.1. Bölgenin Tarihsel Gelişimi

2.1.1. İlk Yerleşmeler

İstanbul çevresindeki en eski yerleşmenin Neopolitik devre ait olup Asya tarafındaki Kadıköy (Kurbağalıdere) ile Erenköy arasındaki bölgede olduğu bilinmektedir (Janin, s.12). Aynı dönemde Avrupa tarafında Sarayburnunda Traklar tarafından Lygos olduğu yazılan bir yerleşmenin kalıntıları da tespit edilmiştir (Kılınçarslan, s.8).

İstanbul'un bugünkü çekirdeğini oluşturan ilk yerleşmeler ise, Megaralılar tarafından İ.Ö. 7.yy'da kurulmuştur. Megaralılar bugünkü Moda burnunda Khalkedon adıyla kurdukları kente yerleşmişlerdir (Kuban, İstanbul'un Tarihi Yapısı, s.26). Trak kökenli megaralıların başka bir kolu ise bugünkü Sarayburnu çevresindeki I. tepede bir kent kurmuşlardır (Ana Biritannica, c.12, s.78). Megaralılar bu kente önderlerinin ismi olan Byzantion adını vermişlerdir. İ.Ö. 475'de Delos birliğine katılan Khalkedon ve Byzantion, İ.Ö. 405'te Spartalıların eline geçmiştir (Janin, s.12). İ.Ö. 318'de Antigonos'un Byzantion'u almasının ardından bu kent önem kazanıp başlıca ticaret merkezlerinden biri olmuştur. Şehrin ticaret ve ulaşım fonksiyonlarını gerçekleştiren Bosphorion limanı (bugünkü Eminönü ve Sirkeci arasındaki bölge) şehire giriş kısmını oluşturmaktadır ve koruma amacı ile surlarla çevrilmiştir (Kuban, Mimarlık Dergisi, sayı 5, s.26) (Harita 2.1).

İstanbul surları Haliç semtindeki Cibali kapısı civarından başlar, dördüncü ve beşinci tepeler arasından geçerek Fatih civarında Atikali, Halıcılar küşkü ve Yenibahçe yoluyla Altımermer'e çıkar, oradan İsakapısı yolu ile Samatya yakınından denize inerdi.(Ülgen, s.14)

Harita 2.1. III. yy'da Tarihi Yarımada (Müller - Wiener)

Byzantion İ.Ö.280'de batıdan gelen Galatlar'ın akınına uğramıştır. Aynı dönemde çok eskiden yöreye gelmiş olan Trakya kökenli Bithynialılar İstanbul boğazı ile Sakarya arasında bir krallık kurmuşlardır. Bu arada Makedonyalıların da saldırısına uğrayan Byzantion Roma'nın korumasını istemiştir. İ.Ö. 74'de Bithynia kralı ölüp ülkesini vasiyet yoluyla Roma'ya bırakınca Byzantion da tümüyle Roma'ya bağlanmıştır.

2.1.2. Roma ve Bizans Dönemi

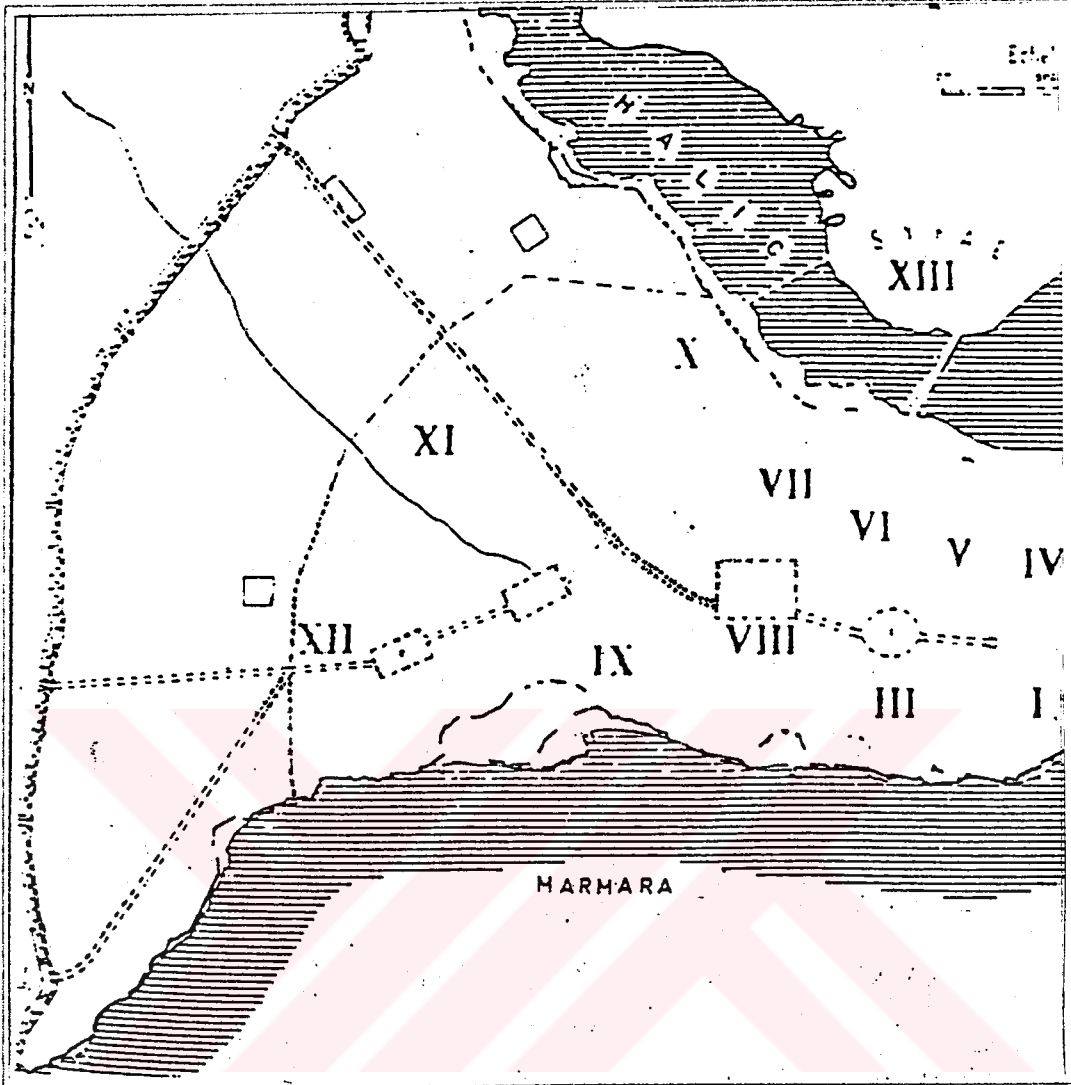
Byzantion'un adı, Roma İmparatoru I.Constantinus'un 330'da başkent ilan etmesiyle Constantinopolis olarak değiştirilmiştir. Bu devirde başlıca alışveriş aksı

olup Ayasofya meydanından başlayan kenarları sütunlu mermer cadde, Beyazıt ve Şehzadebaşı'ndan geçerek surlara kadar uzanmaktadır (Runciman, s.11).

395'te Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesinden sonra Constantinopolis, Bizans İmparatorluğunun başkenti olmuştur. 4.yy sonlarına doğru kente özellikle Trakya'dan getirilen halklar yerleştirilmiştir. Kent nüfusunun artmasıyla birlikte bugünkü Galata'nın yerinde Sykai denilen yarı kent konumunda bir dış mahalle oluşmuştur. Giderek büyüyen ticari önem kazanan Sykai, I.Justinianos döneminde Haliç üzerinde bugünkü Ayvansaray ile Kasımpaşa arasında yer alan bir köprü ile kente bağlanmıştır (Ana Britannica, c.12, s.79). 1204'te haçlılar tarafından işgal edilerek büyük ölçüde tahrip edilmiş olan Constantinopolis 1261'e kadar da Latin İmparatorluğu'nun merkezi olmuştur.

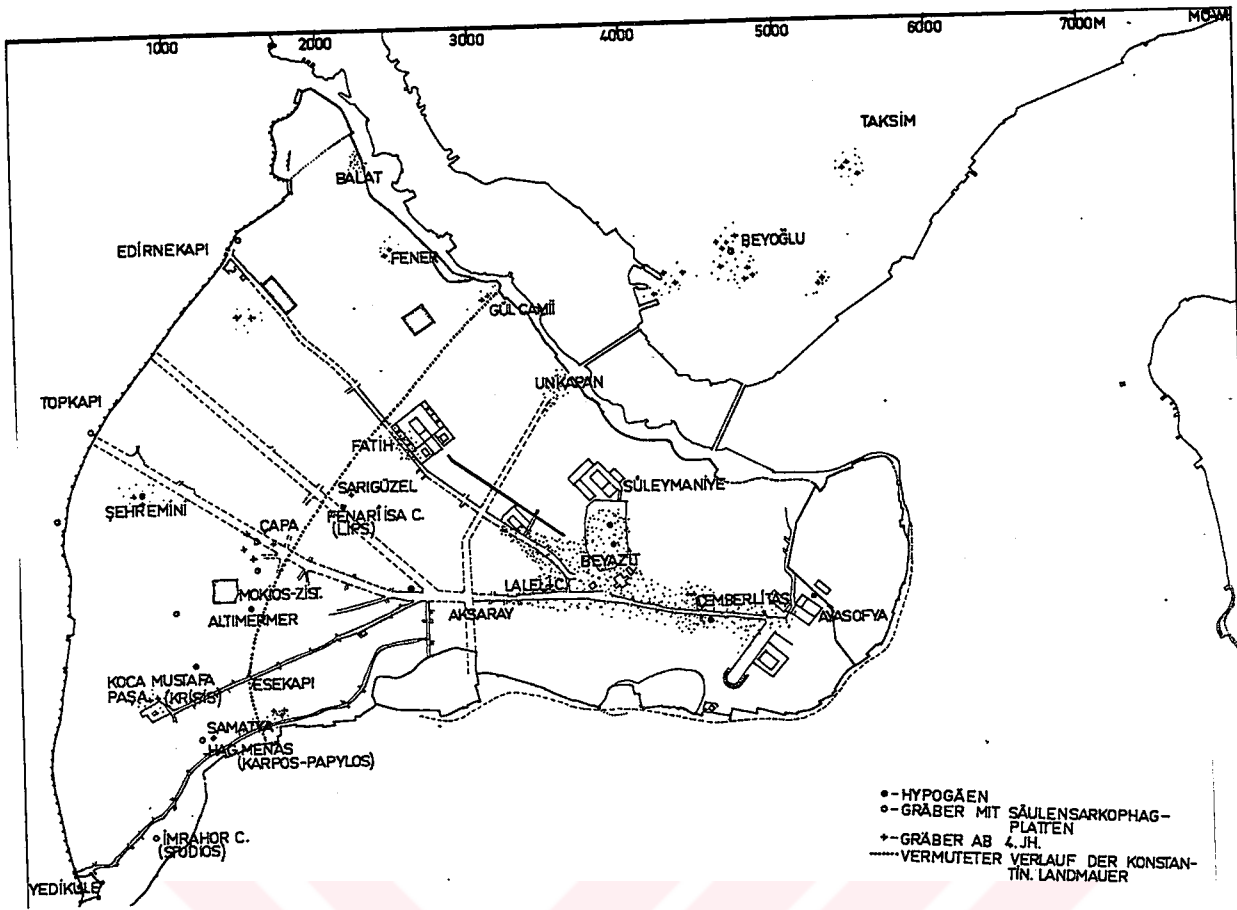
Constantinopolis, 13 idari bölgeye ayrılarak yönetilmiştir. Araştırma yapılan alan, 12. bölgenin içinde, 7. tepede Altımermer civarında bulunmaktadır (İnciyan, s.52). Constantin döneminde şehre karakter veren portikli yolların dört adet olduğu bilinmektedir. Bu yolların ikisi yarımada'nın burnunda ve marmara kıyılarında bulunmaktadır. Üçüncüsü Tavrastosus'u Çemberlitaş'a bağlayıp Konstan forumunda bitmekte, dördüncü ise Beyazıt'taki Forum Tavri'den başlayıp Aksaray'a, oradandan da Arkadeus Forumunun yapıldığı Cerrahpaşa'ya kadar uzanmaktadır (Runciman, op. cit.) (Harita 2.2).

Dördüncü yüzyıl sonunda şehir nüfusunun artması sonucunda haliç ve marmara kıyılarında bazı mahalleler oluşmuştur. Teodosyus zamanında, şehrin yarımada içindeki parçasının 20. yy gelene kadarki sınırlarını ve Jüstinyen devri sonuna kadar geçirdiği gelişmelerdeki genel strüktürü Teodosyus surları belirlemiştir (Stawig, Tarihi Yarımada, s.13) (Harita 5). Bu dönemde marmara ve haliç arasındaki yamaçlar büyük ölçüde konut alanlarından oluşmuş, bunların arasında kalan ve özellikle haliçe paralel tepeler çizgisini birbirine bağlayan yol ile Beyazıt'tan Aksaraya ve oradan Cerrahpaşa'ya çıkan Altımermer üzerinden Yedikuleye uzanan yol (Via Triumphalis) ana aksları oluşturmuştur (Harita 2.3).

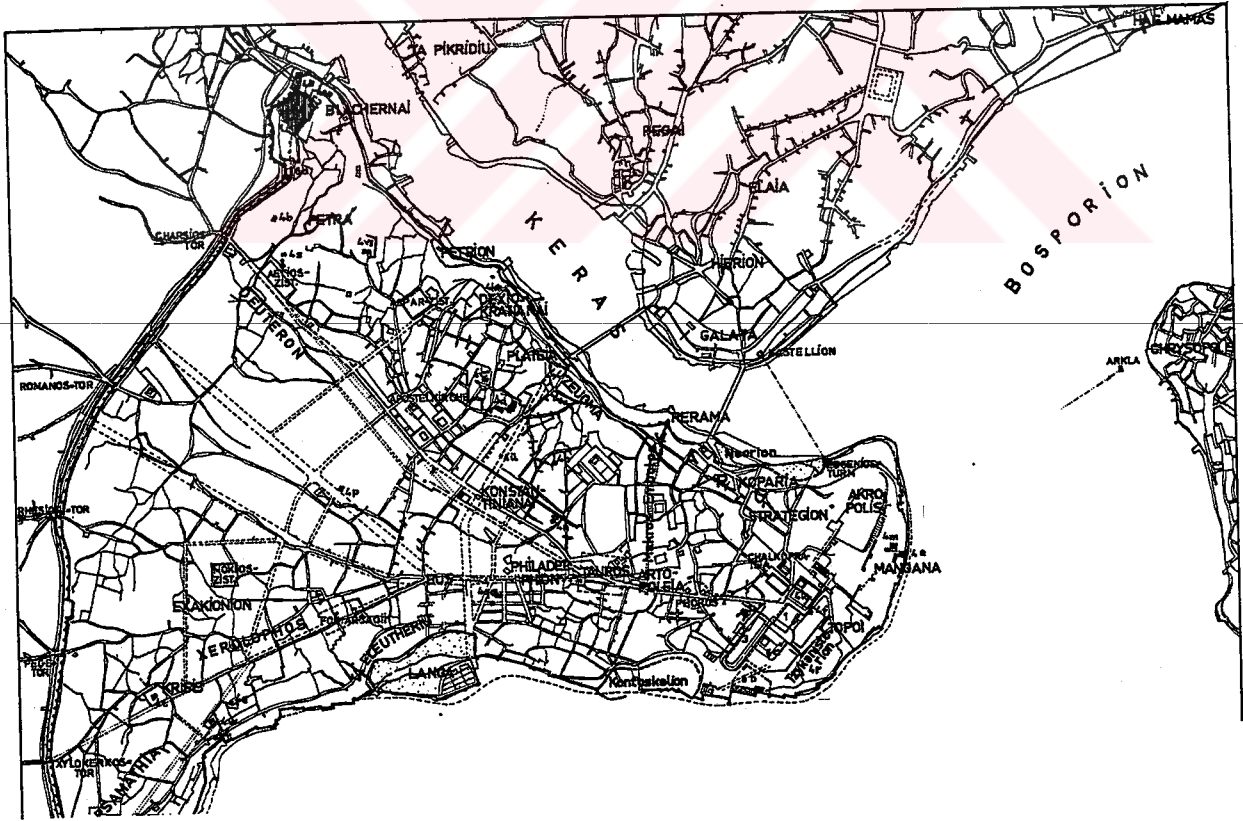

Harita 2.2. Constantinapolis'in İdari Bölgeleri (Janin)

Bizans imparatorluğunun son dönemlerinde Ayos Emilyanos Pili (Davutpaşa kapısı) civarında sur dışında bir Osmanlı-Türk yerleşim bölgesi gelişmiştir. Yıldırım Beyazıt buralarda bir cami yaptırarak Türk mahkemesi kurdurmak istemiş, isteği reddedilince de İstanbul'u kuşatmıştır (1391). İmparator Manuel durumu kurtarmak için önce İones VII'yi saltanata ortak etmiş, sonra da padişahın İstanbul'da bir Türk mahallesi ve mahkemesi kurup cami yaptırmasına izin vererek kuşatmanın kaldırılmasını sağlamıştır (Harita 2.4).

Harita 2.3 İstanbul Surları ve Altimermer Civarı.

Harita 2.4 (8. ve 12. yy larda İstanbul) (Müller ve Wiener)

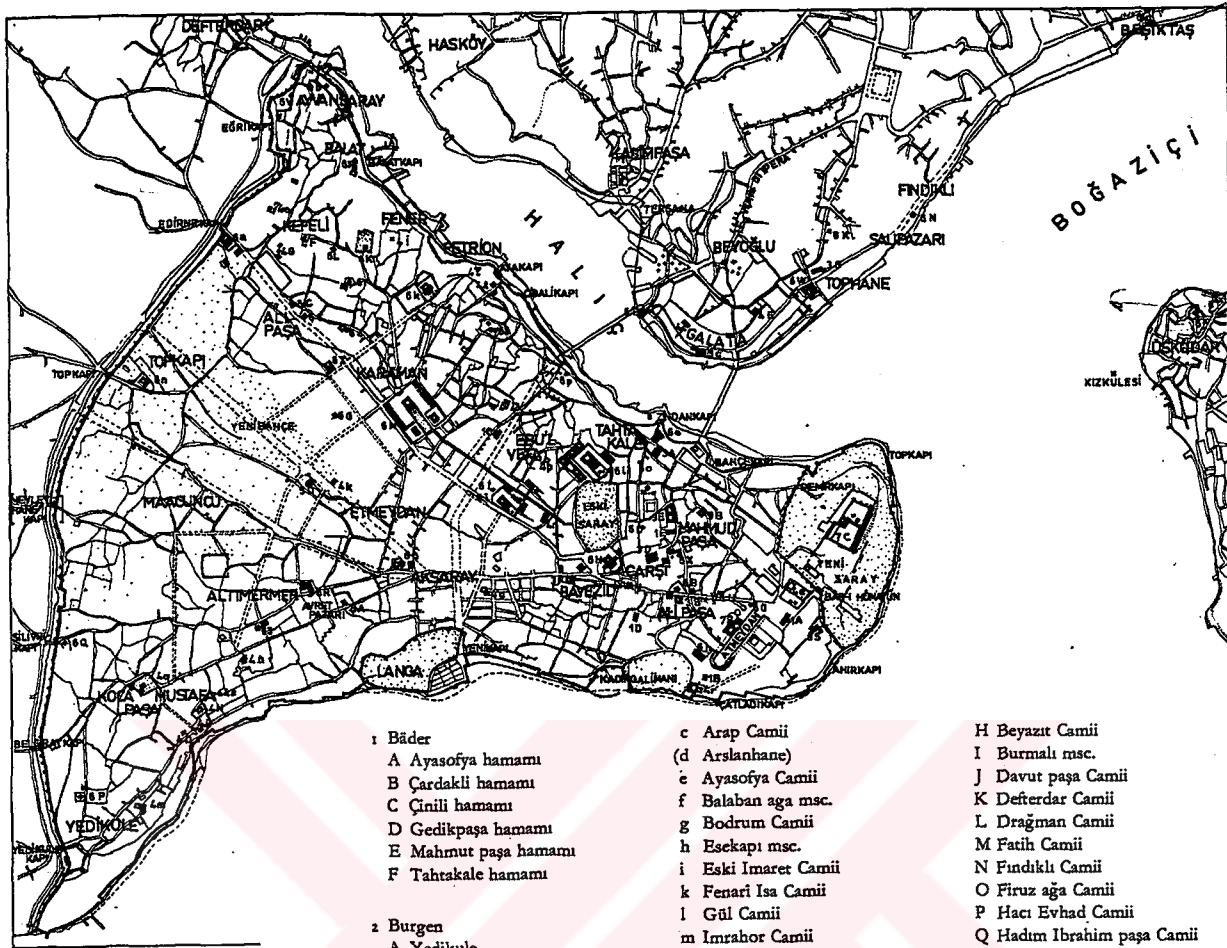
2.1.3. Osmanlı Dönemi

Yukarıda değinildiği gibi Osmanlılar Kontantinopolis'i ilk kez I.Bayezid döneminde kuşatmışlardır. I.Bayezid'in ve II.Murat'ın kuşatmaları sonuç vermemiştir. Ancak 1453 yılında II.Mehmet burayı Osmanlı topraklarına katmış ve başkenti Edirne'den Konstantinopolis'e taşınmıştır. II.Bayezid devrinde Osmanlıların kenti ele geçirdikten sonra giriştikleri ilk işlerden biri kentin imarı olmuştur. Hristiyanları kendi kiliselerinin yanlarına yerleştirmişlerdir. Buraları Altımermer, Kırıkçeşme, Kocamustafapaşa, Samatya, Langa gibi semtlerdir. Surları onarıp saray ve kiliselerin yanına cami, külliye, han ve hamamlar yaptırmışlardır. Nüfus bilinçli bir iskan politikasıyla arttırılmıştır. Külliyeler çevresinde de yeni yerleşmeler oluşmuştur. Bu gelişmeler sur dışındaki çevre alanlara da yayılmıştır. Sur içinde kalan alan İstanbul'un can damarıdır (Harita 2.5).

16. ve 17.yy İstanbul'un en parlak dönemleri olmuştur. Sur içindeki kesimin haricinde Aksaray ile Topkapı çevresine ve Kocamustafapaşa'ya bu dönemde yoğun yerleşmeler olmuştur. 18.yy'da çıkan büyük yangınlar sonucu Cerrahpaşa, Altımermer, Davutpaşa ve Langa bölgelerinde nüfus azalmış ve ahşap mimari yok olmuştur (Cezar, s.347) (Harita 2.6).

Moltke tarafından II.Mahmut döneminin sonlarında hazırlanan imar planına göre İstanbul'da Yedikule'deki mahalle hariç kara surlarının dışında iskan yok sayılabilecek kadar azdır. Bayrampaşa, Langa, Yedikule ve Topkapı arasındaki surla paralel şerit bahçe ve bostanlıktır.

Külliye yapım dönemi olan 18.yy Osmanlı Devletinin batıya açıldığı dönemdir. Mimaride klasik dönemin yerini Osmanlı baroğu almaya başlamıştır. Batılı yaşam biçimi özellikle müslüman olmayanların yaşadığı kesimlerde benimsenmeye başlamıştır.

<p>1 Bäder
A Ayasofya hamamı
B Çardaklı hamamı
C Çinili hamamı
D Gedikpaşa hamamı
E Mahmut paşa hamamı
F Tahrakale hamamı</p>	<p>2 Burgen
A Yedikule</p>	<p>3 Handel
A Balkapan hanı
B Elçi hanı
C Galata Bedestanı und
Rüstempaşa hanı
D Kapalı Çarşı
E Kürkçüler hanı
F Simkeş hanı
G Tophane</p>	<p>c Arap Camii
(d Arslanhane)
e Ayasofya Camii
f Balaban ağa msc.
g Bodrum Camii
h Eşekapı msc.
i Eski İmaret Camii
k Fenari İsa Camii
l Gül Camii
m İmrahor Camii
n Kalenderhane Camii
o Kariye Camii
p Kilise Camii
q Koça Mustafa paşa Camii
r Küçük Ayasofya Camii
s Sancaktar msc.
t Sinan paşa msc.
u Şeyh Murat Msc.
v Şeyh Süleyman msc.
w Toklu dede msc.
x Zeyrek kilise Camii</p>	<p>H Beyazıt Camii
I Burmalı msc.
J Davut paşa Camii
K Defterdar Camii
L Dragman Camii
M Fatih Camii
N Fındıklı Camii
O Firuz ağa Camii
P Hacı Evhad Camii
Q Hadım İbrahim paşa Camii
R Haseki Camii
S İshak paşa Camii
T Iskele Camii
U İskenderpaşa Camii
V İvaz Efendi Camii
W Kılıç Ali paşa Camii
X Mahmut paşa Camii
Y Mehmet ağa Camii
Z Mesih paşa Camii
a Mihrimah Camii
b Murat paşa Camii
c Nişancı Mehmet paşa Camii
d Piyale paşa Camii
e Rüstem paşa Camii
f Rum Mehmet paşa Camii
g Sinan paşa Camii
h Sokollu Mehmet paşa Camii
i Süleymaniye Camii
k Sultan Selim Camii
l Şahzade Camii
m Timurtaş msc.
n Topkapı Camii
o Yavaşca Şahin msc.
p Yavuz Er-Sinan msc.</p>
<p>4 Kirchen
A Hag. Demetrios Kananu
B Hag. Georgios Kyparissiu
C Hag. Johannes en Trullo
D Hag. Menas
E Saint Benoit
F San Nicolò
G Sainte Marie de C'ple
H Sulu Manastır
I Theotokos Muchliorissa
K Theotokos Pammakaristos</p>	<p>5 Medresen
A Gevher Sultan Medr.
B Rüstem paşa Medr.
C Semiz Ali paşa Medr.
D Sultan Selim Medr.</p>	<p>6 Moscheen
A Aşık paşa Camii
B Atik Ali paşa Camii
(Çemberlitaş)
C Atik Ali paşa Camii
(Zincirlikuyu)
D Atik İbrahim paşa Camii
E Azapkapı Camii
F Balat Camii
G Balı paşa Camii</p>	<p>7 Paläste
A Eski Saray
B İbrahim paşa Sarayı</p>	

Abb. 6 Lageplanskizze Istanbul's (15./16. Jh.) mit Angabe der im Text erwähnten Monumente und der wichtigeren Ortsbezeichnungen - M. 1:50000.

Harita 2.5 15. ve 16. yy'da İstanbul ve Alımermer Civarı (Müller - Wiener)

2.1.4. Cumhuriyet Dönemi

İstanbul'un bugünkü halini alması Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Byzantion'daki akropolisin yerini Bizans İmparatorluğu döneminde Büyük Saray, Osmanlılarda ise Topkapı Sarayı almıştır. Başkent in Ankara'ya taşınması ile birlikte İstanbul ekonomisinde bir durgunluk görülmüştür (Kılınçarslan, s.42). Araştırma bölgesi olan Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi ve etrafında 1930'larda yoğun bir yapılaşma başlamıştır.

1937'de Henri Prost'un hazırladığı harita (Ana Britannica, c.12, s.30) kentin mekansal yapısı üzerinde belirleyici bir etki yapmıştır. Yeşil alanlar azalmış, iskan adaları artan yerleşme yoğunluğuyla daha küçük parçalara ayrılmaya başlamıştır.

19.yy Ayverdi haritası, külliye nin içindeki caminin arkasından (mihrap cephesinden sonraki) Cerrahpaşa'ya kadar inen arazinin bostanlık olduğunu göstermektedir (Harita 2.7). Oysa şimdi cami bahçe duvarına bitişik yapıların külliye yi nefes alamaz duruma getirdiği görülmektedir. Çizimdeki silüetlerde görüldüğü gibi çevrede yüksek ve çirkin bir yapılaşma mevcuttur. Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi ile Kızılelma Caddesinin birleştiği köşede yok denecek kadar küçük bir yeşil alan bulunmaktadır.

2.2. Bölgenin Fiziksel Verileri

2.2.1. Yapıların Mimari ve Doğal Özellikleri

2.2.1.1. Yapılanma Özellikleri (Ahşap, Kagir, Betonarme)

Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi ve Kızılelma caddesinin külliye bitişindeki yapıları hariç diğerlerinin çoğunluğu betonarmedir. Bu çok katlı yapıların aralarına sıkışmış birkaç ahşap ve kagir yapı da mevcuttur.

İnceleme alanında çok az sayıda bulunan ahşap ve kagir yapıların çoğunluğu harap ve bakımsız durumdadır. Yanlarındaki çok katlı yapılar bunların güneş alma olanaklarını da ortadan kaldırmıştır.

Ese kapısı sokağı ile Değirmen sokak kesişimindeki az katlı ahşap yapıların çevredeki yüksek betonarme yapılarla karşılaştırılması bize tarihi dokunun yokedilme düzeyi konusunda bilgi vermektedir.

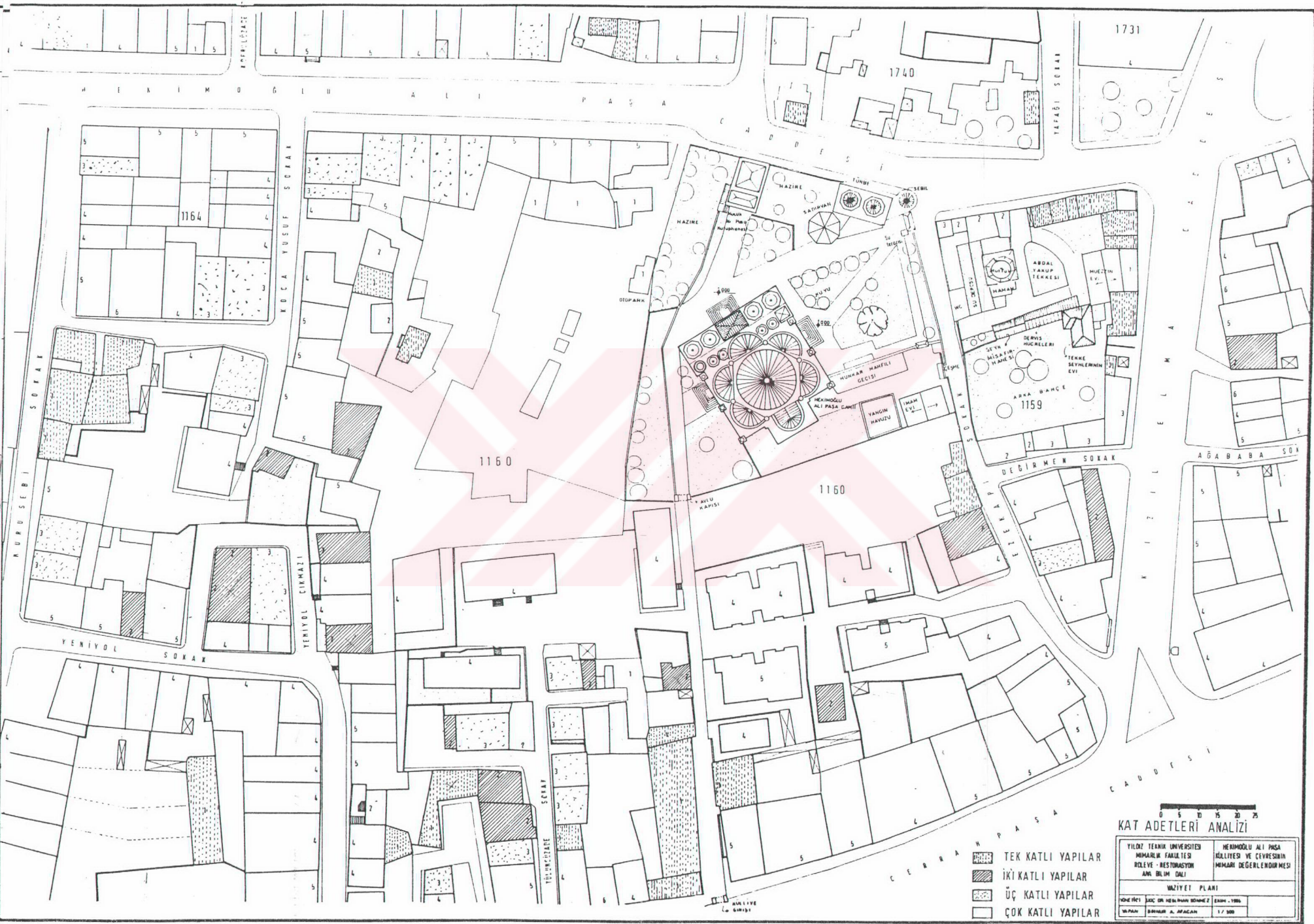
2.2.1.2. Kat Adetleri ve Siluet Özellikleri

Bölgedeki yapıların yükseklikleri iki ile yedi kat arasında değişmektedir. Kızılelma Caddesindeki yapılar bitişik düzen olup altı ile yedi kat arasındadır. Hekimoğlu Ali Paşa caddesindeki yapılardan tekkeye bitişik olanlar bir iki katlı olup caddenini diğer yanındaki yapılar ise bitişik düzende ve beş altı kat yüksekliğindedir. Ese kapısı sokağındaki yapıların çok iki katlıdır. Değirmen sokağının Ese kapısı sokağı ile ibreleşen köşesinde tek katlı ahşap yapılar yer alırken Kızılelma caddesine çıkan kısımda ise çok katlı konutlar bulunmaktadır. Külliye Hekimoğlu Ali Paşa caddesindeki kütüphanenin altından girip caminin yan bahçe kapısından Cerrahpaşa caddesine doğru giderken sağda ve solda dört-beş katlı yapılar görülür. Hiçbir mimari özelliği olmayan bu yapılar külliye nefes alamaz duruma getirip silüetleri olumsuz yönde etkilemektedir.

2.2.1.3. İşlevler (Konut, İşyeri, Dini Kullanım, vs)

Analiz haritasından da görüldüğü gibi çevredeki yapıların çoğu altı işyeri, üst katları konut biçimindedir. Sadece konut, sadece işyeri olanlar ve eğitim yapıları ayrıca işaretlenmiştir. Dini yapılar külliye ve tekkenin içinde bulunmaktadır.

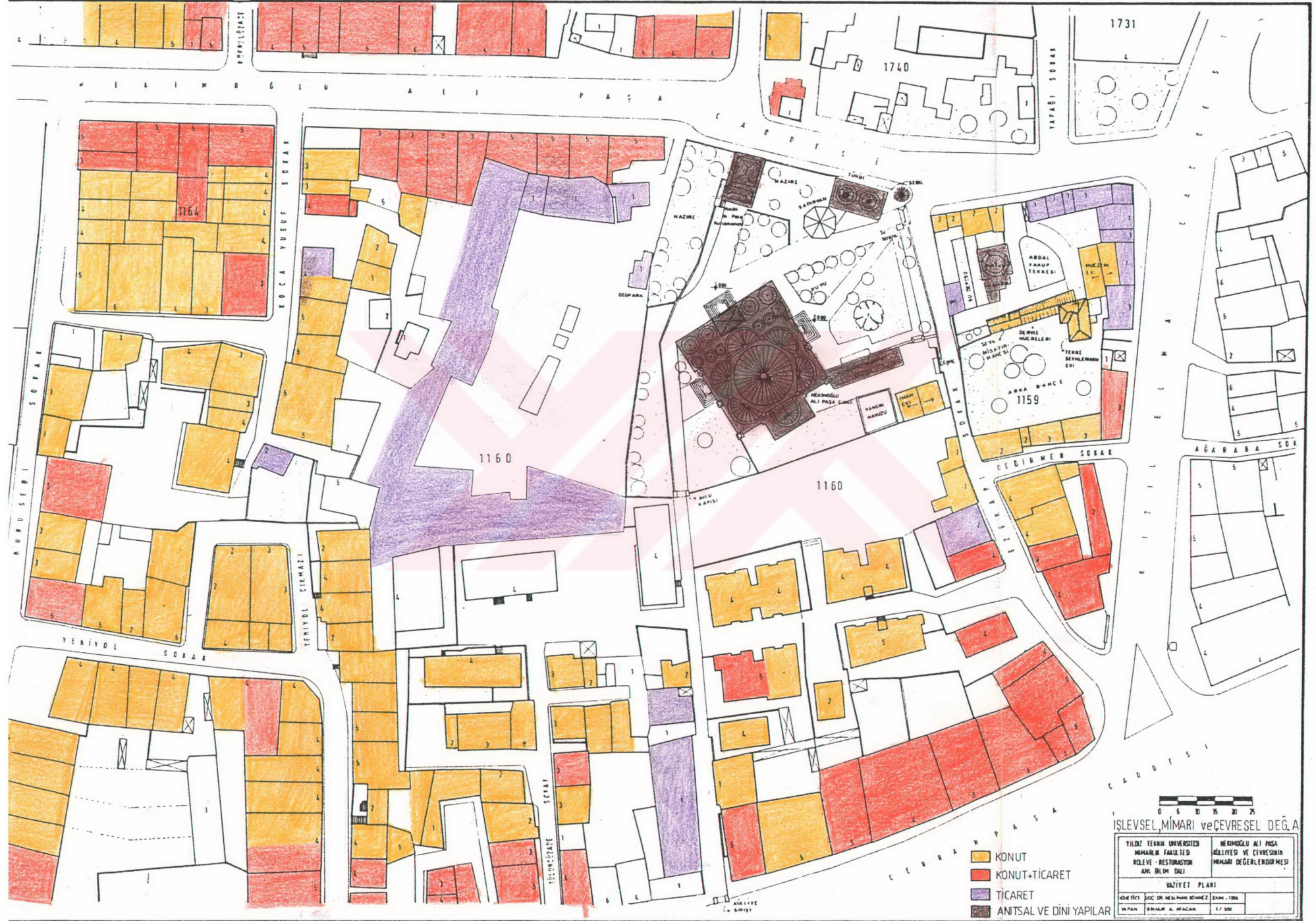
Tekkede derviş hücreleri, harem ve selamlık ve bir misafirhane mesken olarak kullanılırken, mutfak ve hamam kullanım dışı bırakılmıştır. Külliye yeralan kütüphane ise 1995 yılında bakımsızlık nedeniyle kapatılmıştır.

0 5 10 15 20 25
KAT ADETLERİ ANALİZİ

- TEK KATLI YAPILAR
- İKİ KATLI YAPILAR
- ÜÇ KATLI YAPILAR
- ÇOK KATLI YAPILAR

MÜZİYET PLANI	
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLİVE - RESTORASYON ANABİLİM DALI	HERİMOĞLU ALİ PASA RÖLİVESİ VE ÇEVRESİNİN MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ
YÖNE HECİ MURAT BİNGÖL A. AYDIN	EĞİTİM YILI 2018 - 2019 1 / 100

- KONUT
- KONUT+TİCARET
- TİCARET
- ANITSAL VE DİNİ YAPILAR

0 5 10 15 20 25

İŞLEVSEL, MİMARİ ve ÇEVRESEL DEĞ. A

TILIZT TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ ROLEVE - RESTORASYON ANM. BİLİM DALI	MEHMET ALI PAŞA MÜLHİYESİ VE ÇEVRESİNİN İNHAÇI DEĞERLENDİRME Sİ
VAZİYET PLANI	
KİME HİÇİ	SİCC OR. MEHMET ALI PAŞA
YAPAN	İNHAÇI - 1996
BİNALAR A. AFACAN	1/1.000

Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi ve Kızılcama caddesinden külliye bakan apartmanların hemen hepsinin üst katları konut, zemin katları ise işyeri olarak kullanılmaktadır. Aynı caddeler bakan ve tekke arazisi içinde kalan, tek katlı, ahşap ve kagir malzemeden yapılan yapıların tamamı işyeri olarak kullanılmaktadır. Caminin arkasındaki dar sokaklardaki çok katlı yapıların iki yada üç tanesinin giriş katı işyeri olup diğerleri konuttur. İşyerleri, ana caddedeki yapıların ikinci ve üçüncü katlarına da sıçramıştır. Buralar avukat bürosu, dişçi ve doktor muayenehanesi, enlak ofisi, vs. biçiminde kullanılmaktadır. Hekimoğlu Ali Paşa caddesinin Kızılcama caddesi ile kesiştiği köşede dört katlı bir karmı yapısı vardır. Tekke içindeki yapılardan ayakta kalmayı başarılabenler konut olarak kullanılmaktadır.

2.2.1.4. Tarihi Yapıların Özgünlük ve Korunma Durumları

Yapılan çalışmada incelenen tüm yapıların korunması gerektiğine karar verilmiştir. Külliye içindeki yapılardan caminin strüktürünün genel olarak sağlam ve özgün olduğu söylenebilir. Camiyi oluşturan birimler tek tek incelenirse, bazılarının özgünlüklerini yitirmiş olduğu, bazılarının da üslup özelliklerini korudukları görülmektedir. Örneğin, minarenin külâhu ve doğu girişi üzerindeki ahşap saçak sonradan yapılmış olup, özgünlüklerini yitirmişlerdir. Son cemaat yerindeki mihrap nişlerinin mukarnaları dökülmeye başlamıştır. Doğu ve batı cephelerindeki ahşap giriş kapılarının farklı olması bunların orjinal olmadıklarını düşündürmektedir. Caminin içinde önemli hasarlar bulunmamaktadır. Caminin korunması şuanki görevli imamın kişisel çabaları ile sürdürülmeye çalışılmaktadır.

Kütüphanenin strüktürü sağlam olmakla beraber detay sorunları yüzünden çatısı akmakta, dış duvarlardaki çatlaklardan içeri su sızmaktadır. Merdivenlerdeki taş basamaklar da kırılmaya başlamıştır. Sonuç olarak kütüphane özgün durumda olmakla beraber künkâri , kalem işleri vs. ile bakımsızlıktan çürümeye terk edilmiş durumdadır.

Türbe, sebil ve çeşmelerde yapılan restorasyonlarda, özgün durumları büyük ölçüde korunmuştur. Bu yapıların mevcut strüktürleri sağlamdır.

Tekke yapılarının içinde bulunan ve kagir malzeme ile yapılan mutfak ve hamam mahallinin, mutfak alanı strüktür açısından sağlamdır. Birkaç yıl önce yapılan restorasyon ile duvardan çatıya kadar elden geçirilmiştir. Ancak restorasyon çalışmasından buyana kullanılmadığı için yeniden sorunlar oluşmaya başlamıştır.

Derviş hücreleri, şeyhin evi ve şeyh misafirhanesi ahşaptan yapılmış olduklarından yıpranmaları çok fazladır. Geçirdikleri yangınlar sonucu çok kez yeniden yapılmasına rağmen özgünlükleri büyük ölçüde korunmuştur. Ancak strüktür bakımından hiç sağlam olmayan yapılardır.

2.2.1.5. Değerlendirme

İncelenen bölgedeki yapılardan edinilen izlenim, külliye'deki yapıların hepsi kütüphanesi, türbesi, sebili, şadırvanı, camisi ve çeşmelerin strüktürü sağlam olup özgünlüklerini çok az yitirmiş yapılardır. Tekkenin mutfak ve su deposu bölümünün strüktürünün sağlam olması nedeniyle bunların kabukları korunup, içleri çağdaş yaşama uygun hale getirilebilir. Derviş hücreleri ve Şeyhin evi özgünlüğünü korumakla birlikte ikinci kez yıkılmış haliyle çok harap bir durumdadır ve önemli strüktür sorunu vardır.

2.2.2. Yapı Bulunmayan Alanlar

2.2.2.1. Yollar, Kaldırımlar, Otoparklar

Araştırılan bölgedeki en önemli ulaşım aksları Hekimoğlu Ali Paşa caddesi ile Kızılelma caddesidir. Her iki cadde de çift yönlü trafiğe açık olup birbirlerini dik açıyla keser. Tekke ve külliye çevresindeki yollar, ana caddeler ve ara sokaklardan oluşmuştur. Yollar çift yönlü araç trafiğine açıktır. Caddelerin kenarında geniş kaldırımlar vardır. Ara sokakların bazılarında hiç kaldırım yoktur, bazılarında ise

kaldırım genişliği 50cm'den azdır. Külliye'nin batısındaki hazire duvarına bitişik meydan, tamirhane olarak kullanılmaktadır.

Ese kapısı sokak ve Değirmen sokak tek yönlü trafiğe açık, dar sokaklardır. Külliye'nin cami duvarına bitişik kapısını Cerrahpaşa caddesine bağlayan yol ise dar olup araç trafiğine kapalıdır. Bu yol eğimlidir, üzerinde yer yer çıkamaz sokaklar vardır ve yan yollara merdivenlerle bağlıdır. Dar yollar yaşadıkları dönemin ulaşım araçlarına göre boyutlandırıldığından günümüzde yetersiz kalmıştır.

2.2.2.2. Yeşil Alanlar

Külliye ve çevresindeki yeşil alanlar kendi iç bahçesi ile Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi üzerindeki küçük alandan ibarettir. Hekimoğlu Ali Paşa caddesinin Kızılcama caddesine bağlandığı köşede bulunan kamu yapısının önündeki alan yeşil alan olarak düzenlenmiştir.

2.2.2.3. Boş Alanlar

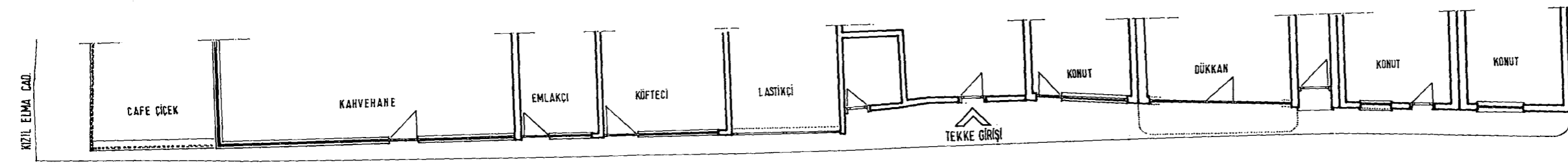
Tekkenin Ese Kapısı Sokağı girişinde bulunan, aynı zamanda Şeyhin ahşap evinin bahçesi gibi duran boş alan değerlendirilmeyi beklemektedir. Kütüphane ve cami arasındaki kalan hazireye bitişik olan boş alan şu anda tamirhane olarak kullanılmaktadır.

2.2.3. Diğerleri

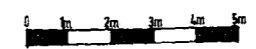
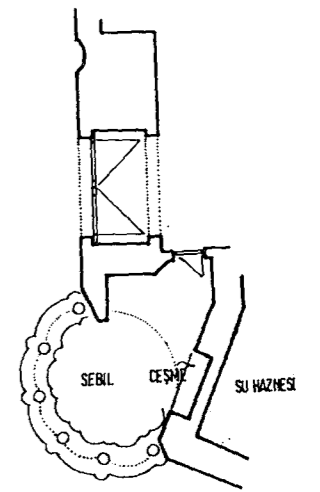
Külliye'nin güneydeki Cerrahpaşa caddesindeki giriş kapısından camiye doğru ilerlerken yol üzerinde betonarme yapıların arasında, sağda tek başına duran bir mermer sütun kaidesi vardır. Aynı yolun solunda yıkıntı halinde, 1 m uzunluğunda moloz bir taş duvar vardır.

Hekimoğlu Ali paşa cad. görünüş rölevesi 1/100

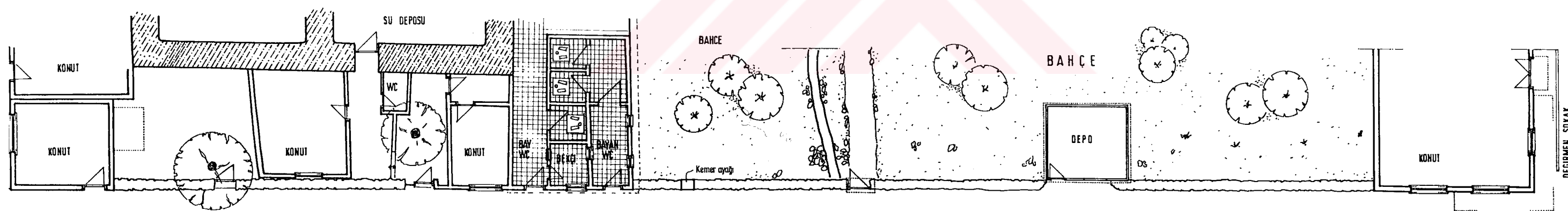
Hekimoğlu Ali paşa cad. plan rölevesi 1/100

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE RESTORASYON ANA BİLİM DALI	HEKİMOĞLU ALI PAŞA KÜLLİYESİ VE ÇEVRESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
HEKİMOĞLU ALI P. CAD. GÖRÜNÜŞÜ	
YÖNETİCİ YAPAN	DOÇ. DR. MESLİHAN SÖNMEZ EKİM 1996 BİRHAN A. AFACAN 1/100
	P2

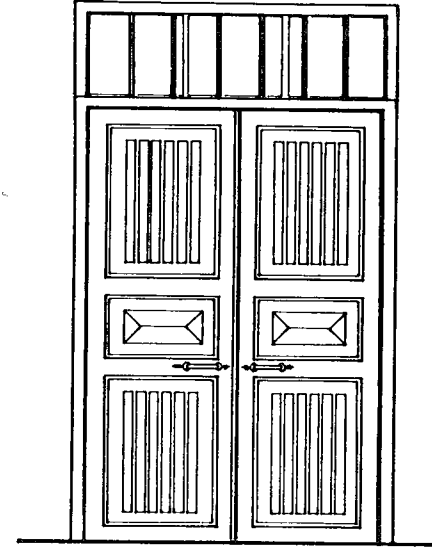
Ese kapı sokak görünüş rölevesi 1/100

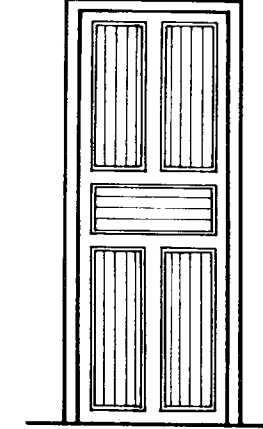
Ese kapı sokak plan rölevesi 1/100

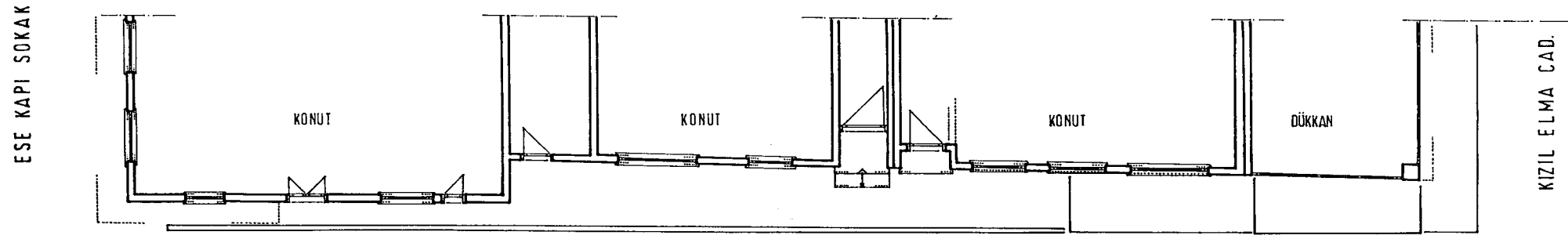
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE - RESTORASYON ANA BİLİM DALI		HEKİMOĞLU ALİ PAŞA KÜLLİYESİ VE ÇEVRESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	
ESE KAPISI SOKAK GÖRÜNÜŞÜ			
YÖNETİCİ	DOÇ. DR. NESLİHAN SÖNMEZ	EKİM 1996	P3
YAPAN	BİRNUR A. AFAÇAN	1/100	

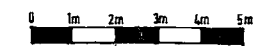
1. KAPI GÖRÜNÜŞÜ
1/20

2. KAPI GÖRÜNÜŞÜ
1/20

Değirmen sokak plan rölevesi 1/100

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE - RESTORASYON ANA BİLİM DALI		HEKİMOĞLU ALI PAŞA KÜLLİYESİ VE ÇEVRESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	
DEĞİRMEN SOKAK GÖRÜNÜŞÜ			
YÖNETİCİ	DOÇ. DR. NESLİHAN SÖNMEZ	EKİM 1996	P4
YAPAN	BİRNUR A. AFACAN	1/100	

3. HEKİMOĞLU ALİ PAŞA KÜLLİYESİ

3.1. Batılılaşma Dönemi Mimari Özellikleri

28 Mehmet Çelebi'nin 1720-21 yıllarındaki Fransa'ya ziyareti ile Osmanlı mimarisi Avrupa'ya açılmıştır (Arel, s.11). 28 Mehmet Çelebi Fransa ziyareti sonrasında yazdığı takrimnamede Fransa krallık çevrelerinin yaşayış biçimine imar işlerine büyük yer vermiş, gördüğü ve beğendiği sarayları, bahçeleri, eğlence ve törenleri övgülü ve ayrıntılı bir biçimde anlatmıştır. Bu yazılar III.Ahmet ve Sadrazam Damat İbrahim Paşa için uyarıcı açıklamalar olmuştur. 1724 yılında Mercure de France dergisinde yayınlanan mektup tarzındaki bir yazıda, elçinin Paris dolaylarındaki saraylar hakkında verdiği bilgilerin sadrazamda iyi hisler uyandırdığı anlatılmaktadır (Arel, s.13).

III.Osman zamanında artık Avrupa etkili mallar üretilmeye başlanmıştır. Eğitim için Türkiye'ye çağrılan yabancı subay heyetlerinin içinde mühendisler, mimarlar vardır.

- 18.yy'da saray çevrelerinde görev aldığı bilinen ilk sanatçı, III.Selim zamanında İstanbul'da çalışmış olan Melling'dir. 1722'de Pierre Vigre de Vigny Fransız elçilik binasını onarmaya gelmiştir. 18.yy'ın ikinci yarısında 30 Türk genci Paris'e gönderilerek bilim ve sanat dallarında yetiştirilmişlerdir.

Barok üslup özellikleri gösteren mimari unsurların, Türkiye'de uzun süre yapının kendisinden çok yapının süslemesinde kullanılması, barok anlayışın Osmanlı sanatına küçük sanatlar yoluyla girdiğini göstermektedir (Kuban, Türk Barok Mimarisi, s.18). 18.yy'da mukarnaların volütlere, silmelerin barok profillere, rumilerin arabesklere dönüştüğü görülmüştür. Rokoko aynaların çerçeve süsleri mimari cephelere sıçramıştır (Kuban, Türk Barok Mimarisi, s.26).

III.Mustafa'nın (1757-1774) saltanatı yıllarında Fransa'ya yoğun şekilde sürdürülen ilişkiler, mimariyi oldukça çok etkilemiştir.

Lale dönemi mimari özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür. Mimari şekiller ve hatlardan çiçek motiferi (Arseven, Sanat Ansk. s.2088) görülüp iç mekânın daha ayrıntılı ve süslü yapılması, kemerlerde sivrileşme görülmesidir (Sezgin, s.188). Süslemede rumi şekillerinin ve lale motiflerinin minarelerin daha ince olup, şerefelerde ayrıntı işlenmesidir. cephelerin payelerle bölünmüş olması belirgin özellikleridir.

Lale devrini izleyerek bezemede kesin değişikliklere oldukça çabuk varıldığı, mimari düzenlemelerde ise bezemede farklılaşmaya göre süregelen klasik simetrik düzenlerin yavaş yavaş değiştiği gözlenebilmektedir. Barok motifler, deniz kabuklu korent başlıklar, saçak altlarında çift pilastrlar ya da dişlerle mimariye girmişken, barok biçimlenme asimetrik düzenleme ve dış yüzeylerin iç ve dış bükey eğrilerinde daha geç görülmüştür. Örneğin Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesindeki asimetrik düzenlemeyle avlu girişleri eksenden kaydırılarak hareketli perspektifler elde edilmiştir. Altıgen üzerine oturan kubbeli mekân düzenlemesi klasik Osmanlı mimarisinin son örneği olarak da nitelendirilmiştir.

18.yy'ın ortalarında benzer örneklerin sayılarının artmış olması barok ve rokoko özelliklerinin Osmanlı tasarım kalıplarına uygulanmasının yoğunlaştığını gösterir.

3.2. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Tarihsel Kimliği ve Eserleri

Hekimoğlu Ali Paşa 1689 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Venedik'li Hekimbaşı Nuh Efendi, Annesi Safiye Hanımdır (Hattatoğlu, s.1) (Ana Britannica, c.1, s.388). III.Ahmet zamanında Silahşör olmuştur. Sonra Dergah-ı Ali Baş Kapıcılığı görevini yapmıştır. Daha sonra sırası ile Zile (1719) ve Yeniil (1722) Türkmen Voyvodahğı'na, Adana ve Halep Valiliği'ne (1724), 1725'de Vezirlik ve Anadolu Valiliği'ne getirilmiştir. Adamlarının yaptığı zorbalıklar şikâyet konusu olunca, Şehrizur Valiliği'ne (1728), ardından Sivas Valiliği'ne, 1729'da da Diyarbakır Valiliği'ne getirilmiştir. Kendisine Tebriz'i geri aldığımda Gazî ünvanı verilmiştir. (Koçu, İst. Anks. c.2, s.686). 1723'de Mühr-ü Hümayun verilerek Sadrazam yapılmıştır. Üçbuçuk yıllık sadrazamlıktan sonra, I.Mahmut tarafından

mührü geri alınarak Girit Valiliği'ne, oradan Bosna Valiliği'ne (1736) atanmıştır. Belgrad'ın geri alınmasındaki katkılarından dolayı da Mısır Valiliği'ne (1740) getirilmiştir. Daha sonra Adana ve Kütahya Valiliği de yapmıştır. 1742'de ikinci kez sadrazamlık görevi verilmiştir.

Ancak ertesi yıl görevden alınarak yine midilli'ye sürülmüştür. Yetenekli bir yönetici olduğu hatırlanarak affedilip, 1744'de ikinci kez Bosna, 1745'te Halep, 1746'da üçüncü kez Bosna Valiliği'ne getirilmiştir. 1750'de M. Vidin muhafızlığına ve oradan da Vali olarak Trabzon'a atanmıştır (1755). Hentiz Trabzon'a hareket etmeden III.Osman tarafından sadrazam ilan edilmiştir. Elliüç gün sonra bir oyuna gelerek yine III.Osman tarafından 1755'de azledilerek öldürülmek üzere Kız Kulesi'ne gönderilmiş, Valide Sultan'ın ricası ile bağışlanıp bu kez Kıbrıs'a gönderilmiştir (İstanbul Kültür ve sanat Ansk, c.2, s.672). Mağosa Kalesinde kalebentlik görevini yapmakta iken, oğlunun padişaha yazdığı bir rica üzerine, buradan 1757'de 3. kez Mısır Valiliği'ne atanmıştır. Yine 1757'de 5. kez Anadolu Valiliği'ne getirilmiştir. 1758 yılında Kütahya'da ölen Hekimoğlu Ali Paşa, Kütahya Saray Camisinin bitişğine gömülmüş, cenazesi kısa bir süre sonra İstanbul'daki türbesine taşınmıştır (Hattatoğlu, s.2, İslam Ansk, s.333 ve Türk ve Dünya Ünlüleri Ansk. s.252.)

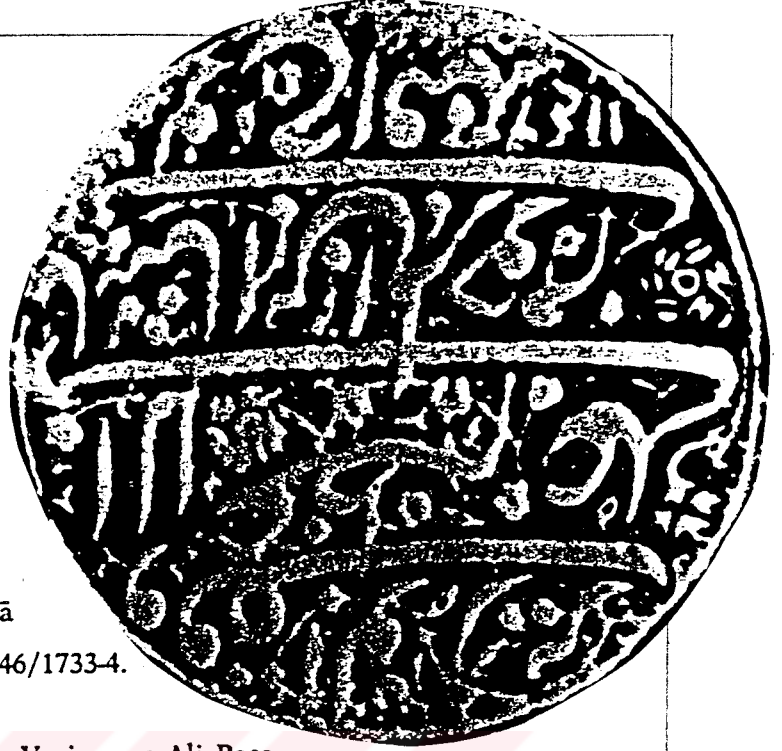
Ali Paşa şiirleri ve besteleri ile de tanınmıştır. Ünlü bir şair ve devlet adamı olan Koca Ragıp Paşa'ya o yetiştirmiştir (Ana Britanica, c.1 s.389).

Ali Paşa'nın valilikte kullandığı mührü ve mühür yazısı Resim 3.1'de görülmektedir (Kut, s.91).

Hekimoğlu Ali Paşa, Davutpaşa'da günümüzde Atlamataşı olarak adlandırılan ve zamanında Nur camii denilen büyük bir cami olduğu söylenen yere kendi adını taşıyan bir külliye ve karşısına da bir tekke yaptırmıştır (Koçu, İstanbul Ansk. c.2, s.688). Bunlardan başka çeşmeler, mescitler, su yolu ve teraziler ile cami ve mescitlere minber ilaveleri yaptırmıştır.

HEKİMOĞLU'ALİ PĀŞĀ

1100/1689 - 1171/1758

Vakafa'l-vezirü'l-a 'zam 'Alî Pāşā
İbnü'l-merhūm Nūh Efendi. 1146/1733-4.

«Rahmetli Nuh Efendi'nin oğlu Vezirazam Ali Paşa
vakfetti.»

Resim 3.1. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Mührü (Kut)

Yaptırdığı Eserler

Önceden setüstünde olan bugün Kabataş araba vapuru iskelesi yanında bulunan çeşme (1732) ve Çemberlitaş'ta Atik Ali Paşa Camisinin duvarına bitişik olan çeşme (1754) Hekimoğlu Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Yine Üsküdar'da Bandırmalı Tekkesinin Mescitini yaptırmıştır (Öz, İstanbul Camileri. c.1, s.10). Selimiye kışlası yakınındaki Taşçılar ocağı mescitini de Hekimoğlu Ali Paşa yeniden yaptırmıştır. Üsküdar Salacak'taki Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmış olan mescite, Üsküdar'daki Haydar Dede Mescidine, Balat'da Haydar Dede Mescidine ve Kariye Camisi yakınındaki Kefeli Camisine minber ekletmiştir (İst. Kültür Sanat Ansk. s.672).

Tebriz'de bir külliye yaptırmış ancak bu eser günümüze ulaşmamıştır. 10 hücreli bir medrese ile sübyan mektebini de içeren külliyenin içindeki camiye yeşil çinilerle kaplatmıştır. 1151 yılında Kütahya'da bir ev yaptırmıştır (Hattatoğlu, s.5).

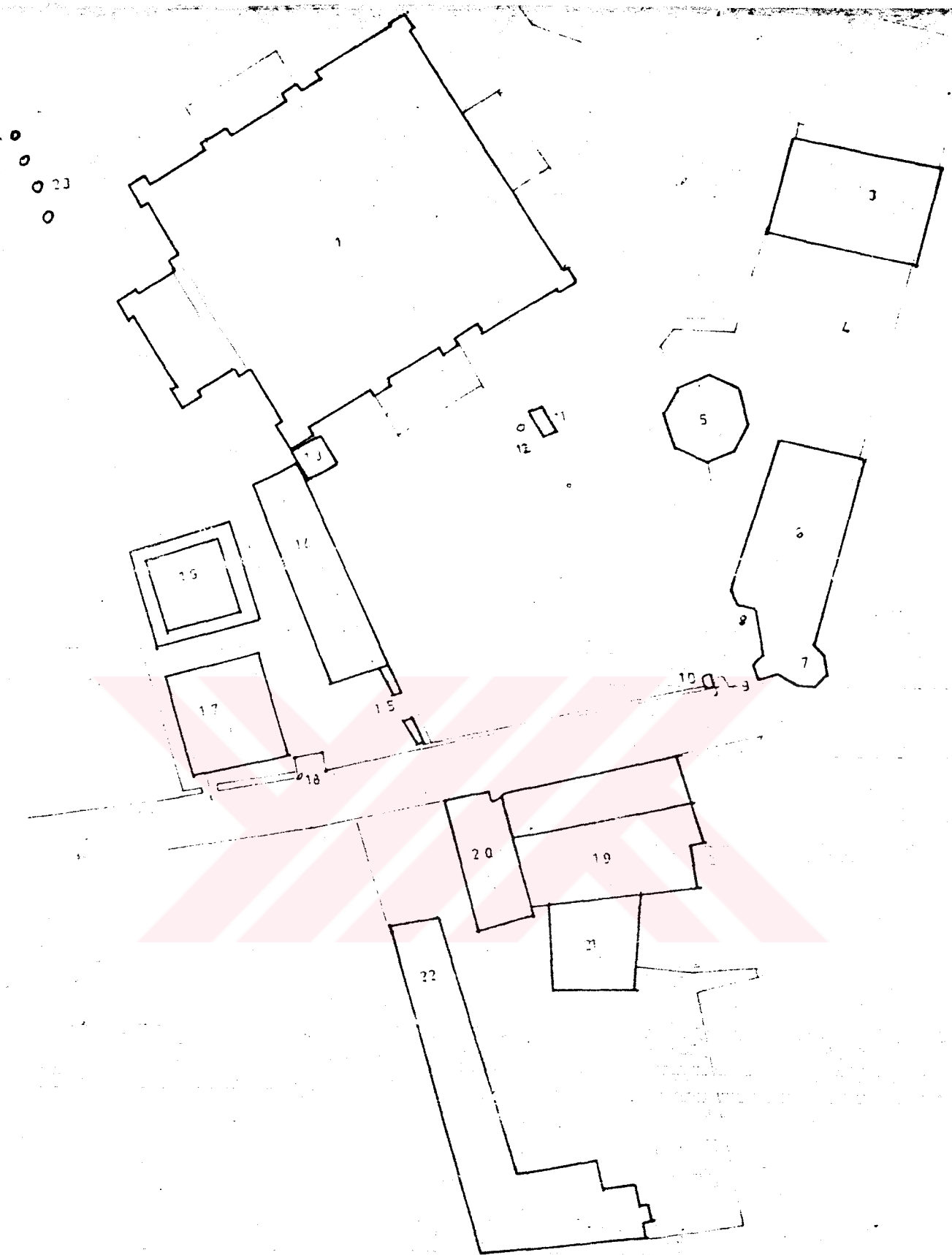
Ali paşanın Kadıköy'de de bir çeşmesi olduğu, zaman zaman bu çeşmenin bakımının yapıldığı İrade evkaf defterlerindeki harcamalarda yazılıdır. (B.O.A. evkaf defteri no5313, 1175 R 11777)

3.3. Külliye'nin Yerleşim Özellikleri

Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi, I.Mahmut döneminde (1730-1754) Mimar Çuhadar Ömer ve Hacı Mustafa Ağa'ya Davutpaşa'da yaptırılmıştır (Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, s.381). Külliye 1159 ve 1160 nolu adalarda yer alır. Caminin Kocamustafa Paşa tarafındaki (Cerrahpaşa Caddesindeki) tek başına kalmış dış avlu giriş kapısı, camiye ait yaklaşık 10.000 m²'lik bir arazinin olduğunu göstermektedir (Fatih Camileri, s.123). Külliye Osmanlı tarihinin değişme döneminin başlangıcına işaret eden önemli bir kompleks olmakla beraber İstanbul Barok ve Rokokosunun habercisi sayılabilecek son dönem klasik yapıdır (İst. Ansk. c.4, s.43). Lale Devri sanatının ve mimarisinin özelliklerini de göstermektedir (Resim 3.2).

Resim 3.2.Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi

Harita 3.1. K ulliyeye ve  etresine (Vakıflar Genel Md. Arşivi)

Külliye'nin mihrap yönündeki arazısının bostanlık olduğu Harita 2.7'de görülmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki 5313 nolu evkaf defterine göre mihrap önündeki bir bostandan 30 kuruş kira alındığını söylemesi bunu doğrulamaktadır (B.O.A. Evkaf Defteri no: 5313, 1175 Ramazan, 1176 Şaban).

Külliye, Davutpaşa'da Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi, Kızılelma Caddesi ve Cerrahpaşa Caddeleri arasında, İstanbul'un yedinci tepesinde (Tosun). Çevresindeki sokakların hizasına uydurulmuş olan yamuk planlı avluda külliye binaları serbestçe dağılmıştır. Yapılar caminin doğu ve batısında yer almıştır. Külliye'nin burada yapılmasının nedeni Ali Paşa'nın babası Hekimbaşı Nuh Efendinin zamanında Kocamustafa'daki konağı civarına gömülmüş olması ve oğlunun da babasının yakınında gömülmek istemesindedir. Bu nedenle külliye Abdal Yakup Tekkesinin bulunduğu arsada yapılmıştır. Yıkılan tekke de külliye'nin bitişiğine yeniden inşa edilmiştir (İst. Ansk. c.4 s.43).

Külliye'nin girişlerinden biri kuzeyde Hekimoğlu Ali Paşa Caddesindeki kütüphanenin altından, diğeri Kocamustafapaşa'yı Aksaray yönüne bağlayan Cerrahpaşa caddesinden, üçüncüsü ise Ese Kapısı Sokağının başındaki sebilin yanındadır.

Yapıldığı dönemlerde külliye'nin batısında Ayverdi'nin haritasından da görüldüğü gibi bostanlar vardır (Harita 2.7). Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindeki haritaya göre (Harita 3.4), Hekimoğlu Ali Paşa Caddesine bakan girişin üstü (no 3) kütüphanedir. Kütüphanenin sağında ve solunda (no 2 ve no 4) hazireler vardır. Hazirenin yanındaki bina türbedir (no 6). Türbenin cephesi Hekimoğlu Ali Paşa Caddesine bakar ve girişi külliye iç avlusundadır. Türbeye bitişik olan, Hekimoğlu Ali Paşa caddesi ile Ese Kapısı Sokağının kesişimindeki yapı (no 7), sebildir. Sebilin hemen yanında, üstünde kitabesi yazılı olan külliye'nin ikinci girişi bulunur (no 9).

Sebilin girişinde türbe duvarına bitişik (no 8) bir çeşme vardır. Avluda türbe girişi ile hazire arasında da şadırvan yer alır (no 5). Külliye'nin yerleşimine göre, batıda (no 7) Hekimoğlu Ali Paşa Camisi ile karşılaşırız. Caminin yanında eskiden hünkar mahfili girişi olan (no 14) yapı bulunur. İç bahçe kapısından imam evine ve yangın havuzuna (no 16) geçip caminin etrafı dolaşılabilir.

Cami bahçesinin yolları küfeki taşı döşelidir. Avluda bir zamanlar tarihi bir çınar ağacı, bu ağacın altında da bir kuyu ve çeşme olduğu söylenmektedir (no 12). Bugün bu çınar ağacı yok olmuştur. Kuyunun üzeri kapatılarak korumaya alınmış, kuyunun yanındaki çeşme de mevcut değildir (Bkz Çeşmeler).

Külliye'nin ahşap bir muvakkithanesi (no 13) olduğu söylenirse de bu birim günümüze ulaşmamıştır (Yurt Ansk. c.6, s.4144). Evkaf Defteri kayıtlarındaki notta "Muvakkithane odası altındaki saatçi dükkanından 18 kuruş 90 akçe kira alındı" "Muvakkithane odasına kum saati alındı", "Muvakkithane altındaki Ömer beyi dışarı atmak için 40 kuruşluk masraf yapıldı" demektedir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Evkaf Defteri no:5313). Masraf defterlerindeki bu yazılar, muvakkithane'nin varlığını doğrulamaktadır.

Külliye bir sosyal merkezdir ve bu merkezin odağını da cami oluşturmaktadır. Külliye'de dik açılı bir düzene rastlanmamaktadır. Cami ile yollar arasına kütüphane, türbe ve sebil gibi binalar yerleştirilerek civardan gelebilecek seslerin camiye ulaşmasının engellenmesi amaçlanmıştır. Cadde üzerine yapılan türbe ve hazirelere yoldan geçenlerin de dua okuyacakları düşünülmüştür. Her halükarda külliye yerinin seçiminde ve bu yapı topluluğunun en önemli en önemli iki birimi olan cami ile türbenin şekillenmesinde, söz konusu şeyh-derviş/muhib ilişkisinin belirleyici olduğuda kesindir (Tanman, s.2). Külliye'nin en önemli yapısı olan caminin tekkenin tevhidhanesi olarak da hizmet vermesi tasarlanmıştır. Tevhidhane fonksiyonunun gereği çilehane mekanı cami içine yerleştirilmiştir. Ayrıca baninin bağlı olduğu tarikatı simgeleyen Kâdiri gülü ve Kâdiri eşrefî tacı bazı bezemelerde göze çarpmaktadır.

Külliye'nin karşısında, Ese kapısı sokağına bitişik olan yapı Abdal Yakup Tekkesi'dir. Tekkenin içinde su deposu (no 19), mutfak ve hamam (no 21), harem-selamlık (no 22), ve tuvaletlerden (no 20) oluşmuştur.

Osmanlı imparatorluğuna batılılaşma adı ile gelen barok mimarinin etkisi, külliye yapılarında bina kütlelerinde yükseklik etkisi vererek ve cepheyi payelerle bölerek göstermiştir. En büyük etki, detaylarda, kapı ve pencereler ile onların süslemelerinde yoğunlaşmıştır.

Külliye yapıldığı dönemden günümüze gelinceye kadar birçok değişikliğe uğramıştır. Vakıflar tarafından mihrap yönündeki arazisinin satılması sonucunda yapı bölgesi cami bahçe duvarına dayanmıştır. Yoğun ve çirkin yapılaşma çevreyi tamamen sarmıştır.

Yapılışından günümüze ikiyüztatmışiki sene geçen külliye'nin ilk durumundan çok şeyler kaybettiği gözlemlenmiştir. Geçmişte yapılmış hatalı restorasyonların bugün de devam etmesi endişe verici bir durumdur. Böyle tahribatlar sonucunda, gelecek nesillere, aslı ile ilgisi olmayan bir mimari bırakılacaktır.

3.4. Külliye İçindeki Yapılar

3.4.1. Hekimoğlu Ali Paşa Camisi

3.4.1.1. Caminin Mimari Özellikleri

3.4.1.1.1. Plan Tipi

Plan özellikleri bakımından klasik türk mimarisi üslubuna sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Osmanlı cami tipolojisi içinde Sinan'ın geliştirdiği en özgün tiplerden biri olan altıgen şemalı merkezi mekan geleneğine uygun olarak tasarlanmıştır. Yine altıgen şemalı olan Fındıklı Molla Çelebi, Üsküdar Atik Valide ve sekizgen şemalı Azapkapı Sokollu Mehmet Paşa camilerindeki gibi, mihrap önü, ana

kütleden çıkıntılı bir niş şeklinde yapılmıştır. Altı adet fil ayağına oturan ana kubbe sağ ve solda ikişer, son cemaat yeri ve mihrap kısmında birer tane olmak üzere altı yarım kubbe ile çevrelenir. Hünkar mahfili doğu yönünde bulunup mihrap duvarına değmektedir.

Cami yüksek bir su basmanı üzerinde olduğundan merdivenle çıkılmaktadır. Ortadaki altıgen üstündeki kubbenin üç tarafında galeri şeklinde maksureler (kadınlar mahfili) dolaşmaktadır.

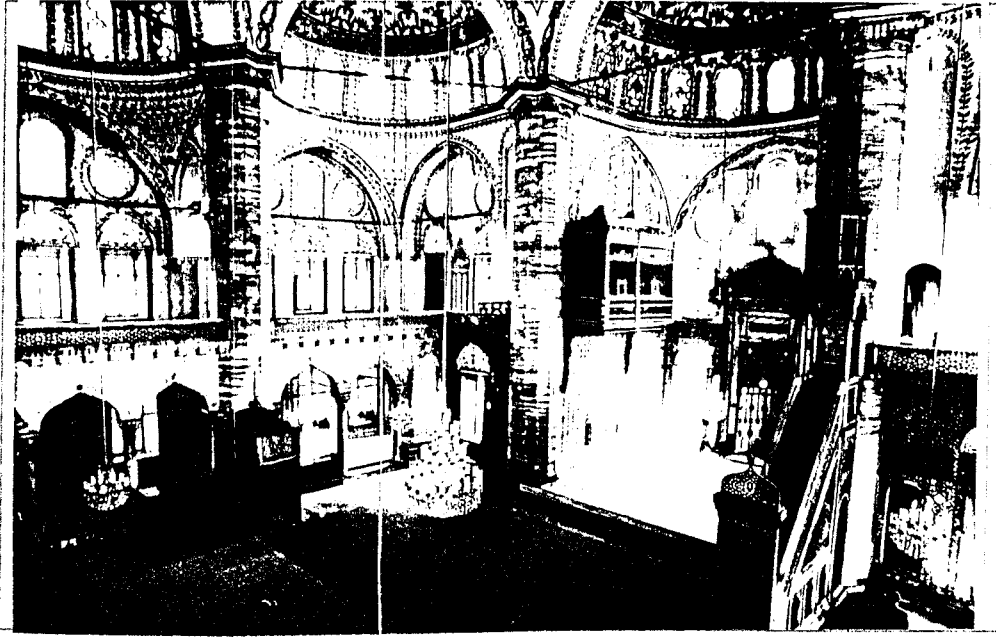
Mihrap bölümü payelerinin yanlarında çilehane hücreleri ve ana girişin önündeki iki fil ayağında da iki adet çeşme bulunmaktadır.

3.4.1.1.2. Taşıyıcı Sistem

Merkezi kubbe altı büyük fil ayağına oturmaktadır. Kubbeyi taşıyan bu fil ayaklarının harem duvarlarından bağımsız poligonal bir baldaken strüktür oluşturması, Sinan'ın gerçekleştirdiği bir mekan düzenidir. Daha sonra Laleli camiiinde de uygulanacak olan bu şema, 18.yy'da ilk kez burada kullanılmıştır (İst. Ansk. c.4, s.46). Fil ayakları, büyük sivri kemerlerle birbirlerine bağlanmışlardır. Kemerler arasında gergi demirleri bulunmaktadır. Cephe kesme küfeki taşından örülmüştür.

Son cemaat mahalindeki 6 granit sütun, bunları bağlayan sivri kemerler ve aralarındaki gergi demirleri ile revaklı girişi oluşturmuştur.

Maksureleri taşıyan yuvarlak mermer sütunlar birbirlerine sivri kemerlerle bağlanmıştır (Resim 3.3).

Resim 3.3. Cami İçi Fil Ayakları (1995)

3.4.1.1.3. Örtü Sistemi

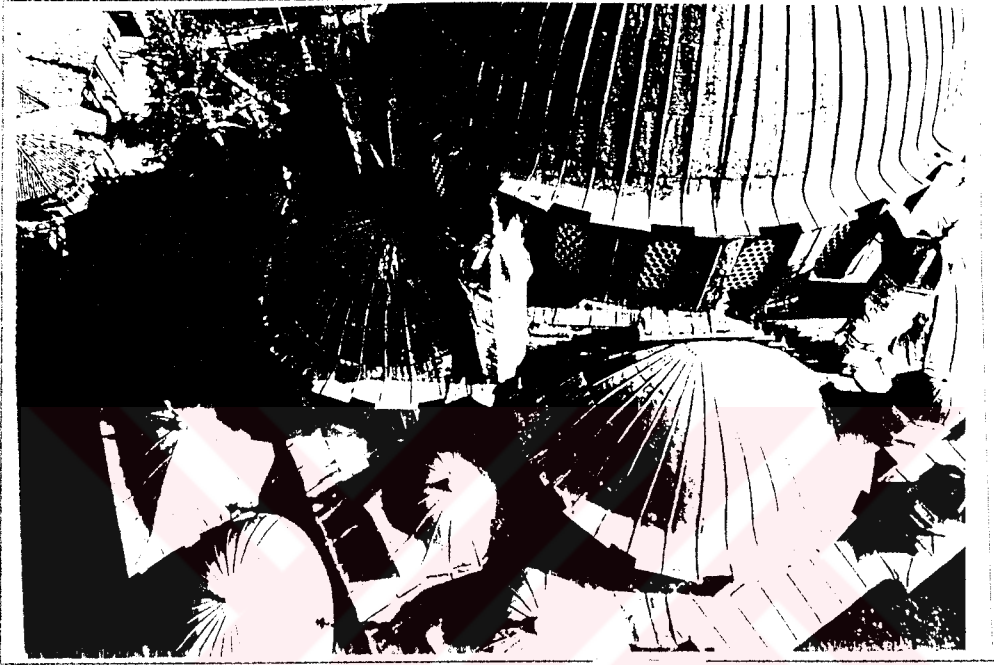
Altı fil ayağına oturan ana kubbeyi, altı yarım kubbe desteklemektedir. Kemerlerin arka tarafındaki kısımlar ve mahfillerin üstü yarım kubbelerle kapatılmıştır. Mihrap kısmındaki yarım kubbe elips şeklindedir. Mihrap üzerindeki yarım kubbede 9 adet, diğerlerinde 5'er adet, ana kubbede ise 24 adet daire kemerli, alçı dışlıklı pencere yer almıştır.

Son cemaat mahallinin üzeri, 4 kubbe ve ortada giriş aksının üzerinde yer alan bir çapraz tonoz ile örtülmüştür. Yan kubbeler dışardan sekizgen tambur ile çevrilmiştir ve son tabaka kurşun kaplama ile bitirilmiştir (Resim 3.4).

Son cemaat yerinden girildiğinde, ana giriş kapısının iç kısmında sağ ve solda yer alan mahallerin üzeri ikişer küçük kubbe ile örtülmüştür.

Doğu ve batı cephelerini bölen payelerin üzerlerinde ağırlık kuleleri bulunmaktadır. Ağırlık kuleleri, orta payelerin üstlerinde kademeli bir şekilde 3'er adet dizilmiş diğerlerinde birer adet olacak şekilde yerleştirilmiştir. Yarım kubbelerin ana kubbe

ile birleştigi kenarlarda birer merdiven bulunmaktadır. Ana kubbenin etrafında 6 adet ağırlık kulesi görülmektedir. Ağırlık kuleleri kubbeyi birer kemer ile desteklemektedir. Ağırlık kulelerinin, sadece mihrap nişinin çilehane odaları üzerinde olanları yuvarlak, diğerleri dilimli kubbe ile örtülmüştür.

Resim 3.4. Minarenden Kubbelerin Görünümü (1995)

3.4.1.1.4. Cephelerin Tasarımı

Batı Cephesi

Hekimoğlu Ali Paşa Camisinin batı cephesi üç paye ile üçe bölünmüştür. Payeler kubbenin açılma gücüne karşı destek görevi görerek cepheye ışık ve gölge oyunları ile hareket kazandırmak için yapılmışlardır. Minare sol köşede son cemaat yeri yanında yer almıştır. Cephe kesme küfeki taşından 32, 35, 40, 45, 50, cm boyutlarında kesilerek şaşırtma derzli olarak örülmüştür (Resim 3.5).

Bu cepheden camiye giriş, subasman hizasına kadar gelen, yelpaze gibi açılmış, yedi basamaklı bir merdiven ile sağlanır. Su basman hizasında caminin tüm çevresini bir silme dolaşır. Caminin yan kapularından birisi bu cepheye açılır.

Resim 3.5. Batı Cephesi (1994)

Cepheyi oluşturan her 3 yüzeye de, mermer söveli, dikdörtgen formlu, lokmalı dökme demir parmaklıklı, üstündeki boşaltma kemeri basık, sivri kemerli ve alınlığı alçı dışlıklı olan pencereler yerleştirilmiştir. Bu pencerelerden 1. ve 2. sırada minareye bitişik yüzeyde birer adet, diğer yüzeylerde üçer adet ve mihrap çıkıntısının 1. sırasında da 2 adet konmuştur.

Merdivenden çıkıştan sonraki iki pencerenin ortasında yer alan giriş kapısı, yuvarlak kemerli, mermer sövelerden yapılmıştır. İçinde ahşap iki kanatlı bir kapı bulunmaktadır. Sadece giriş merdivenin olduğu yüzeydeki 1.sıra orta penceresine, yuvarlak kemerli kapı formu verilmiştir. Birinci sıra pencerelerin hepsi dikdörtgen formlu, mermer söveli, demir parmaklıklı, sivri kemer alınlığı alçı dışlıklı olan pencerelerdir.

Mihrap çıkıntısının ikinci sırasında mermer söveli basık sivri kemerli alçı dışlıklı iki pencere vardır. Üçüncü sırada ise basık sivri kemerli dikdörtgen formlu, alçı dışlıklı pencerelerden, minare kenarındaki yüzeye ve diğer iki yüzeyin ortasına birer adet yerleştirilmiştir. Geniş iki yüzeyde sivri kemerli pencerelerin yanlarında

Resim 3.6 Caminin Doğu Girişi (1992)

Resim 3.7 Caminin Doğu Girişi (1996)

Resim 3.8 Çami Abdurrahman Fotoğrafları (Üstten Aşağıya)

2'şer adet yuvarlak pencere vardır. Mihrap nişi 3. surasında basık sivri kemerli pencereden de yuvarlak pencereden de birer adet yapılmıştır.

Yuvarlak kemerli giriş kapısının etrafında ve üzerinde daha önce bir saçak olduğunu gösteren izler mevcuttur. İlhan Hattatoğlu tezinde bu saçığın ahşap olduğu söylenmektedir.

Doğu Cephesi

Doğu cephesi batı cephesinin simetriğidir ve aynı özellikleri gösterir. Sadece batı cephesindeki minarenin yerinde kurşunluk kısmına çıkış yeri bulunur.

Bu cephede giriş kapısı üzerinde ahşap saçak olduğu görülmektedir. Cepheye ait 1992 tarihli fotoğrafta (Resim 3.6) saçığın taşıyıcılarının izlerinin olduğu görülürken, günümüzde ise (Resim 3.7) ahşap saçığın yeniden yapıldığı gözlemlenmiştir. İlhan Hattatoğlunun tezinde bahsettiği biçimde yapıldığı düşünülmektedir (Resim 3.8). Doğu ve batı yönündeki ahşap giriş kapılarının birbirinden farklı olması orijinal olmadıklarını düşündürmektedir.

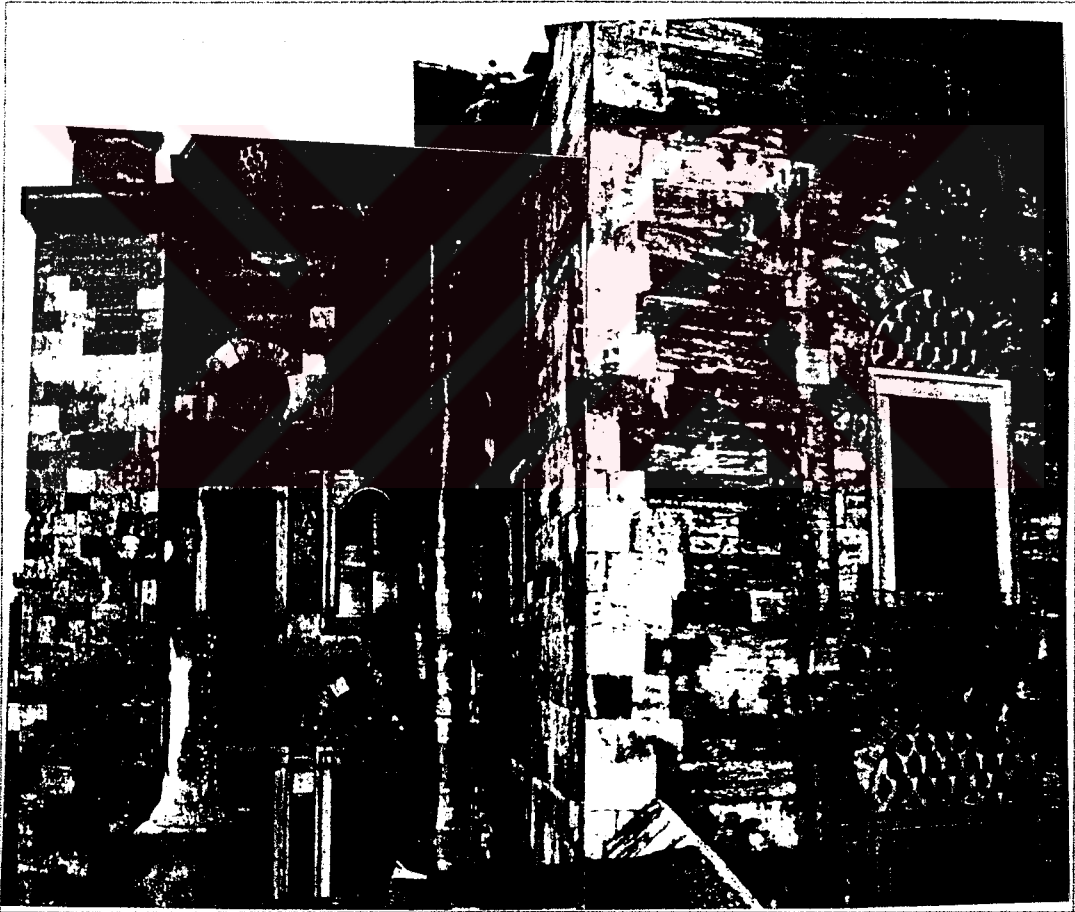
Cephe örgü sistemleri, caminin her yerinde aynı olup, kesme küfeki taşı şaşırtılarak dizilmişlerdir. Taşların yükseklikleri 30 cm'den 50 cm'ye kadar değişen aralıklardadır.

Pencere sövelerinin genişliği 20 cm ile 27 cm arasında olup, pencere boşluğunun genişliği 120 cm, yüksekliği 210 cm civarındadır. Pencere genişlik/yükseklik oranları 4/7, kapı genişlik/yükseklik oranları ise 2/3 olarak ölçülmüştür.

Doğu cephesindeki minare gövdesi gibi başlayıp çatı kotunda biten mahal, kurşunluğa çıkış bölümüdür. İç ölçüleri 230 x 220 cm olup, beş adet penceresi bulunur. Pencerelelerinin ikisi doğu cephesine, ikisi kuzey cephesine, sonuncusuda güney cephesine açılmaktadır. Bu pencereler dışarıdan dövme demir parmaklık ile içeriden iki kanatlı demir doğrama ile kapatılmıştır. Bir söylentiye göre Hekimoğlu

Ali Paşa burasını sonradan minareye çevirmeyi düşünüyormuş (Hattatoğlu, s.9) (Resim 3.6).

Mihrap çıkıntısının doğu cephesinin maksure katı hizasındaki iki pencere de kapı şeklindedir (Resim 3.9). Bu kapılardan sağdaki ile hünkar mahfili içine girilmektedir. Hünkar mahfiline açılan kapının solundaki pencerenin, batı cephesindeki pencere gibi sivri kemerli alçı dışlıklı olması gerekirken dikdörtgen açıklıklı, demir parmaklıklı ve ahşap kepenklidir. Söz konusu pencereden zamanında harimin görülebilmesi için tasarlandığı anlaşılmaktadır (Tarman).

Resim 3.9. Doğu Yönü, Mihrap Duvarı Hünkar Mahfili Giriş Kapısı

Güney (Mihrap) Cephesi

Güney cephesi mihrap nişinin dışarıya doğru çıkıntı yapmasından dolayı üç yüzeylidir. Duvarların köşelerindeki payeler destek görevi görmektedir. Nişin iç köşelerindeki payelere sütunlar yapılarak yumuşatılmaya çalışılmıştır. Buralarda çilehanelerin dışarıya bakan, küçük pencereleri bulunmaktadır. Paye bitimleri yine ağırlık kuleleriyle sonuçlandırılmıştır. Yalnızca çilehanelerin bulunduğu payelerin üzerindeki ağırlık kulelerinin kubbeleri yuvarlaktır, diğer bütün ağırlık kulesi kubbeleri dilimlidir.

Mihrap cephesindeki üç yüzeyin de birinci sıralarında, mermer söveli dikdörtgen formlu, lokma demir parmaklıklı, basık sivri kemer alınlığı (boşaltma kemeri) alçı dışıklı ikişer adet pencere bulunmaktadır. İkinci sıranın sağ ve sol yüzeyinde, alttaki pencerelerle aynı formda ve aynı aksta ikişer pencere mevcuttur. Bu pencerelerden en sağdakine kapı kanatları takılmıştır (Resim 3.10). Mihrap yüzeyi ikinci sırasında ise, basık sivri kemerli alçı dışıklı iki adet pencere vardır. Üçüncü sıranın her üç yüzeyinde de tam ortada basık sivri kemerli, alçı dışıklı bir pencere, bunun her iki yanında da yuvarlak pencereler yer almaktadır. Sadece mihrap çıkıntısının bulunduğu yüzeyde yuvarlak pencereler ile sivri kemerli pencereler arasında birer kare pencere görülür. Bu pencereler içerden kapatılmıştır. Sivri kemerli pencerelerin dış yüzeylerinde fil gözü kayıtlı revzenler bulunmaktadır (Sanat Ansk. c.4, s.333) (Resim 3.11).

Kuzey (Son Cemaat Yeri)Cephesi

Son cemaat yerine 7 basamaklı bir merdiven ile çıkılır (İlhan Hattatoğlu tezinde bu merdivenlerin altı basamaklı olduğu söylenmektedir). Mermer merdiven sahanlığının iki yanında 50 cm yükseklikte sekiler bulunur. Sekilerin zeminleri serbest boy mermer plakalar ile kaplanmıştır. Bu zeminin daha önceleri kare tuğla ile kapatılmış olduğu, arada eksik tuğlalar bulunduğu bunların boşluğunda kırık tuğla ile renklendirilmiş çimento harcının doldurulduğu söylenmektedir (Hattatoğlu, s.10). Sağında tek şerefeli bir minare bulunur (Resim 3.12).

Resim 3.10. Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Hünkar Mahfili Giriş Kapısı (1995)

Kesme küfeki taşından yapılan caminin, ortada aynalı çarpraz tonoz, yanlarda ikişer kubbe ile örtülü beş bölümlü son cemaati yeri altı adet granit sütuna dayanır (Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, s.381). Bu sütunların nereden getirildiği bilinmemekle birlikte ve üzerlerindeki başlıkların sütunlara göre küçük kalan oranları geç bir onarımı çağırıştır.

Caminin ana girişini oluşturan taç kapı, iki dairesel kesitli sütunun orta aksına yerleştirilmiş ve 120 cm içeri çekilmiştir. Taç kapının üzerinde bir sıra mukarnas dizi görülür, bunun da üzerinde yer alan üçgen formlu alınlıktan sonra kapı

Resim 3.11 Mihrap Cephesi (Güney Görünüşü) (1995)

Resim 3.12 Cami Son Cemat Yeri (1995)

etrafında çepeçevre dönen profilli bir bordür ile burmalı yarım sütunlar yer alır. Taç kapı nişinin köşeleri kum saatleri ve burmalı yarım sütunlar ile süslenmiştir. İçeri çekilen yan duvarlara yuvarlak 2 adet niş açılmıştır.

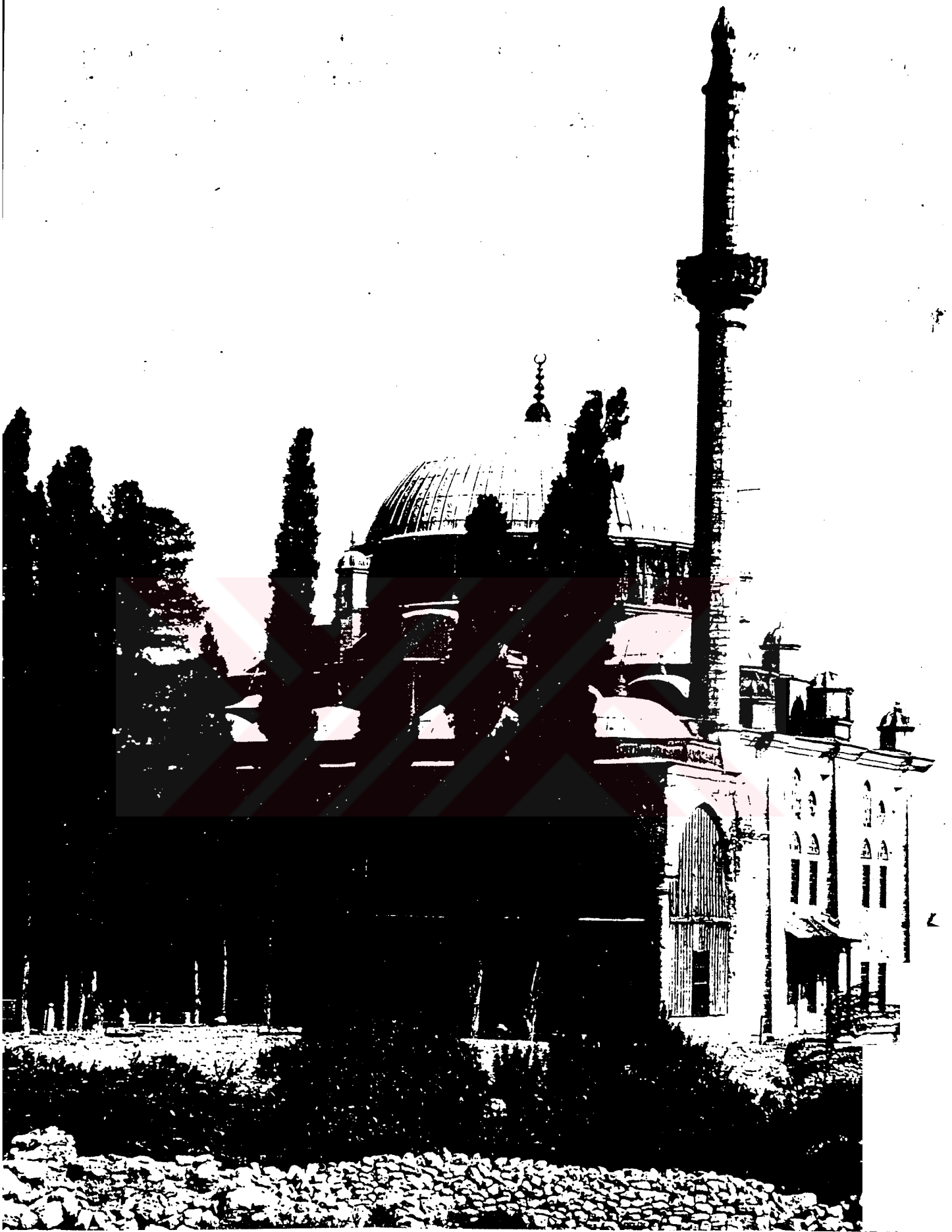
Basık daire kemerli giriş kapısı üzerinde Şeyhülislam İshak Efendinin kitabe levhası bulunur (Öz, İstanbul Camileri, c.1, s.70). 15 beyitlik celi sülüs, mermer üzerine yazılmış kapı kitabesinin tarih beyti şöyledir;

Dedim İshak tahsin eyleyüp tath-i İmamım
Zeki nev-cami-i sadr- ali kadr dad-aver

Hicri 1147 Miladi 1734-1735 tarihini gösterir (Fatih Camileri, s.123).

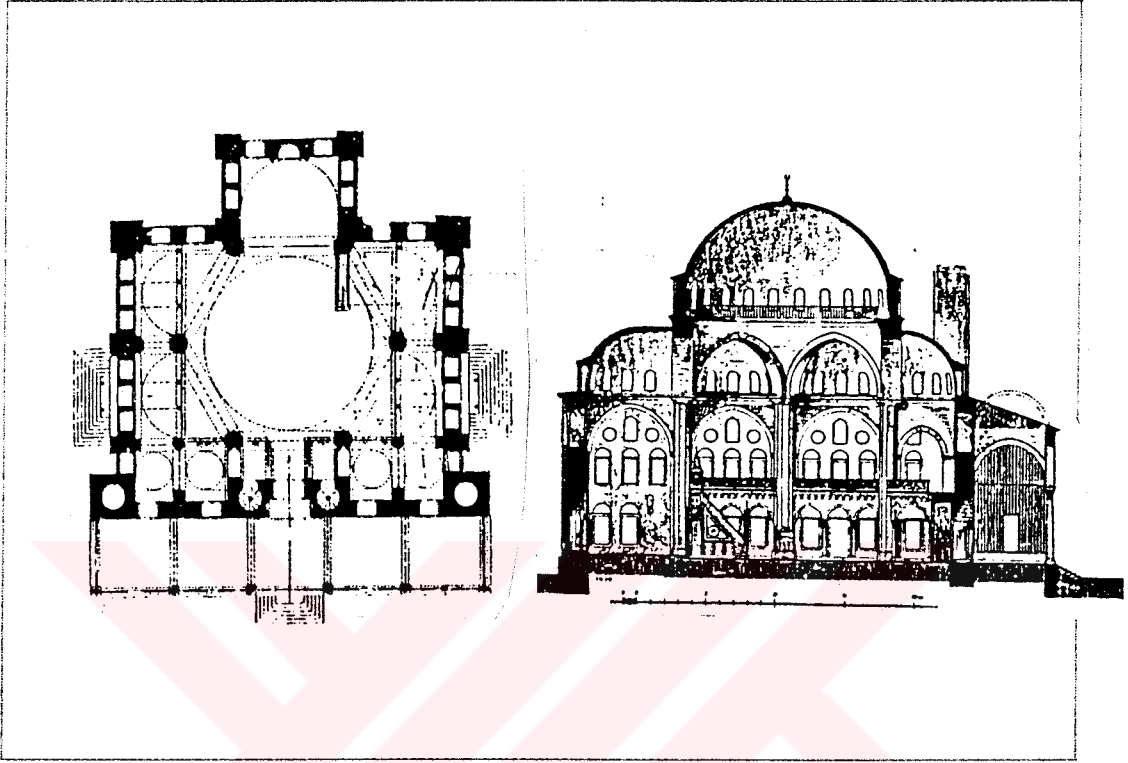
Taç kapılı girişin iki yanında mukarnas nişli altı köşeli birer mihrap bulunmaktadır. Mihrapların yanında iki adet mermer söveli dikdörtgen pencereler ve bunların üzerinde de sivri kemer profil alınlıklı pencereler mevcuttur. Alınlık içleri dairesel formu alçı dışlıkla kapatılmıştır. Mihraplar ile pencereler arası uzaklık eşit yapılmamıştır. Bunun nedeni mihrapların mermer kolonlarının ortasına getirilmeye çalışılmasıdır. Revak altındaki taç kapının her iki yanında da ikişer adet mermer söveli dikdörtgen formlu, demir parmaklıklı pencerelerden bulunur. Bu pencerelerin arasında da birer mihrap yer alır. Mihrap nişleri 103 cm genişliğinde, 303 cm yüksekliğindedir. Sekiz sıralı mukarnas dizilerinden oluşmuşlardır. Revak altı yüzeyinin doğu ucundaki kapı, kurşunluğa ve kadınlar mahfeline çıkış için, batı ucundaki kapı ise minareye çıkış için kullanılmaktadır. Genişliği 9.85 cm, yüksekliği 221 cm olan bu kapılar, basık daire kemerlidir ve kanatları metalden yapılmıştır. Alt sıra pencerelerin aksında üst sıra pencereler görülmektedir. Taç kapının her iki yanındaki üst pencereler mükebbire denilen yarım daire planlı müezzin balkonu olarak kullanılmaktadır. Buralarda demir parmaklık yoktur.

Son cemaat mahalini (Resim 3.13) incelersek etrafının kapatılmış olduğunu çatısında eğimli bir çatı olduğunu görebiliriz. İleride incelerken anlattığımız Abdal

Resim 3.13 Caminin Son Cemaat Yerinin Kapalı Durumu (Hidayet Nuhoglu arşivi)

Yakup Tekkesi'nin ayin mekanunun cami olduğunu ve tarikat gereği bazen son cemaat mahalininde bölümlere ayrıldığını göstermektedir(Şekil 3.1).

Şekil 3.1. Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Plan ve Kesiti (Gurlitt)

3.4.1.1.5. Minare

Batı cephesinin son cemaat mahali ile birleştiği köşede bulunan minare, ince gövdeli ve tek şerefelidir. Minarenin kürsü kısmında köşelerde, caminin maksure katı pencere sövesi altına kadar uzanan birer yuvarlak yarım sütun ile Halifezade İsmail tarafından yapılmış bir güneş saati bulunmaktadır. Saatin mermer kitabesinde H.1175 tarihi yer alır. Minarenin gövdesi 1962 yılında yeniden yapılmıştır (İst. Ansk. c.4, s.5).

Birer silme ile kürsü bölümünden pabuç bölümüne, diğer bir silme ile de türk üçgenleri aracılığıyla gövdeye geçilmektedir. Gövde köşelidir, bitiminde yine bir silme ile şerefeye ulaşılmaktadır. Gövde üzerinde merdivenlerin aydınlatılması için belli aralıklarla 40 x 15 cm ölçülerinde pencereler açılmıştır. Şerefeye altındaki

armudi silmeden sonra şerefe çıkıntısı başlar, bunun da üzerinde korkuluk yükselmektedir. Şerefe ile külâh arasındaki petek bölümü yuvarlak olarak örülmüştür.

Caminin minaresi, klasik üslûba o derece uzaktır ki orjinal olmadığı muhakkaktır. Şerefe çıkıntısını oluşturan bilezikler ve korkulukları süsleyen gırlanlar ile bu minare muhtemelen 19.yy ilk yarısına aittir. Gövdenin bariz inceliği 18.yy'da rastlanmayan bir özelliktir (Eyice, İstanbul Minareleri, s.71).

Minarenin külâhı taştandır ve üzeri kurşun kaplama ile kapatılıp bronz alem ile bitirilmiştir. Minarenin orjinal şeklinin günümüze ulaşmadığı bilinmektedir (Resim 3.13). Eski fotoğraflarına bakarak orjinal külâhın taştan olduğunu söyleyebiliriz (Resim 3.14).

B.O.A deki evkaf defterindeki kayıta 1763 yılında yapılan bir onarımda şerefe altı kaşı tamiratından bahsedilmektedir (B.O.A no 5313). Buradan minarenin şerefe altının ilk yapıldığı dönemlerde çini kaplamalı olduğu anlaşılmaktadır.

Şerefeye, son cemaat yerinin girişe göre en sağında bulunan ve sağdan sola doğru dönen bir merdiven ile çıkılır. Minarenin 110 basamak olduğu ebcet hesabı ile Ali ismine eşit olduğu yazılıdır (Hattatoğlu, s.8). Yeni yapı 105 basamaklıdır.

3.4.1.1.6. Diğer Mekan Elemanları

Mihrap

Mihrap mermerden yapılmış ve mihrap nişi altı köşelidir. Nişin dış köşelerinde zikzaklı yarım süs kolonları, iç köşelerinin alt ve üstlerinde ise birer kum saati motifi bulunur. Kum saatlerinin aralarındaki sütunlara kabartma kıvrık dallar ve çiçekler işlenmiştir. Cephenin köşelerinde ise kıvrık dal ve palmet motifleri görülür. İnce kolonların çevrelediği poligonal mihrabın mukarnaslı nişinin iki tarafında ve kitabesindeki mukarnas dizisinin üzerinde, dairesel tacın içinde batı

Resim 3.14 Camiin Taş Kûlahlı Darumu (Nuhoglu Arşivi)

etkili, üç boyutlu dolama dal motiflerinden oluşan kabartmalar vardır (İst. Ansk. c.4, s.45) (Resim 3.15).

Resim 3.15. Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Mihrabı

Nişin üstüne yedi sıra mukarnas dizisi yapılmıştır. Altın 2. sırayı oluşturan mukarnas dizisinde yedi adet püskül mevcuttur. Caminin mukarnaslı mermer mihrap nişinde yanlardaki üçgen köşelere akant yapraklı kıvrık dallar ve ortalara birer göbek motifi işlenmiştir (Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, s.381).

Üst kısımdaki kitabesi sülüs yazısı ile yazılmıştır (Hattatoğlu, s.17). Kitabenin etrafındaki silme aynı zamanda mihrap nişini de çevrelemektedir. Mihrabın taç kısmında barok etkili kıvrık dal ve yaprak motifleri spiraller şeklindedir. Bunun da etrafında lotus dizisi ve mum isi külahları dolaşmaktadır. Taçın en üstü, palmet motifi ile bitirilmiştir.

Mihrapta ilk bakışta göze çarpmayan, içinde yer aldığı süslemenin bünyesine dahil kabalar oldukları izlenimini uyandıran iki adet Kadiri-Eşrefî tacı tepeliği tespit edilmiştir. Nişte ayrıca mermerden yontulmuş kadiri gülleride görülmüştür (Tanman).

Mihrabın batı duvarında çiniden oluşan Kabe tasviri panosu, doğu duvarında da Barok üslupta yıldızlı ahşap oymalarla süslenmiş hünkar mahfili bulunmaktadır.

Minber

Mihrap çıkıntısının sağ köşesindeki fil ayağına dayalı bulunan minber mermer bir kaide üzerinde oturmaktadır. Ahşap basamaklarla yukarı çıkılmaktadır. Kapı sövesi yekpare mermerdendir ve köşelerinin alt ve üstünde birer kum saati, bunlarında aralarında halat motifleri yer alır. Kapı kemerinin üst kısmında yer alan kitabelikte bir çerçeve içinde sülüs yazısı ile yazılmış bir ifade yer alır. Taçın altında lotus ve palmet dizisi dolaşmaktadır. Etrafındaki barok yaprak motifleri rumi motiflerine benzemektedir.

İç kısmında kıvrık dal motifleri olan yan aynalık üçgen şeklindedir. İçinde içiçe 2 daire mevcuttur. Orta dairede uçları merkeze doğru birleşen akant yaprakları bulunmaktadır (Hattatoğlu, 15). Minberin yan aynalık ve korkuluk kısımlarındaki mermerler oymadır ve külahu da ağaçtan yapılmıştır. Kapının yanında 3 adet pabuçluk ile bir geçit yapılmıştır. Geçit kemerinin etrafını yaprak motifleri çevrelemektedir. Kapı üzerinde orta kısımda dört sütunlu yuvarlak kemerli elemanların aralarında çiçek demetleri görülmektedir. Şerefedeki köşeli sütuncuklar, mukarnaslı başlıklardan olup, dilimli kemerler ve gergi demirleri ile birbirine bağlanmıştır (Resim 3.16).

Minber külahunun kaidesi, sekiz köşeli ahşap, oyma kafes biçimindedir. Alt kısımdaki kemerler arasında birer çiçek demeti, üstteki oymalar arasında yuvarlak motifler bulunmaktadır. Külahun köşelerinden aleme birleşen halat motifleri vardır. Külahun üzerinde altın yıldızlı muhteşem bir alem bulunmaktadır. Gayet sanatlı olan mermer minber boyalıdır (Eldem, Camilerimiz, s.93).

Resim 3.16. Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Minberi (1995)

Hünkar Mahfili

Hünkar mahfillerini, osmanlı geleneğinde padişahlar ve hanedan mensuplarının inşa ettirdikleri bilinmektedir. Bazı önemli tarikat yapılarına özgü ayrıcalıklardır. Hadikatü'l Cevami'de caminin "mahfili humayunu" olduğu belirtilmiştir. Diğer taraftan Hekimbaşı Nuh Efendinin, II.Mustafa'nın "çerağ edilmiş" cariyelerinden birisi ile evlendirildiği ve bu evlilikten doğan Hekimoğlu Ali Paşa'nın aslında adı geçen padişahın oğlu olduğu yolundaki "saray dedikodusu" ister istemez gündeme gelmektedir. I.Mahmut'un aslında "gayrı meşru ağabeyi" olan sadrazamına tanıdığı özel bir ayrıcalıktan dolayı hünkar mahfilinin ve kasrının yapılmasına izin verildiği düşünülmektedir (Tanman).

Mihrap girintisinin doğu duvarında yer alan hünkar mahfili, tek birimli bir ahşap çıkmadan oluşmuştur. Barok süslemeli, dikdörtgen planlı, iki desteğe dayalı cumba biçimindedir (Resim 3.17).

Resim 3.17. Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Hünkar Mahfili (1995)

Hünkar mahfili giriş kısmı tavanı dikdörtgen planlıdır. Tavan iki eşit parçaya bölünmüştür ve bu parçaların üzerleri çeşitli çiçek motifleri ile süslenmiştir. Hünkar mahfelinin alt tavanında barok motifler ve çitalardan süslemeler yapılmıştır. Hattatoğlu, kafesin arka kısmındaki pencerelerin üst kısımlarındaki alçı alınlık pencerelerin cami içindeki diğer alçı alınlık pencerelerden farklı olduğunu söylemektedir.

Cephesi üç kare kesitli ahşap paye ile ikiye bölünmüştür. Ahşap korkuluk hizasında biten payelerin üzerinde yuvarlak, başlangıç ve bitişlerde kare kesitli yukarı doğru

incelen sütunlar bulunur. Sütun başlıkları iyon başlık şeklindedir. Sütun gövdelerinin aralarında kafesler, kafeslerin alt orta kısımlarında ise birer yavru kafes daha yer alır. Kafesler ve girişler merkezdeki küçük madalyonlardan hareket eden (S) ve (C) kıvrımları ile akantus yaprakları ve küçük çiçek motiflerinden oluşan yaldızlı hotozlar ile taçlandırılmıştır (Tanman).

Dışarıdan mahfile iki kanatlı bir kapı ile ulaşılmaktadır. Şu anda kapı boşluğa açılmaktadır. İçeride Âyet el-Kürsî kuşağının bitiminden hünkar mahfili başlamıştır.

Söz konusu ahşap mahfilin cami ile çağdaş olmadığı daha sonraki bir onarımın ürünü olduğu söylenegelmiş ancak bunun tarihi tespit edilememiştir (Tanman). Hünkar mahfilinin altındaki konsollar arasındaki duvar yüzeyinde çini kaplamanın yüzeyi değişmiştir. Söz konusu çiniler mahfilin yenilenmesi sırasında buraya konulmuş olabileceğini Baha Tanman söylemektedir. II.Mahmut döneminde 1830'da cami esaslı bir onarım geçirmiştir. Mahfilinde bu sırada yenilenmiş olabileceğini düşündürmektedir.

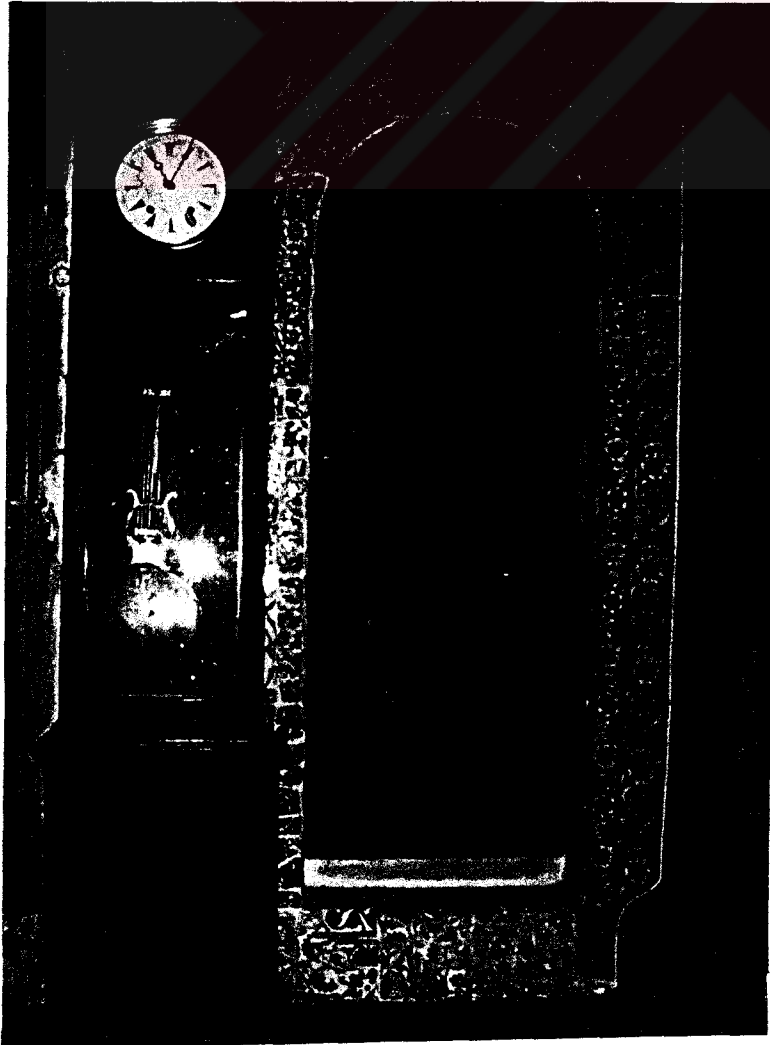
Hünkar mahfeline ulaşabilmek için kullanılan, caminin doğu yönünden mihraba doğru yükselen rampanın, camiyle birleştiği bölümü günümüze ulaşamamıştır. Mevcut bölümleri, bölüm 3.4.1.1.7'de anlatılmıştır.

Vaaz Kürsüsü

Camiye doğu yönünden girip mihraba yönelirsek soldaki fil ayağının altında bir adet ahşap vaaz kürsüsü ile karşılaşılır. Bu kürsünün üzerinde geometrik desenler ve rumi ve palmet motifleri bulunmaktadır. Kürsüye çıkış fil ayağına dayalı ahşap merdiven ile sağlanır (Resim 3.18).

Resim 3.18 Vanz
Kürstü

Resim 3.19 Cami
Çilehane Girişi

Çilehaneler

Kadiri tarikatı gereği, manevi eğitimde çile uygulaması zorunludur. Bu birimlerden sözkonusu camide üç adet tespit edilmiştir. Bunlar mihrap nişinin iki yanındaki fil ayaklarının yanlarında, hükür mahfeli olmayan yüzeyde ve kadınlar mahfeli katında da olmak üzere 160 x 170 cm ölçülerinde çilehane denilen odacıklardır (Resim 3.19). Mekanı sınırlayan duvarlar içine ustaca yerleştirilmişlerdir. Kadınlar mahfilinin batı yönüne açılan çilehanenin doğu yönünde bir simetriği yoktur. Sebebi burasının hükür mahfeli olarak düşünülmüş olmasındandır (Tanman). Çilehanelere halvethanede denmektedir. Bu mekanların mihrap cephelerinde 50 x 25 cm ölçülerinde yuvarlak kemerli lokmalı demir parmaklıklı, birer tane de güneye bakan pencereleri mevcuttur.

İçerde üst örtüleri yuvarlak beşik tonozlar ile yapılmıştır. Demir gergileri duvarlarının bünyesinde kalmıştır. İç duvarları ise sıvalıdır.

Giriş kapısı 220 x 70 cm'dir. Yuvarlak kemerli bir geçitten sonra ahşaptan yapılmış bir kapı ile içeri girilir. Giriş kapısı etraflarındaki çini süslemeler çini tezyinat bölümünde anlatılmaktadır.

Zemindeki doğu yönündeki çilehane kapısı üzerinde "Yâ Hâzret-i Pir Seyyid Sultan Abdülkadir Geylânî", batıdakinin kapısı üzerinde ise "Ya Hâzret-i Pir-i Sâni Eşrefzâde Abdullah el-Rumî" yazılıdır (Tanman). Kapı üzerlerin asılı levhalarda kadiri gülleri dikkati çekmektedir.

Cami İçindeki Çeşme

Soncemaat mahalinden girince karşılaştığımız iki fil ayağının altında iki adet çeşme bulunur. Çeşmelerin altlarında kurna taşları vardır. Kurna taşlarının altlarını mermer bir korkuluk çevrelemektedir. Girişe göresâğdaki çeşmenin ayna taşında bir musluk, musluğun etrafında lale bununda üzerinde rozet ve çiçek motifleri görülür. Taç kısmında ise lotus motifi içinde rumiler ve yarım palmetler mevcuttur. Çeşmelerin ayna kısmında, su taşlarının orjinal izleri durmaktadır (Resim 3.20).

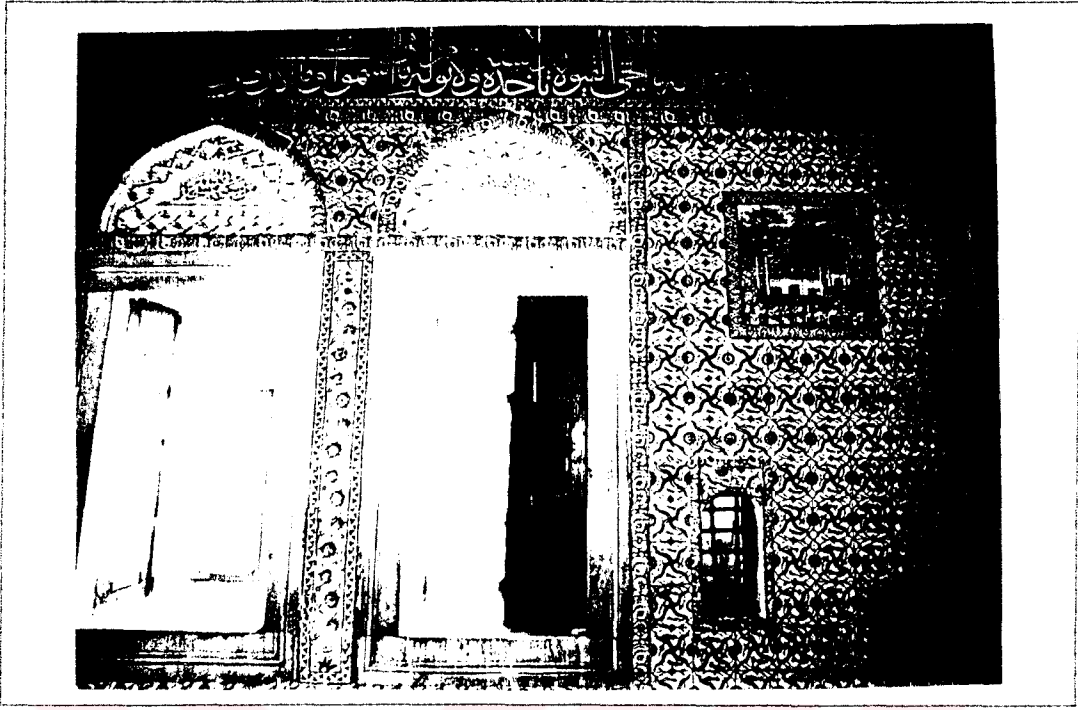
Resim 3.20. Hekimoğlu Ali Paşa Camisi İçindeki Çeşme (1995)

3.4.1.1.7 Cami İçindeki Bezemeler

Çini Tezyinat

Camide çini süslemelerin yerlerini mimari elemanlar belirlemiştir. Mimari elemanlar, çini süslemelerin taşıyıcıları oldukları gibi bu süslemelerin çerçevesini oluşturacak panoların ritmini, yüksekliğini ve yönünü belirlemiştir.

Yalnız caminin içinde kullanılmış olan Tekfür sarayı imalatı çini süslemeler, sırları çatlak ve bozuk olmakla beraber açık mavi, yeşilimsi ve sarı renkleri ile aydınlık ferah bir mekan sağlamıştır. Mihrabın sağ kısmındaki panoda rumili bordürle çevrili Kabe tasviri derinlik ve ışık-gölge etkisi ile diğer benzerlerinden ayrılır (Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, s.381) (Resim 3.21).

Resim 3.21. Mihrap Duvarında Yeralan Kabe Motifli Çiniler (1995)

Hekimoğlu Ali Paşa Camisi'nde 18.yy çinileri kullanılmıştır. Sırları bozulmuş, beyaz zemini kirlenmiş ve domates kırmızısı yerine tuğla rengi gelmiş olan bu çinilerde 16. yy ortalarında kaybolan sarı renk tekrar ortaya çıkmaktadır (Aslanapa, Osmanlı Devri Kütahya Çinileri, s.41).

Kemer, tonoz, kubbe gibi örtü elemanlarının hiç birinde çini süsleme yoktur. Cami içinde mihrap cephesinde alt sıra pencerelerin üst hizasına kadar ve orta mekanda maksure kısmının alt bölgelerinde çini tezyinat bulunmaktadır. Bunlar tekfur sarayı çinileri olup, hünkar mahfili altında ve bazı bölgelerde ise kütahya çinileri kullanılmıştır. Kütahya çinileri tamir esnasında eksik tekfur sarayı çinilerinin yerlerine konulmuş intibası uyandırmaktadır.

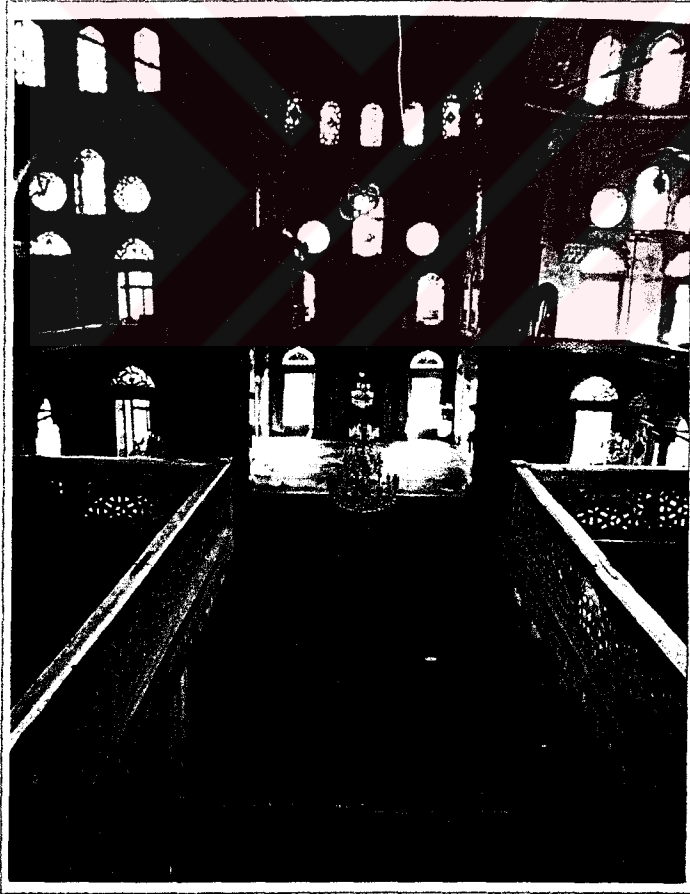
Mihrap cephesindeki sağ ve soldaki iki pencerenin alçı dışlıklı sivri kemerler etraflarında kütahya çinisi kullanılmıştır (Urfaloğlu, 474). Hünkar mahfili altında dokuz sıra kütahya çinisi kalanı yere kadar tekfur sarayı çinileridir. Kabe panolu duvar ile çilehane giriş kapılarının olduğu yüzeylerin hepsi Tekfur sarayı çinileridir (Urfaloğlu, 477).

Doğu cephesinin i yüzünde kursunluğa çıkış mahali kenarındaki kolonun etrafının alt sıraları kütahya diğerleri Tekfur sarayı inileridir. Son cemaat mahalinden girince ,doğu cephesi ile bitişik olan duvar ve batı yönünde kadınlar mahfiline çıkış duvarı yanı kütahya inileridir (Urfahoğlu, 476).

Tekfur sarayı çinilerinin zeminlerinde açık mavi ve yeşilimsi bir renk veren beyaz bir zeminleri vardır. Kütahya inileri ise beyaz zemin üzerine mavi renklidir. Üzerlerinde kerubin motifleri vardır.(Hattatoğlu, s.18)

Mermer işleri

Caminin cümle kapısı üzeri ve iki yan taraftaki sofalar üstünde yer alan mahfiller mermer Őebekeli korkulukları ile dönemin uslubunu yansıtır (Resim 3.22).

Camide pencere söveleri, mihrap, minber ve ta kapılar mermerden yapılmıştır. Caminin cümle kapısının mermerleri yaldızlı ve boyalıdır (Eldem, Camilerimiz, s.94).

Resim 3.22. Hekimoğlu Ali Paşa Camisi İçi Mermer Korkulukları

Kalem işleri

Kemer, kubbe, tonoz gibi elemanlardaki sıva üzerlerine kalem işleri uygulanmıştır. Kemerlerdeki kalem işleri orjinal değildir. Kemerlerin dış yüzlerindeki motifler kemerin sivri kısmında bir rozet ile birleşmektedir. Pandantiflerde yaprak ve tomurcuk motiflerinin ortasında çelenk içinde celi yazı ile Allah, Muhammed, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali gibi isimler yazılmıştır (Hattatoğlu, s.51).

Ana kubbenin kandillik kısmındaki yuvarlak silmede bulunan çelenk motifleri bütün kubbeyi çevrelemektedir. Kubbede kullanılan motifler yaprak, tomurcuk ve hatai motifleridir. Bu motiflerden sonra yazı kuşağı kubbeyi çevrelemektedir. Yazı kuşağının üzerinde de kıvrık yaprak motifleri bulunur (Resim 3.23).

Resim 3.23. Hekimoğlu Ali Paşa Camisi İçi Kalem İşleri (1996)

İç Duvarlar

Buralarda görülen düzenlemeler yapı planı tarafından belirlendiği gibi pencere, kapı, payanda ayakları ve nişler gibi mimari elemanlardan oluşmuştur. Bu tür mimari elemanlar, duvarlardaki hareketi sağladığı gibi çini panoların yer alacağı alanları da belirleyip duvar kaplamalarını sınırlandırmıştır.

Çini panoları çevreleyen çini kuşaklar sonucunda kaplamanın bitip düz duvarın başladığı yer, süslemenin kullanıldığı alanlar ile kullanılmadığı alanlar arasında kontrast oluşturmuştur.

En süslü duvar mihrap duvarıdır. Mihrap duvarının tam ortasına ve giriş ekseninin tam karşısına mihrap yerleştirilmiştir. Mihrap çıkıntısının tüm duvarları maksure katı hizasına kadar çini ile kaplanmıştır.

Kadınlar mahfilinin alt kısmındaki sütunların başlıkları mukarnalıdır. Buradaki sütunların araları eşit uzaklıkta olmadığı için kemer yükseklikleri farklıdır. Bu koridorun tavanı düzdür. Mermer şebekeler ile kadınlar mahfilinin üç yanı sarılmıştır.

Kadınlar mahfilinin hünkar mahfili yönündeki balkonun sonunda küçük bir mihrap mevcuttur, ve buradaki korkuluklarda kafes izleri görülmektedir. Mihrap duvarından fil ayağına kadar olan mekanın hünkara ait olduğunu söyleyebiliriz (Tanman).

3.4.1.1.8 Hünkar Mahfili Rampası

Caminin doğu ucundan başlayıp mihrap duvarında biten hünkar mahfili rampasının camiyle birleştiği bölümü bugün mevcut değildir. Mihrap duvarlarındaki izlerden üzerinde birde ahşap saçak olduğunu söyleyebiliriz (Tanman).

Hünkar kasrına çıkışı sağlayan rampanın, alt yapısına ait kalıntılar günümüze kalmıştır (Resim 3.24). Rampanın altında külliyyede görevli kişiler için birimler bulunmaktadır. Avluya bakan duvarlarda kesme taş işçilik devam etmiştir. Arka duvarlarda ise moloz taş işçilik görülür. Rampaya ulaşabilmek için basık kemerli bir girişten geçilmektedir. Rampanın içinde ki ayakların birbirine kemerlerle bağlandığı gözlenmiştir.

Rampanın cami avlusuna bakan cephesinde batı duvarına yakın iki adet pencere ve iki adet kapı bulunur. Pencerelem dikdörtgen formu, demir parmaklıklı, sivri hafifletme kemerlidir. Kapılardan birisi, hat dersleri verilen mekana diğeri, su deposu ve mutfak birimlerine açılır. Su deposunun bulunduğu birimde arka bahçeye açılan bir kapı ve mahzene inen ayrı bir kapı daha bulunur. Mahzen bölümünün içine girilememiştir.

Resim 3.24. Hekimoğlu Ali Paş Camisi Hünkar Mahfili Rampası (1995)

3.4.1.2. Korunma Sorunları

3.4.1.2.1. Geçirdiği Onarımlar

Cami 1830 yılında esaslı bir onarım görmüştür (Bayrak, s.26). 1246 (1831 M) yılında da büyük bir tamir gördüğü yazılıdır (Eldem, Camilerimiz, s.93).

Yıkıldıktan sonra ahşap bir saçakla örtülü olan son cemaat mahalinin kubbeleri minaresiyle birlikte 1962'li yıllarda yeniden yapılmıştır (İst. Ansk. c.4, s.45). Minarenin gövdenin alt kısmındaki bilezikten itibaren yeniden yapıldığını Resim 3.13'de görmekteyiz. Minare 1962 yılında tamir edilirken gövdenin alt kısmına kadar yıkılmış, yenilenirken ahşap külah üzeri kurşun kaplı olarak yapılmıştır.

Son cemaat mahalinin nereden getirildiği bilinmeyen sütunları üzerindeki başlıklar, sütunlara göre oldukça küçük kalan oranlarıyla geç bir onarıma işaret eder (İst. Ansk. c.4, s.44).

Dışarıdan girilen bir hünkar mahfili de olan caminin dışarıdaki rampası yıkılmıştır.

Minare 19.yy'da tamir görerek biçimini değiştirmiş, daha sonra kaidesine kadar yıkılarak bugünkü haliyle yeniden inşa edilmiştir (İst. Ansk. c.4, s.45 ve Ersoy, s.43).

1782 ve 1893'te yangınlar geçirmiştir. Yangının camilerdeki tahribatının giderilmesi için bina eminleri tayin edilerek tamirata girişilmiştir (Cezar, s.365). 1918'deki Cibali-Fatih-Altımermer yangınında büyük zarar görmüştür (İst. Ansk).

Pencerelerdeki çinilerin bir kısmı zamanla çalınmıştır (Bayrak, s.26).

Cami içi süslemeleri yenilenerek monoton bir dekor yapılmıştır (Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, s.382). 19.yy'daki onarında minare özgünlüğünü kaybetmiştir (Ersoy, s.43).

3.4.1.2.2. Bozulmalar ve Nedenleri

Camide strüktür açısından bir problem yoktur. Camiyi oluşturan unsurlar tek tek incelediğinde orjinalliklerini yitirdiklerini gösterir. Örneğin, minaresinin külahu ve doğu girişi üzerindeki ahşap saçak sonradan yapılmış olup özgün değildir. Doğu ve batı cephesi giriş kapıları arasındaki fark da orjinal olmadıklarını gösterir.

Taşların dış yüzeylerinde, derinlikleri 2-3 cm arasında değişen dökülmeler ve yüzeyel çatlaklar vardır. Çatıya yakın olan bazı çatlaklarda bitkiler büyümeye başlamıştır. Pencere kenarlarındaki mermer sövelerdeki çatlaklardan içeriye yağmur suyu sızıp, iç süslemelere zarar verdiği görülmüştür. Kubbe pencerelerinin bazılarının kenarlarından içeriye su girdiği gözlenmiştir. Kubbelerin kurşun örtülerinde, güvercinlerin pisliğinden oluşan delinmeler bulunur.

Sen cemaat yeri mihrap nişleri içlerindeki mukarnaslarda bozulmalar başlamıştır. Bu bozulmalar taşlardaki dökülmeler sonucunda oluşmuştur (Resim 3.25).

Yapıda görülen en büyük hasar ise restorasyon çalışmaları sonucunda oluşmuştur. Hatalı restorasyonlar sonucu yapıdaki sıvalar ve kalem işleri yenilenirken eskisi sıva altında kalmıştır.

Resim 3.25. Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Son Cemaat Yerindeki Mihrap Nişi

3.4.1.3. Dönemin Diğer Yapıları ile Karşılaştırılması

Hekimoğlu Ali Paşa camisinin Lale Dönemi camisi olan Yeni Valide Cami (1710) ile olan benzer özellikleri şunlardır (Arseven, Türk Sanatı Tarihi, s.401) ;

Her iki camide de yüzeyler payelerle düşey olarak bölünmüştür.

Birinci sıra pencereler her ikisinde de mermer söveli, dikdörtgen formu, lokmalı demir parmaklıklı ve üstlerindeki alınlığı sivri kemerli olup, alçı dışlıklı yapılmıştır. 3. sıra pencerelerin ortalarındakiler teğet sivri kemerli, alçı dışlıklı, yanlarda yer alanlar ise daire formudur (Bu özellik aynı zamanda klasik dönem yapılarının da özelliğidir).

Her ikisinin son cemaat mahalleri de 5 açıklıklı, sivri kemerli ve kubbe ile örtülüdür.

Son cemaat yeri revak altı düzenleri ikisinde de, minare kapısı, pencere, mihrap, pencere taç kapı v.b. tekrarı olarak yapılmıştır. Her ikisinde de taç kapı ortadadır ve iki uca minare kapıları, iki pencere arasında da mihrabiye nişleri bulunmaktadır.

Üsküdar Mihrimah Sultan Cami (1548), Şehzade Cami (1543), Sinanpaşa Cami (1555) ve Kılıç Ali Paşa (1500-1587) camileri de klasik dönem camileri olduklarından son cemaat yeri revakları, açıklıklı ve sivri kemerli olarak inşa edilmişlerdir.

Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Lale devrinde yapılmasına rağmen klasik camilerden farklı değildir, barok tesiri görülen son klasik camilerdendir (Arseven, Türk Sanatı, s.401).

Hekimoğlu Ali Paşa Camisinin planı klasik dönem camisi olan Cerrahpaşa (1593) Camisinin tekrarıdır (Aslanapa, Osmanlılar Devrinde Kütahya Çinileri, s.41 ve İst. Ansk. s.378). Tek ana kubbeyi taşıyan altıgen kaideyi altı yönden destekleyen altı

yarım kubbe ile çevrili olması Hekimoğlu Ali Paşa Camisinin bunun bir tekrarı olduğunu göstermektedir.

3.4.1.4. Osmanlı Barok ve Klasik Dönem Mimarisi İçindeki Önemi Yeri ve Önemi

Küllüye, I.Mahmut dönemindeki (1730-1754) yenilikler çağında Lale Devri sanatının ve mimarisinin özelliklerini sakladığı kadar, İstanbul barok ve rokocosunun da habereisi sayılabilecek çok önemli bir komplekstir (İst. Ansk. c.4, s.43).

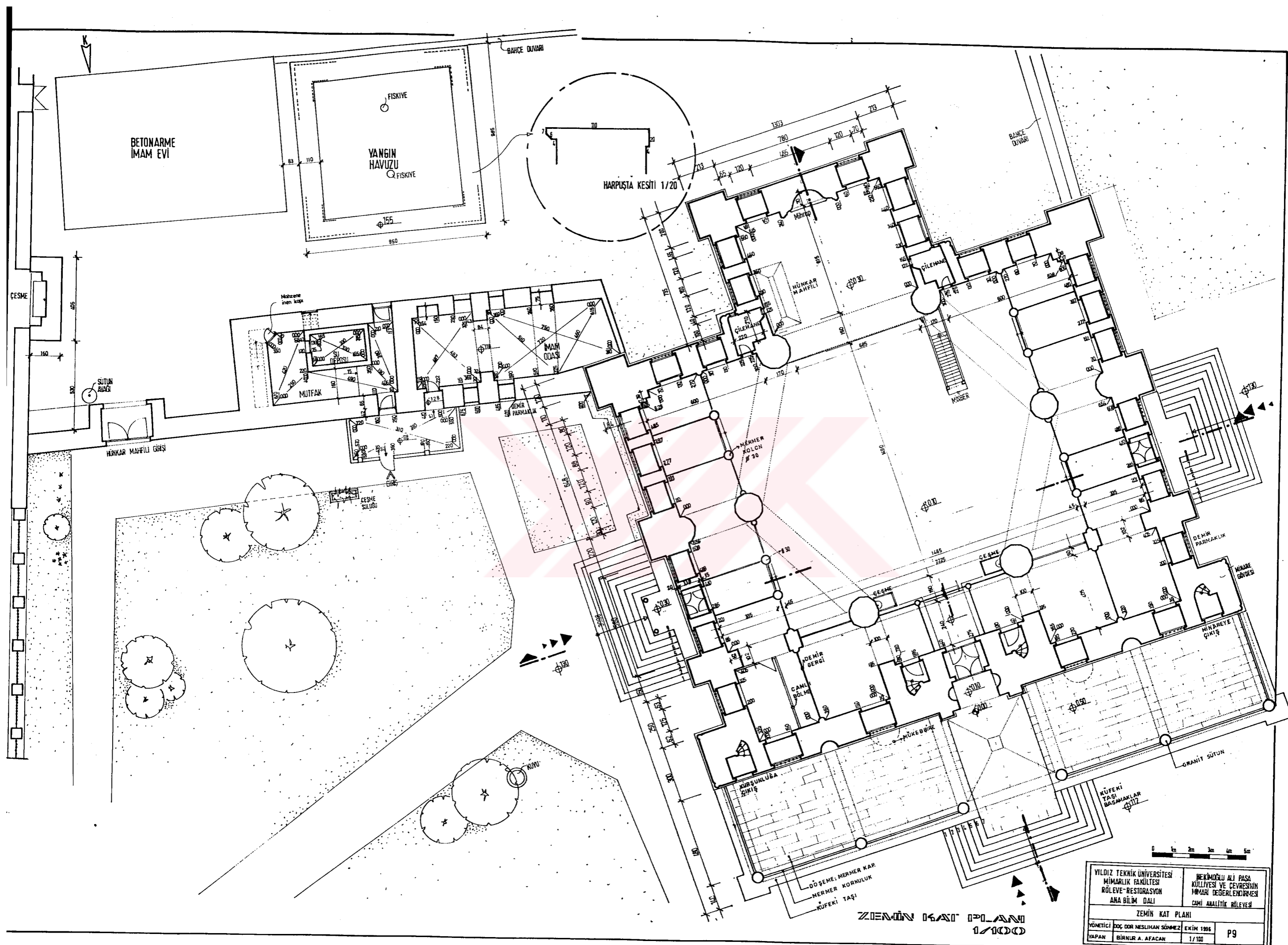
Kompleksteki birçok bezemesel ayrıntıda da III.Ahmet döneminin (1703-1730) son yıllarında görülmeye başlanan rokoko motiflerinin kullanıldığı dikkati çekmektedir (İst.Ansk. c.4, s.44).

Ana girişin iki yanında son cemaat mahaline açılan balkon şeklindeki mükebbireler 18.yy camileri için karakteristik motiflerdir. Hekimoğlu Ali Paşa Camisinde de uygulanmıştır (İst. Ansk. c.4, s.44).

Mermer mihrap klasik üslupla rokoko arasında, oldukça karmaşık bir üslupla yapılmıştır (İst.Ansk. c.4, s.45).

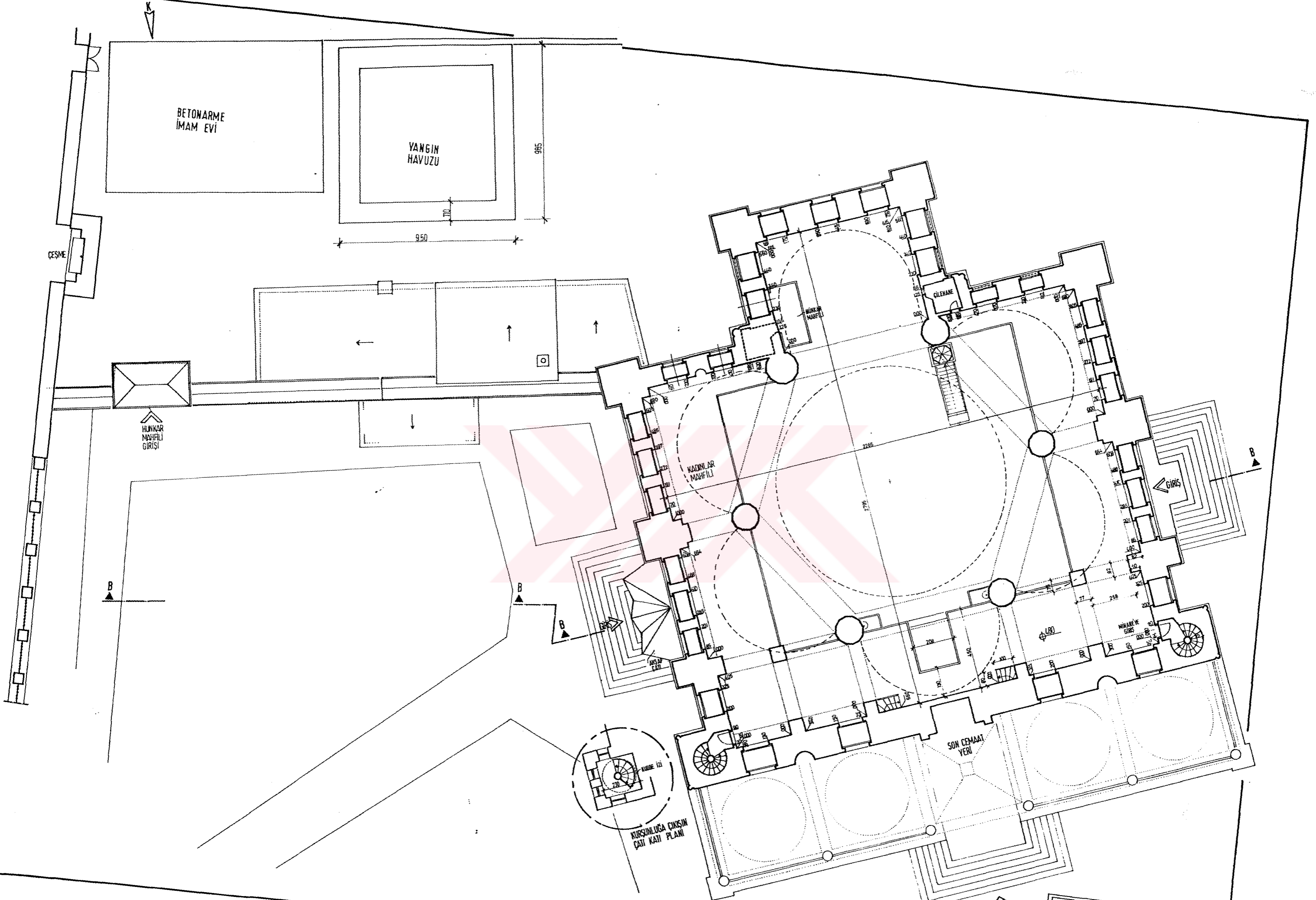
Cami tasarımının bu yüzyılda oldukça karakteristik diğer özellikleri onu Osmanlı mimarisindeki barok mimari eğilimlerin öncülerinden biri yapmasıdır. Camiyi yüksek bir subasmana oturtturarak merdiven ile çıkmak, yapının düşey boyutlarını vurgulamak bu özelliklerin başında gelir. Yine Selimiye ile başlayan özelliği ile altıgen ve sekizgen kubbeli baldaken tipindeki camilerde mihrap bölümünü yarım kubbeyle örtülü dikdörtgen hacim olarak kible duvarından dışarı taşıma, bu camide de uygulanmıştır (İst. Ansk. c.4, s.43-45).

Dışa taşkın mihrap barok üslupta kıvrık dal ve palmet süslemelidir. Tüm yapıda barok üslupta süsleme egemendir (Yurt Ansk. c.6, s.4144).

ZEMİN KATI PLANI
1/100

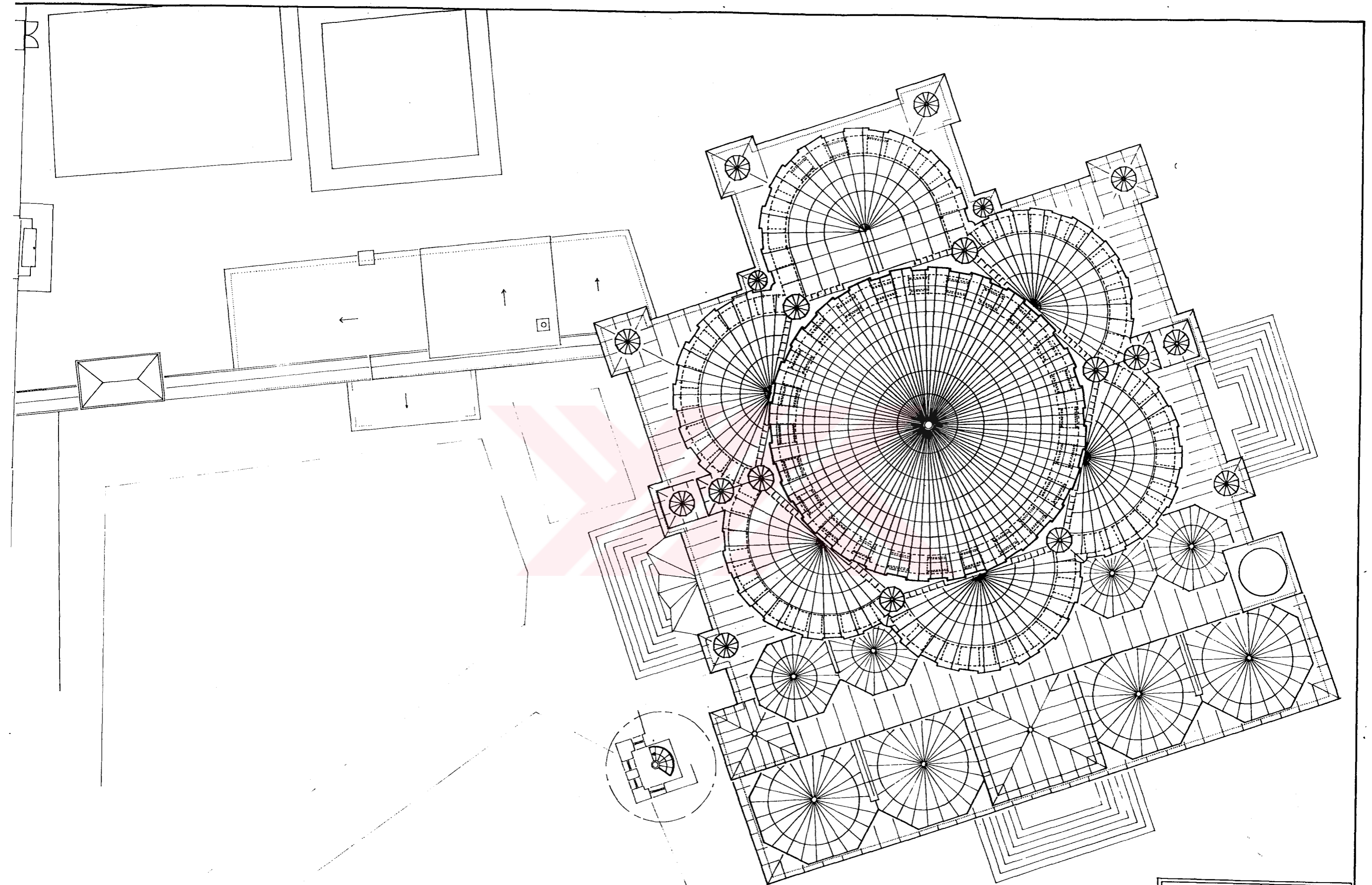
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI		MEVLA ALI PAŞA KÜLTÜRİ VE ÇEVRESİNİN MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ CAMİ ANALİTİK RÖLEVESİ	
ZEMİN KATI PLANI			
YÖNETİCİ	DOÇ. DR. NESLİHAN ŞENİZ	EKİM 1996	P9
YAPAN	BİRİNER A. AFACAN	1/100	

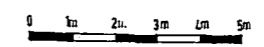
ASMA KAT PLANI
1/1000

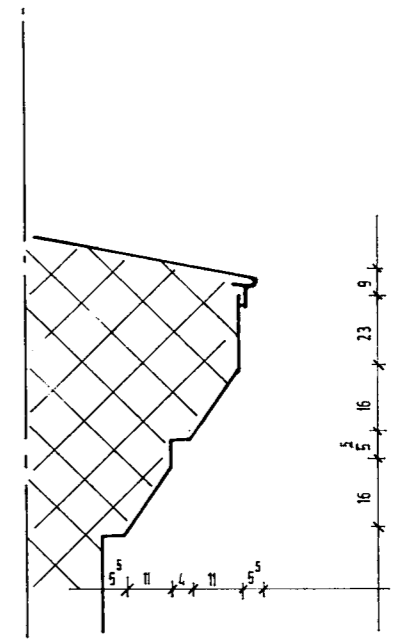
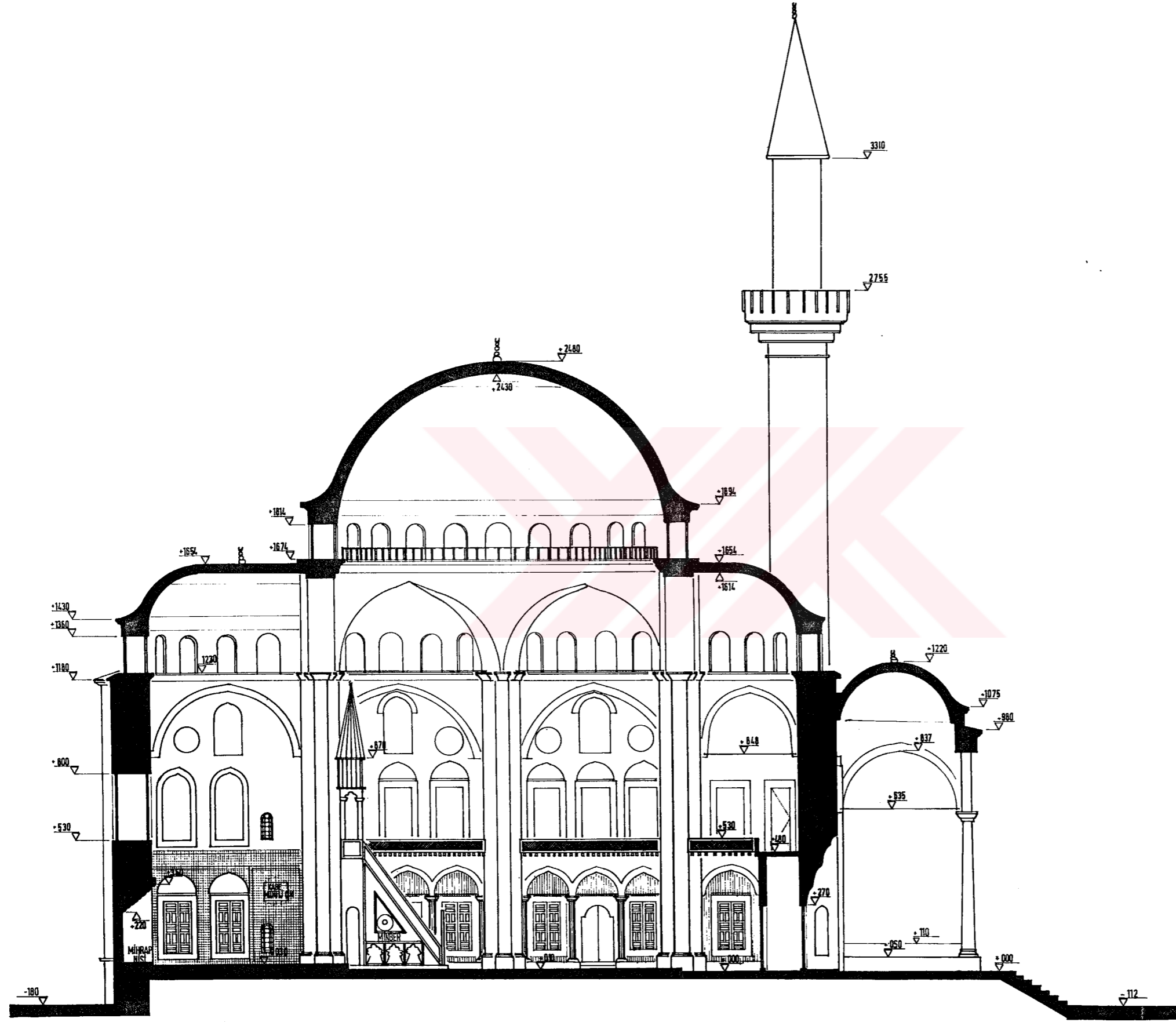
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI	HEKİMOĞLU ALI PAŞA KÜLLİYESİ VE CEVRESİNİN MİMARİ DEĞERLENDİRİLMESİ ÇALIŞMALARI
ASMA KAT PLANI	
YÖNETİCİ: DOÇ. DR. NERİN İHAN ŞİMŞEK EKİM 1998	P 10
YAPAN: BÜRNÜR A. AFACAN	1/100

ÇATI PLANI 1/1000

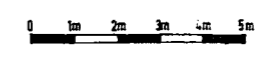

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE - RESTORASYON ANA BİLİM DALI	HEKİMOĞLU ALI PAŞA KÜLLİYESİ VE ÇEVRESİNİN MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ CAMİ ANALİTİK RÖLEVESİ
ÇATI PLANI	
YÖNETKİ: DOÇ. DR. NESLİHAN SÖNMEZ	EKİM 1996
YAPAN: BİRNUR A. AFACAN	P 11

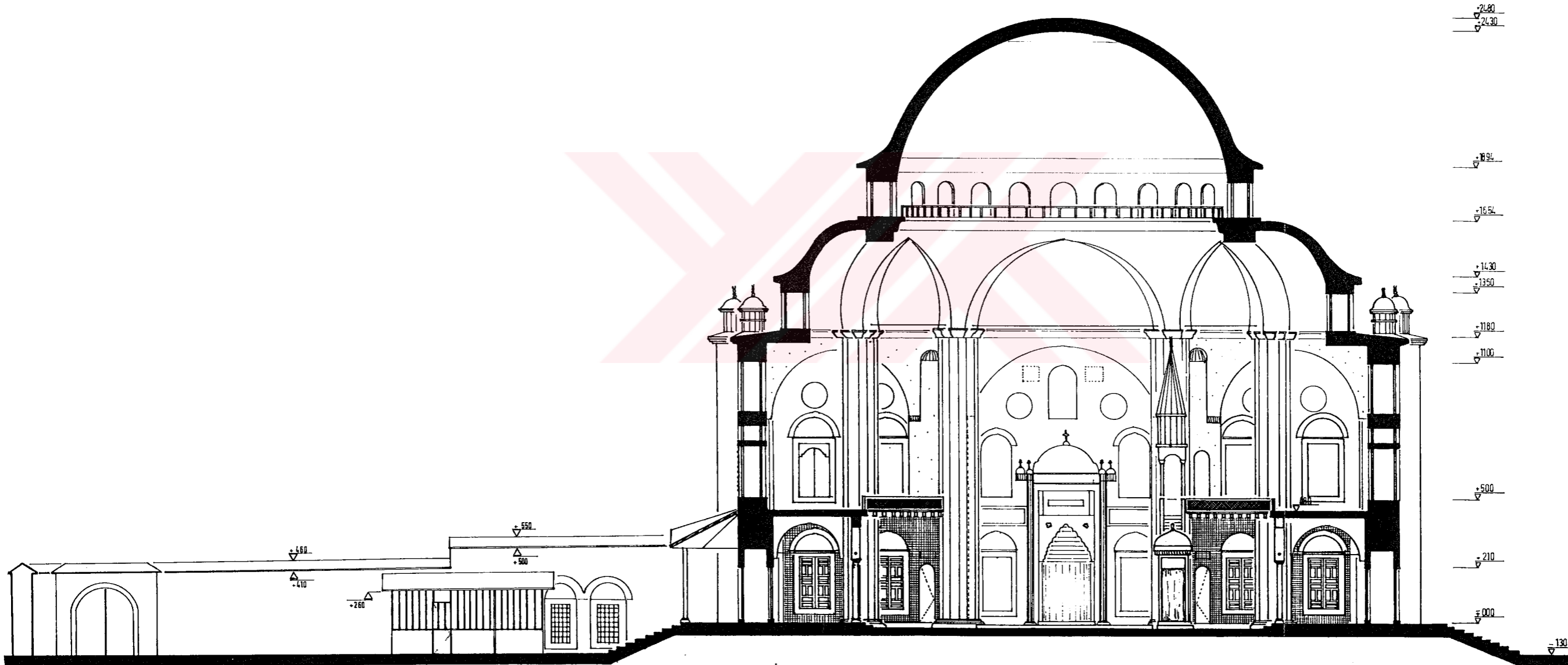

SAÇAK KENARI
DETAYI 1/10

A-A KESİTİ 1/1000

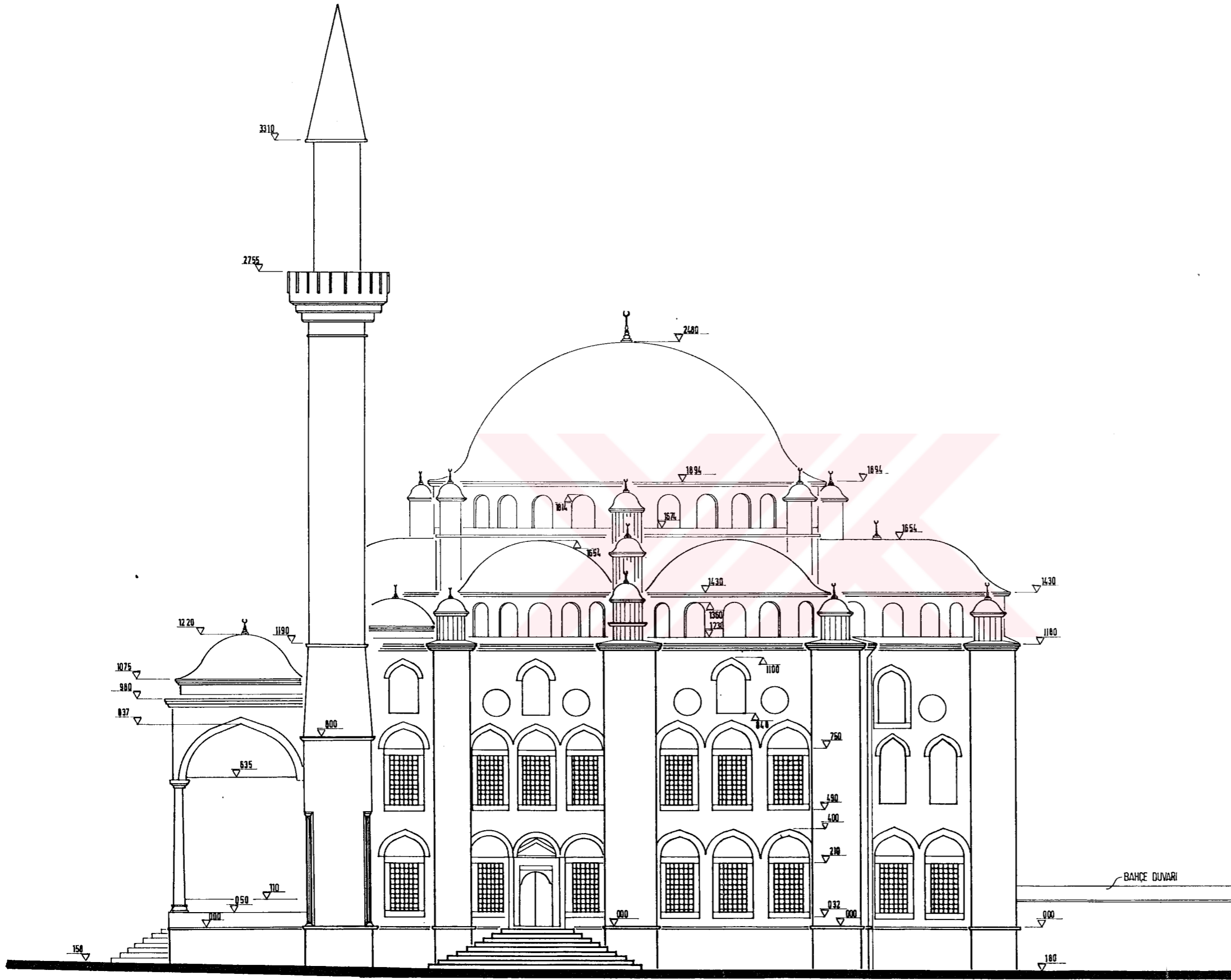

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE - RESTORASYON ANA BİLİM DALI		HEKİMOĞLU ALI PAŞA KÜLLİYESİ VE ÇEVRESİNİN MİMARİ DEĞERLENDİRİLMESİ CAMİ ANALİTİK RÖLEVESİ	
A-A KESİTİ			
YÖNETİCİ	DOÇ. DR. NESLİHAN SÖNMEZ	EKİM 1996	P12
YAPAN	BİRNUR A. AFACAN	1/100	

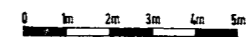

033-03 06055 0'0'0 1/1000

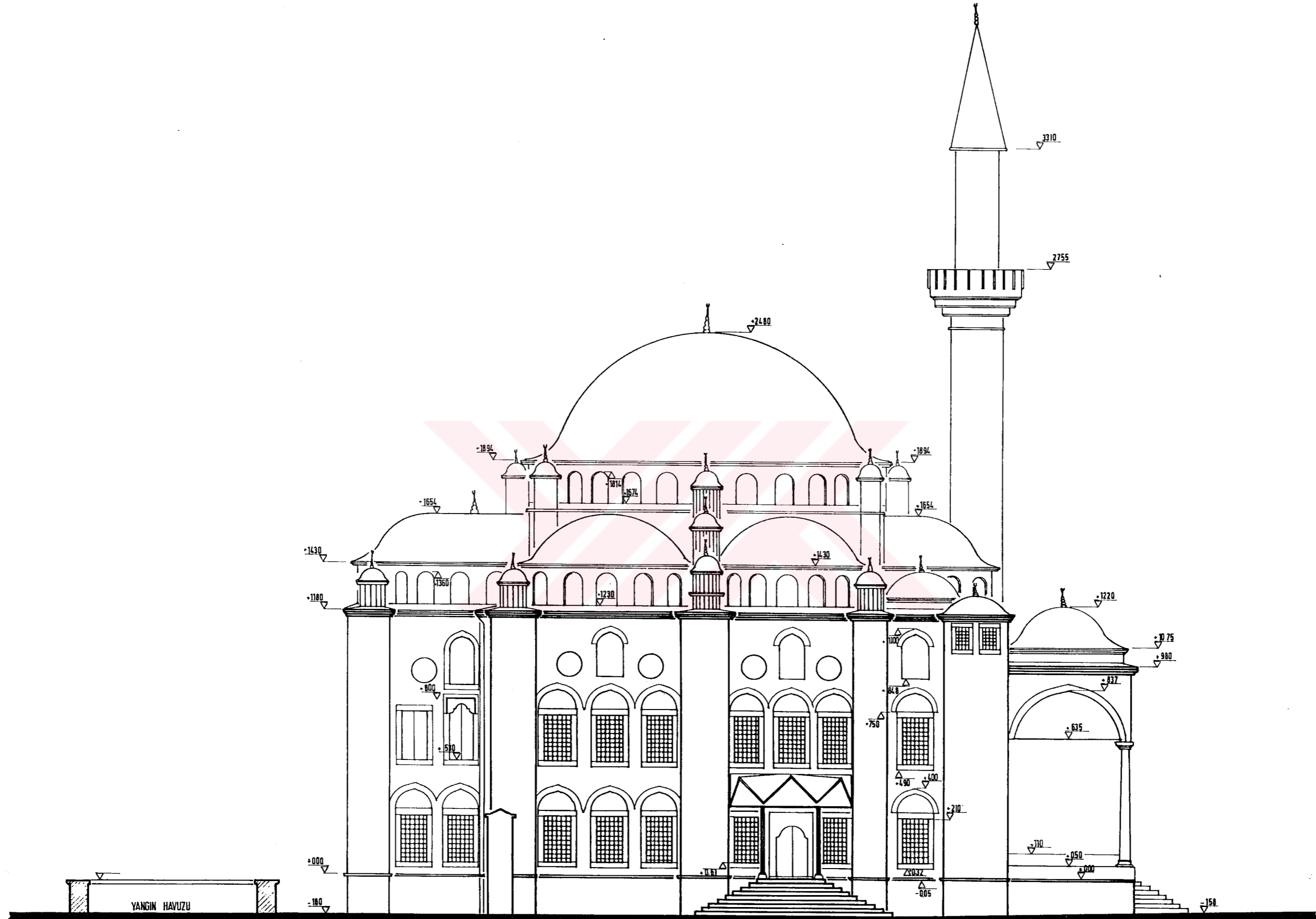
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ		HEKİMOĞLU ALI PASA	
MİMARLIK FAKÜLTESİ		KÜLLİYESİ VE ÇEVRESİNİN	
RÖLEVE-RESTORASYON		MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ	
ANA BİLİM DALI		CAMİ ANALİTİK RÖLEVESİ	
B-B KESİTİ			
MİMETE	DOC. DOR. MESLİHAN SÖMEZ	EKİM 1996	P 13
YAPAN	MURAT A. AFAÇAN	1/100	

BATI CEPHESİ 1/1000

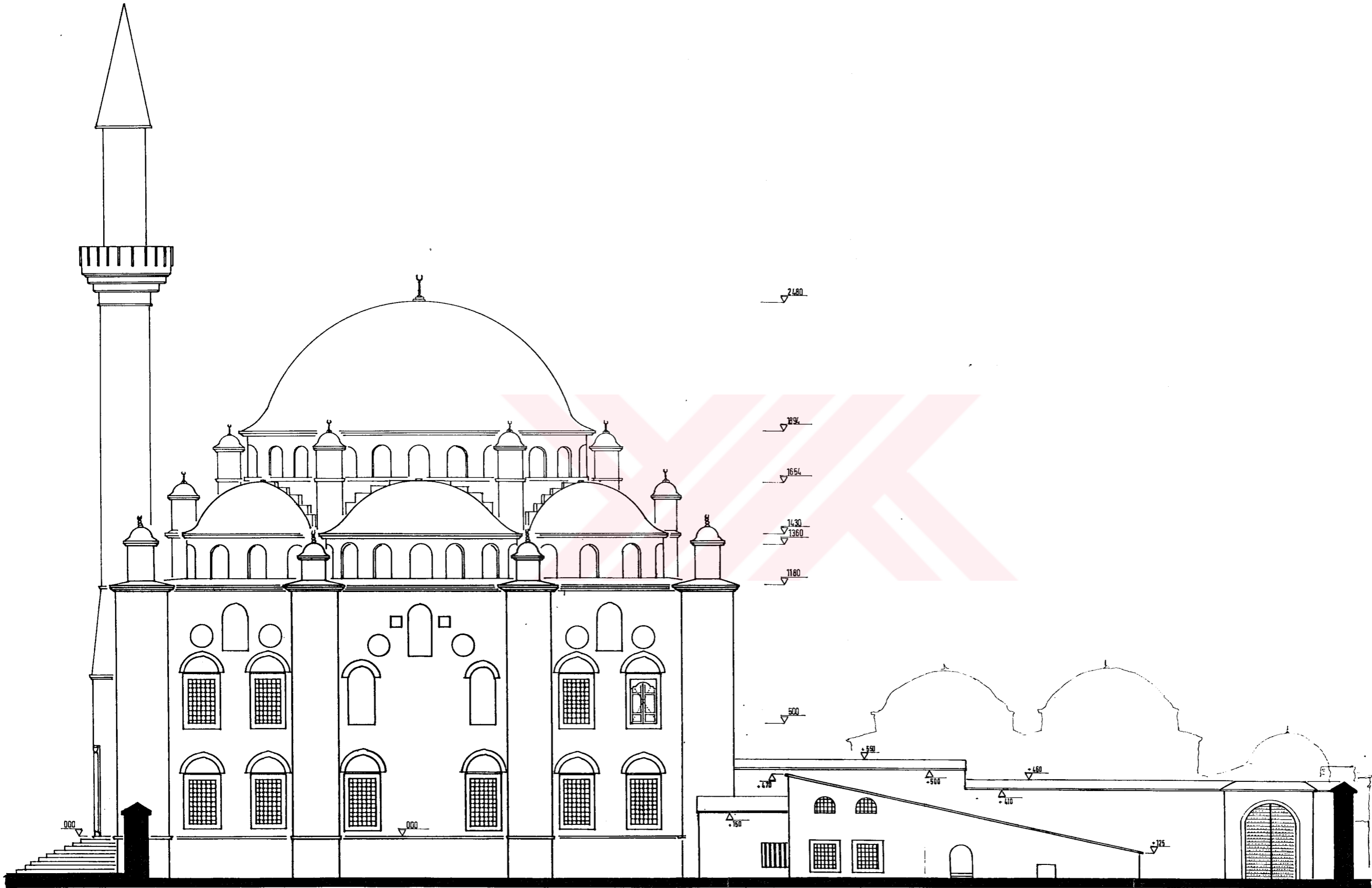

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI	HEKİMOĞLU ALİ PAŞA KÜLLİYESİ VE ÇEVRESİNİN MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ CAMİ ANALİTİK RÖLEVESİ
BATI CEPHESİ	
YÖNETİCİ DOÇ. DR. NESLİHAN SÖNMEZ	EKİM 1996
YAPAN BİRNUR A. AFACAN	1/100
P 14	

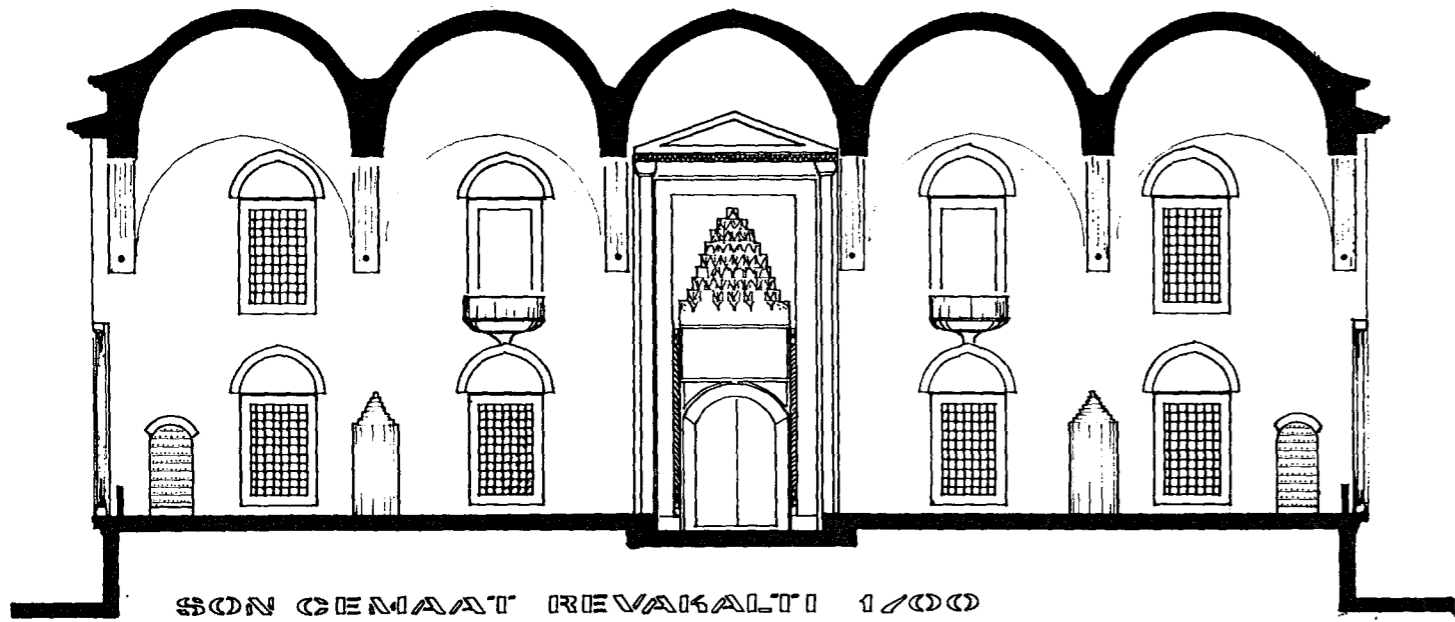
DOĞU CEPHESİ 1/1000

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI	HEKİMOĞLU ALI PASA KÜLLYESİ VE ÇEVRESİNİN MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ CAMİ ANALİZİ RÖLEYESİ
DOĞU CEPHESİ	
YÖNETİCİ: DOÇ. DR. NESLİHAN SÖNMEZ	EKİM 1996
YAPAN: BİRNUR A. AFAÇAN	P 15

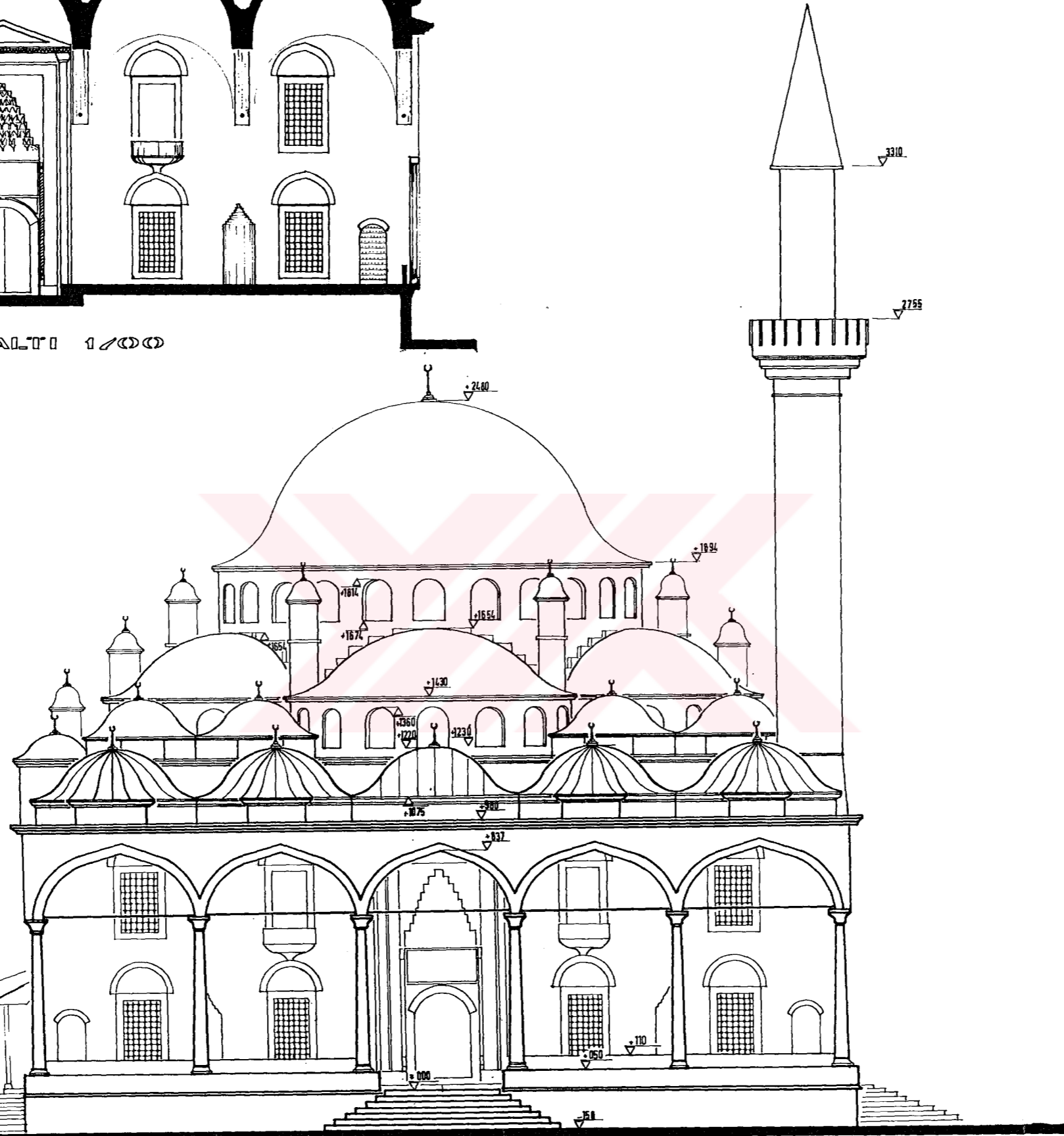

GÜNEY CEPHESİ 1/100

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI		HEKİMOĞLU ALI PASA KÜLLİYESİNİN VE ÇEVRESİNİN MİMARİ DEĞERLENDİRİLMESİ CAMİ ANALİZ RÖLEVESİ	
GÜNEY CEPHESİ			
YÖNETİCİ	DOÇ. DR. NESLİHAN SÖNMEZ	EKİM 1996	P 16
YAPAN	BRUNER A. A. FAÇCAK	1/100	

SON GENAAT REVAKALTI 1/100

KUZU'Y CEPHESİ 1/100

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE RESTORASYON ANA BİLİM DALI		HEKİMOĞLU ALI PASA KÜLLİYESİ VE ÇEVRESİNİN MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ CAMİ ANALİTİK RÖLEVESİ	
KUZU'Y CEPHESİ			
YÖNETİCİ	DOÇ. DR. NESLİHAN SÖNMEZ	EKİM 1996	P 17
YAPAN	BİRNUR A. AFACAN	1/100	

Üç yandan mahfillerle çevrili ve geleneğe bağlı kalan camide, klasik şekiller sadeliğini korumakla beraber, yeni devre işaret olarak ilk deniz kabuğu süslü başlıklar da görülmektedir (Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, s.378)

3.4.2. Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi

Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa tarafından Mimar Kayserili Mehmet Ağa'ya (Binan, s.44) bağımsız bir birim olarak 1732-1733 yıllarında yaptırılmıştır (Fatih camileri, s.262). Genel olarak bina bir bodrum ve bir esas katian oluşmaktadır. Okuma salonu alttan bu suretler havalandırılmış ve rutubetten kurtulmaktadır. Bodrum katı ayaklı kemerler ve tonozlar ile bölmesiz tek bir hacim olup açık pencereleri ile daima hava akımı içindedir. Kısmen tuğla büyük bir kısmında kesme taş kullanılmıştır. Duvar kalınlıkları 95 cm'dir.

Kütüphane caminin beşik tonozla örtülü bir geçit olarak düşünülmüş kapısı üzerinde inşa edilmiştir. 17.yy'dan bu yana vezirler tarafından yaptırılan yapılarda giderek sayısı artan kütüphaneler içinde cami girişi üzerindeki korumu ve büyük açık galerili kompozisyonu ile İstanbul'daki en güzel tasarlanmış yapılardan biri konumundadır (Resim 3.26).

Kütüphane 1126 adet vakıf kitapla kurulmuştur (Fatih Camileri, s.262). Büyük Fatih Yangınında (31 Mart 1334) cami külliyesinden tekke ve meşrutahanenin yanmasına rağmen kütüphane ve değerli yazma kitapları kurtulmuş, 1924 yılında önce Millet Kütüphanesine, bilahare 1958 yılında ise, Süleymaniye Kütüphanesine devredilmiştir (Fatih Camileri, s.257). Millet kütüphanesine bağlı 7451 kitabı bulunmakta olduğu söylenir (İst. Kütüphaneler ve Müzeler Rehberi s.18). 1966 yıllarında Halk Kütüphanesi olarak kullanılmaya başlanmış ve 1995 yılında bakımsızlık ve ödeneksizlikten kapatılmıştır (Alpay, s. 15).

Resim 3.26. Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi (Camiilerimiz Ansk.)

3.4.2.1. Mimari Özellikleri

Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi kare planlı olup, alt kat planı 14.10×8.80 m'lik bir dikdörtgenden oluşmaktadır. Kütüphane döşemesi topraktan 55 cm yükseğe alınmıştır. Bodrum katı tonozların üzerine oturmuştur. Bodrum katı aynı zamanda cami avlusuna kuzey taraftaki caddeden geçişi de sağlamaktadır. Beşik tonozlu kesme taş duvarlı bu geçit iki baştan ve sağında bir, solunda iki kemerli açıklık ile dört yönden hava akımına açık tutulmuştur. Böylelikle kütüphane nemden kurtulmuştur. Bodrumdaki geniş sivri kemerli birimin üst katı üç bölümlü sivri kemerli bir revaktan oluşmuştur. Geçitten girer girmez sağdan başlayan 16 basamaklı bir merdivenle açıktan ve yandan iki sahanlık çıkılmakta, oradan da 11 basamakla içeriden revak altına varılmaktadır. Baklava başlıklı altı kolon ve kemerle kuşatılan revak, 8.55×4.75 m ölçüsünde açık okuma terasıdır. Yandan bir kapı ile 7×7.80 m boyutlu kitaplık bölümüne geçilmektedir. Her iki mekanın da üzeri aynalı tonoz ile örtülmüştür (Ünsal, Vakıflar dergisi, c XVIII, s.100). Bodrum

kattı döşemesi mermer ve küfeği taşı karışımından yapılmıştır. Aralardaki bazı boşluklar çimento harcı doldurularak tamir edilmiştir. Kısmen tuğla, büyük bir kısımda kesme taşın örülmüştür. Duvar kalınlıkları 95 cm'dir.

Doğu cephesi

Bu cephe türbe yanındaki hazireye bitişiktir. Kuzey tarafında hazirenin basık sivri kemerli lokmalı demir parmaklıklıklı pencerelerinin bulunduğu duvarla birleşmektedir. Bodrum katı, kat silmesine kadar kesme küfeği taşıdanır ve içinde iki adet yuvarlak kemerli, demir parmaklıklıklı pencere boşluğu bulunmaktadır. Kat silmesi üzerinde solda iki adet baklava başlıklı sütun araları, yuvarlak kemerle birbirlerine bağlanmıştır. Kemer aralarındaki gergi demirleri sütun başlıklarının hemen üzerinden başlamaktadır. Doğu cephesinden bakınca iki bölümlü görünen okuma terasına demir doğrama takılmıştır. Okuma terasının hemen yanındaki duvarda iki adet pencere bulunmaktadır. Pencerelerin demir parmaklıklarının iç kısmına önce ahşap doğrama (açılır, 2 kanatlı), sonra dövme demir kepenkler takılmıştır. Caddenin yanındaki pencerelerin birini içine alan yüzeyde, taş kaplamasından sonra, okuma terasına kadar olan bölüm, taş-tuğla duvar örgüsü ile örülmüştür (Resim 3.27).

Resim 3.27. Hekimoğlu Ali Paşa kütüphanesi Güneydoğu Görünüşü (1995)

Bati cephesi

Doğu cephesinin simetriğidir. Ancak burada yukarı çıkış merdiveni bulunduğu için alt kata tek pencere açılmıştır. Kesme küfeki taşından yapılmış olan merdivenlerde ikinci sahanlıkta demir bir kapı ile kütüphaneye girilmektedir. Merdiven küllesi binadan ayrı olarak yapılmıştır. Merdiven altında bulunan tuvalet mahaline bazire tarafından didörtgen formlu bir kapı ile girilmektedir. Bugün içerde bir tuvalet yoktur. İki yarıya kadar toprakla dolu durumdadır. Merdiven korkulukları da kesme küfeki taşındandır. Çatısı kurşun ile kaplı olup batı yönünde bir bacası mevcuttur (Resim 3.28)

Resim 3.28. Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi Batı Cephesi (1995)

Kuzey cephesi

Külliyenin de girişini oluşturan çift kanatlı demir bir kapı, yuvarlak kemerli olarak yapılmıştır. Yanlarında birer sivri kemerli mihrapçık bulunmaktadır. Mihrap içleri dilimlidir. Kesme küfeki taşından yapılmış bu cephede üst kat taş konsollar üzerine oturarak 40 cm dışarıya taşınmıştır. Kapının kemer etrafını ce kitabeyi de içine alan bölümünde zengin silmeler dolmaktadır. Giriş kapısı üzerindeki kitabede şöyle demektedir;

İnam-ı ehl-i sünnet hazret-i Sultan Mahmud'un
Vezir-i a'zamı yani Ali Paşay-ı asaf-ra
Gelelden sadre mevkuf eyledi hayrate evkatın
Nice mescid, nice tekve, nice çeşme odüp ihya
O, hayrattın biri de işte bu pakize cami'dir
Ki oldu kabbesi gordune harf-endaz-ı isti'la
Mukarnas tak-ı mihrabı sabahü'l-hayr peyast
Menar-ı nazik-endamı amud-ı subhdar guya
Hemişe kible-i hacat odüp dergah-ı banısın
Bunun gibi nice hayrata tevkif eyleye Mevla
Eder ismiyle tarihin bu misra Ragıba tevhim
Yapıldı mevkünde camiü'n-nur-i Ali Paşa

1147

Üstteki 3 adet dikdörtgen pencerenin söveleri küfeki taşındandır. Üstlerindeki yuvarlak boşaltma kemerli ahınlarda ayna taşları konulmuş bunlar üzerine de üçer delik açılmıştır. Bu delikler kuş evi olarak yapılmıştır (Ünsal,Vakıf Dergisi, c.XVIII, s.100 ve Hattatoğlu, s.31) (Resim 3.29).

Resim 3.29. Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi Kuzey Görünüşü (1993)

Pencere üstlerinde sağ ve sol kenarda iki adet kılıç demiri görülmektedir. Bu kılıç demirleri gergi görevi görmektedir. Binanın bitiminde saçak ucu olarak küfeki taşından profilli bir silme dolanmaktadır.

Kapı üzerindeki kitabede H 1174 (M 1734) tarihi yazılıdır ve üzerinde sonradan sadrazam olan Ragıp Mehmet Paşa tarafından söylenen yazı bulunmaktadır.

Günev cephesi

Külliye girişindeki küfeki taşından örülmüş kemerli geçiş üzerinde dört adet sütun bulunmaktadır. Sütunların bir tanesi de yan cephelerdedir. Toplam altı sütunun başları baklavali olup birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlanmışlardır. Üzeri tonoz ile örülmüştür. Merdiven tarafındaki kemer üzerinde bir güneş saati görülmektedir.

Sütunlar arasındaki korkuluklar düz mermer levhalardan yapılmıştır. Bu cephe tamamen kesme küfeki taşından yapılmıştır. 1969 yılındaki onarında revak bölümü demir dograma ile kapatılarak orijinalliği giderilmiştir (Ünsal, Vakıf Dergisi, 8, s.100)(Resim 3.30).

Kütüphanenin iç bölümü

Merdivenlerden çıkınca karşılaştığımız okuma terasının döşemesi altıgen tuğla döşelidir. Aynalı tonoz örtü ile üzeri kapatılmıştır. Bu terastan okuma salonuna 96 cm genişliğindeki mermer söveli tek kanatlı bir kapı ile geçilmektedir (Binan, Kapılar, s.45). Bu kapı tamamıyla dövme demir lama ve levhalardan ve lambalı olarak yapılmıştır (Resim 3.31). Kapı üzerindeki duvar tuğladır. Kemeri oluşturan tek mermer blok söveler üzerine oturmaktadır.

Kemer üzerinde sağ ve solda zarif birer lale motifi ile son bulan üçgenler rümi motiflerle süslenmiştir (Binan, s.49). Üçgenin etrafında yuvarlak bir silme doluşır, silme alt kısmında birleşerek palmet motifi oluşturmaktadır.

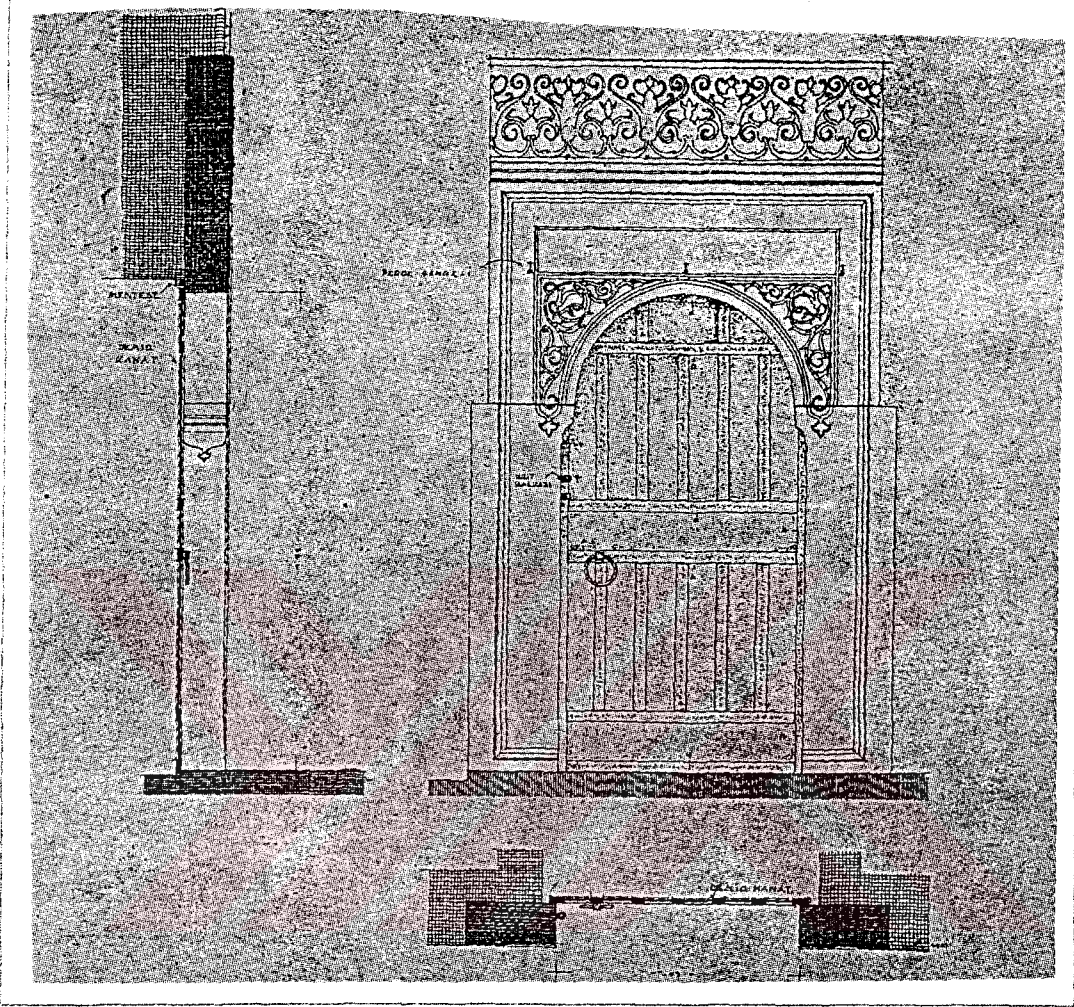
Resim 3.30. Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi'nin Bahçeden Görünüşü (1995)

Okuma salonunun doğu ve güneybatı duvarlarında bir görünme dolap bulunmaktadır. Batı tarafındaki dolabın içinde ocak bulunmaktadır. Kütüphanenin içinde, pencere ve dolapların üst hizasından itibaren bir kitap rafı dolaşmaktadır. Rafların üst kısmındaki kalem işleri dikdörtgen formun içinde hatayi motifleri, çiçek desenleri ve palmetlerden oluşmaktadır. Kütüphanenin yazıları Cihangirli Hattat Mustafa Efendinin eseridir (Öz, s.70). İç süslemeleri restorasyon çalışmaları ile yenilenirken orjinalleri kaybolmuştur (Resim 3.32).

Kitap dolabı

Okuma salonu ortasında 8 kolon tarafından taşınan 2.20 m yüksekliğindeki ahşap bir tavan üstünde kitap dolapları bulunmaktadır. Kitapların korunması amacı ile yapılan bu kitap rafının köşelerindeki sütunları mermer, aralarındaki sütunları ahşaptır. Bazı bölmelere ahşap açılır kanat takılmıştır. Rafların alt kısmındaki ahşap

konsolların arasında hâtâî ve hançervâri yapraklar bulunmaktadır. Dolabın üst örtüsü ahşap tonozludur. Köşelerinde alemler görülmektedir (Resim 3.33).

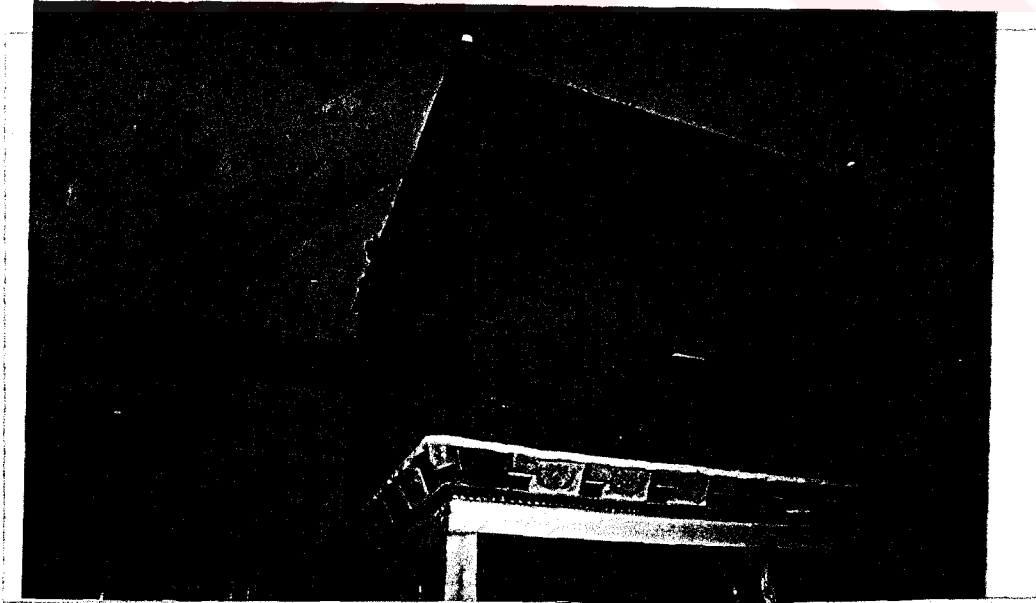
Resim 3.31. Hekimoğlu Ali paşa Kütüphanesi Kapısı (Binan)

3.4.2.2. Bozulmalar ve Nedenleri

Kütüphanenin strüktürü sağlamdır. Ancak detay sorunları yüzünden boşaltılmıştır. Çatısı kitaplara zarar verecek ölçüde akmakta, dış duvarlardaki derin çatlaklardan içeriye su sızmaktadır. Küfeki taşından yapılmış merdiven basamaklarında derin kırılmalar oluşmuştur. İçerideki özgün kalem işlerinde dökülmeler başlamıştır. Revaklı açık okuma bölümünün tavanında yağmur sularından dolayı küflenmeler oluşmuştur.

Resim 3.32 Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi İçi Dolap Nişi ve Kalemşgleri (1995)

Resim 3.33 Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi İçi Ahşap Kitap Rafı (1995)

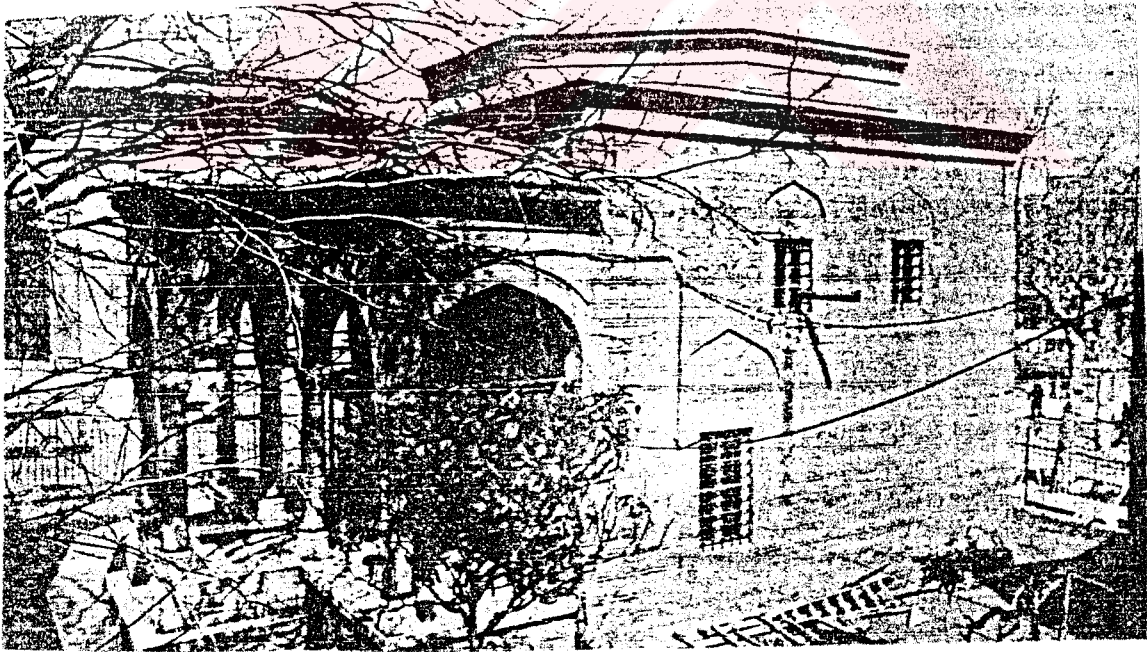
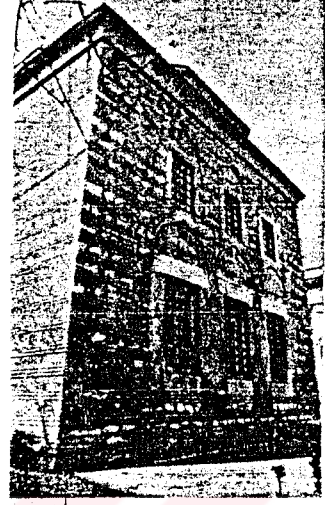
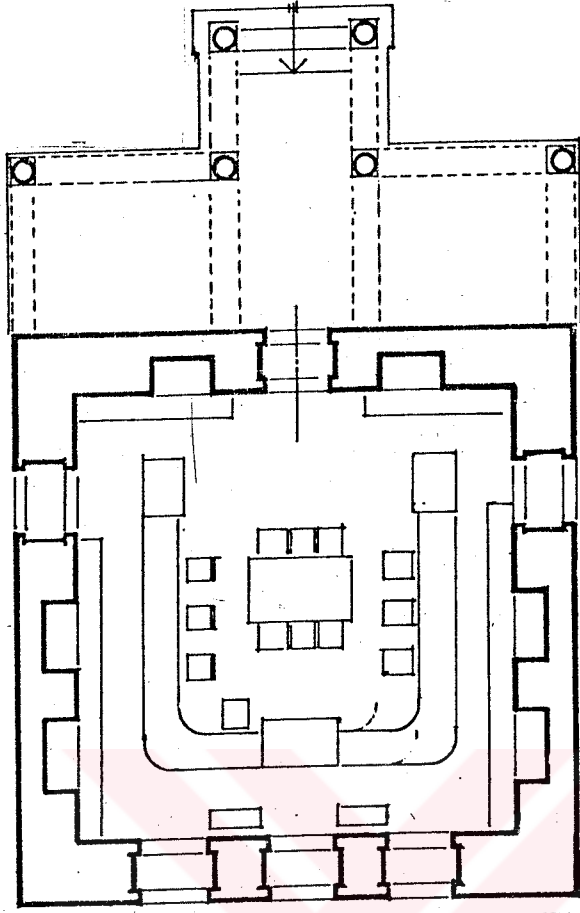
Merdiven altındaki nivalet uzun süredir kullanılmadığı için içi moloz dolmuştur. Kapısı mevcut değildir. Merdiven taşlarında kırılma ve ufalanmalar görülmüştür. Batı duvarındaki tuğlalarda eksikler vardır. Hatalı onarımlarla boşluklara çimento doldurulmuştur.

Kütüphane, ahşaplarındaki künde-kâriler ve tavanlardaki kalem işleri ile çürümeye bırakılmıştır.

3.4.2.3. Dönemin Diğer Yapıları ile Karşılaştırılması

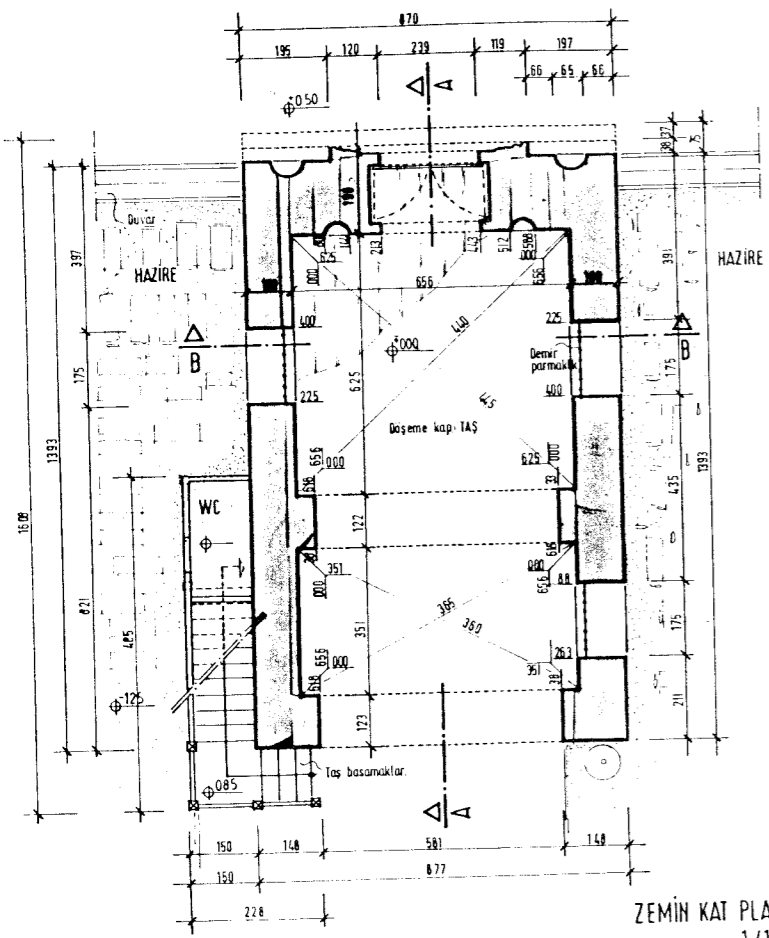
Kütüphane yapılarının bir külliye-nin parçası olarak ancak bağımsız binalar biçiminde yapımı XVII. yy ortalarından sonra başlamıştır. İstanbul'un bağımsız ilk kütüphanesi Köprülü Kütüphanesidir (Resim 3.34). Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi, Köprülü Kütüphanesi (1635-1676) gibi kare okuma salonudur. İkisi de bağımsız ve ayrıktır. Okuma salonları altı havalandırmalı, boşluktur. Pencere-leri parmaklıklı, demir ve ahşap çifte kepenklidir. Köprülü Kütüphanesi içinde kubbe vardır, Türk barok kalem-işi kullanılmıştır. Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi ise tonozludur ve üzeri beşik çatı ile örtülüdür. Her ikisinde örgü sistemi taş ve tuğla karışımı olup önlerinde revaklı bir girişleri bulunmaktadır. Her ikisine de ışık için çok pencere açılmış, ayrı bir aydınlatmaya gerek duyulmamıştır. Koca Ragıp Paşa Kütüphanesi ise 1762 yılında yapılmış olmasına rağmen burası da yukarıdaki kütüphaneler gibi taş tuğla örgü duvarları, şebeke süslemeleri, kalem-işleri ile donatılmıştır. Tonoz örtüsü ve revakı ile de Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesine benzer.

Kütüphanedeki ahşap kısımlar ve duvarlarda görülen süslemelerin klasik temaları barok üslûba kaçmaktadır. Yapısı devrinin modasına karşı klasik mimarimizi yaşatan bir stil örneğidir (Ünsal, s.100).

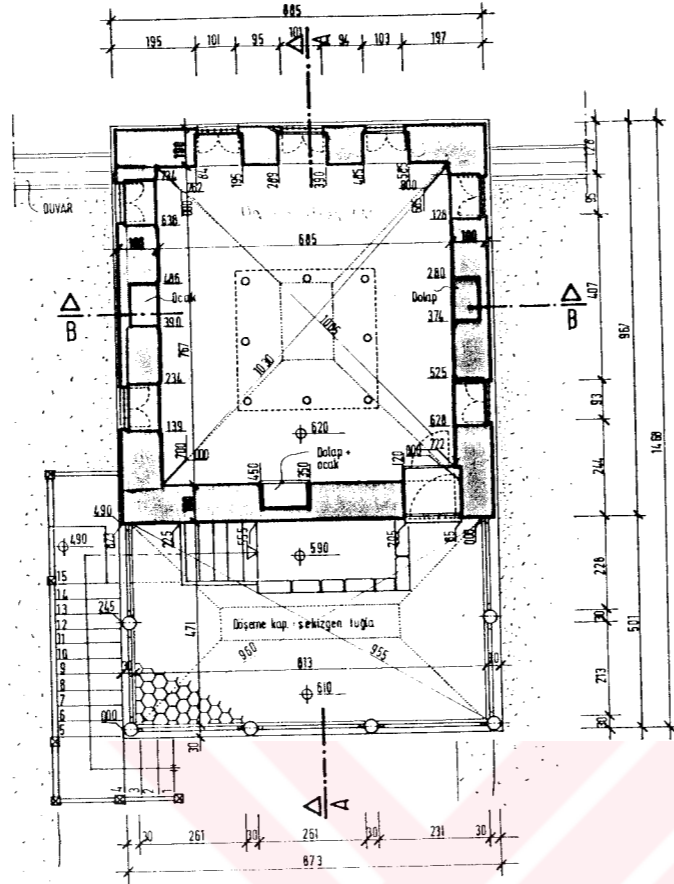

Resim 3.34 Köprülü Kütüphanesi Planı ve görünüşleri (Ünsal)

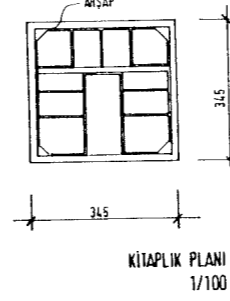
HEKİMOĞLU ALİ PAŞA CAD.

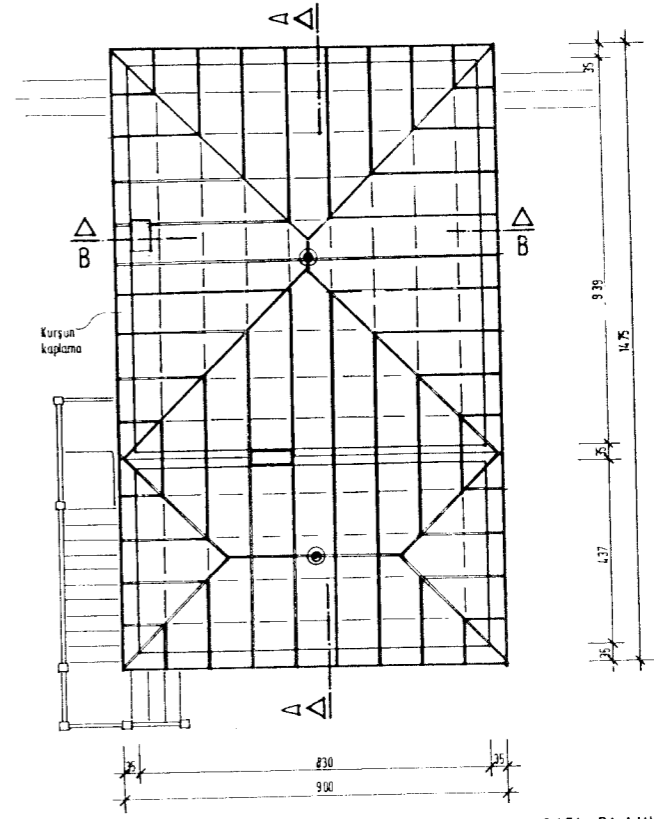
ZEMİN KAT PLANI
1/100

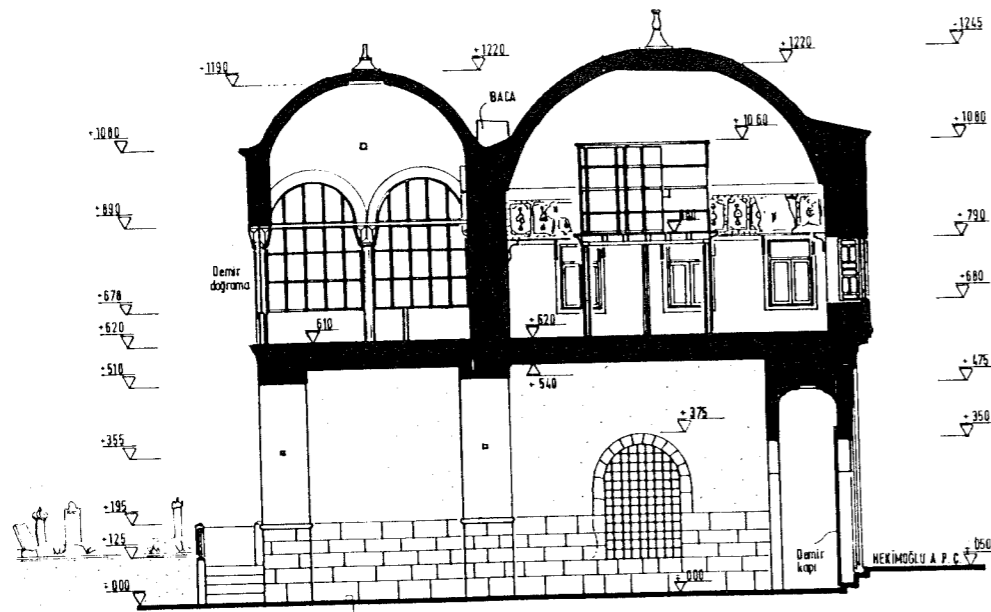
ÜST KAT PLANI
1/100

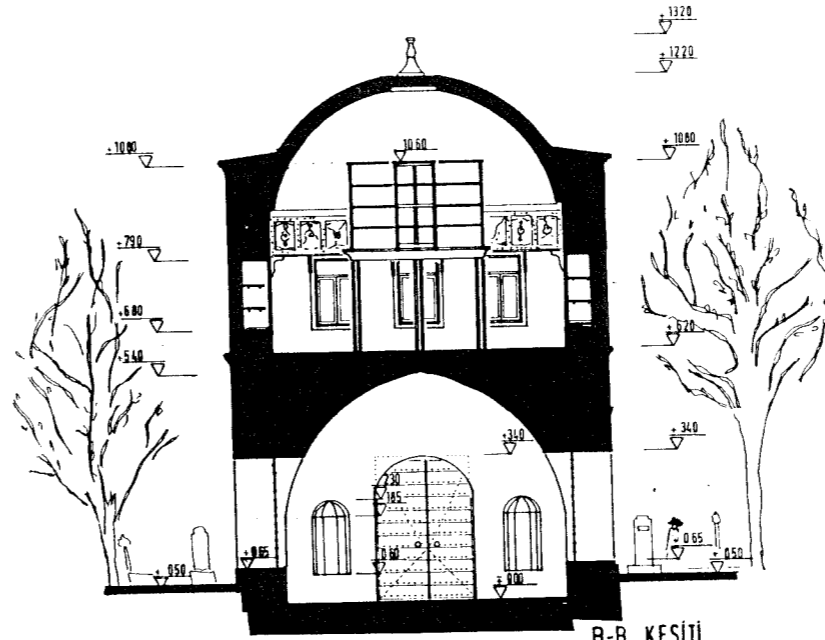
KİTAPLIK PLANI
1/100

ÇATI PLANI
1/100

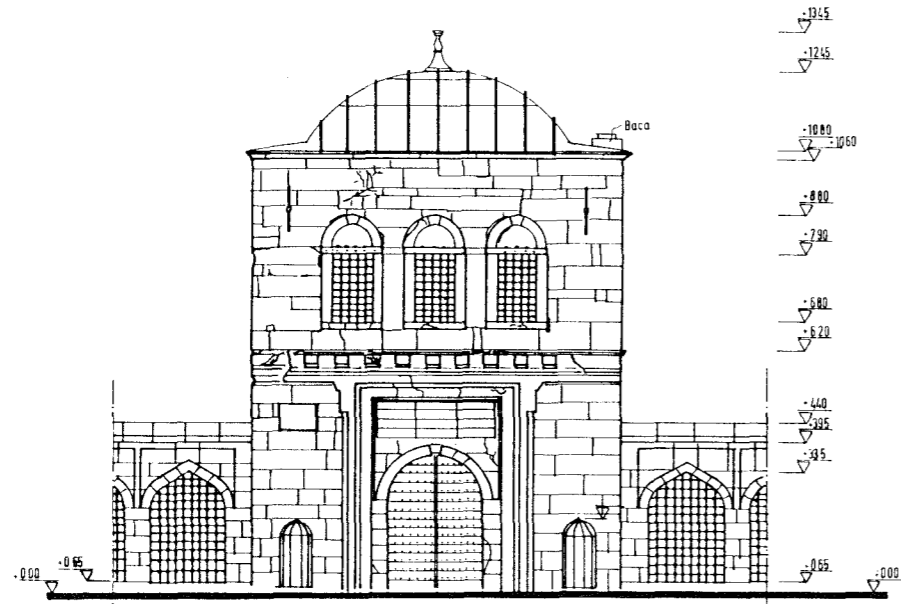
A-A KESİTİ
1/100

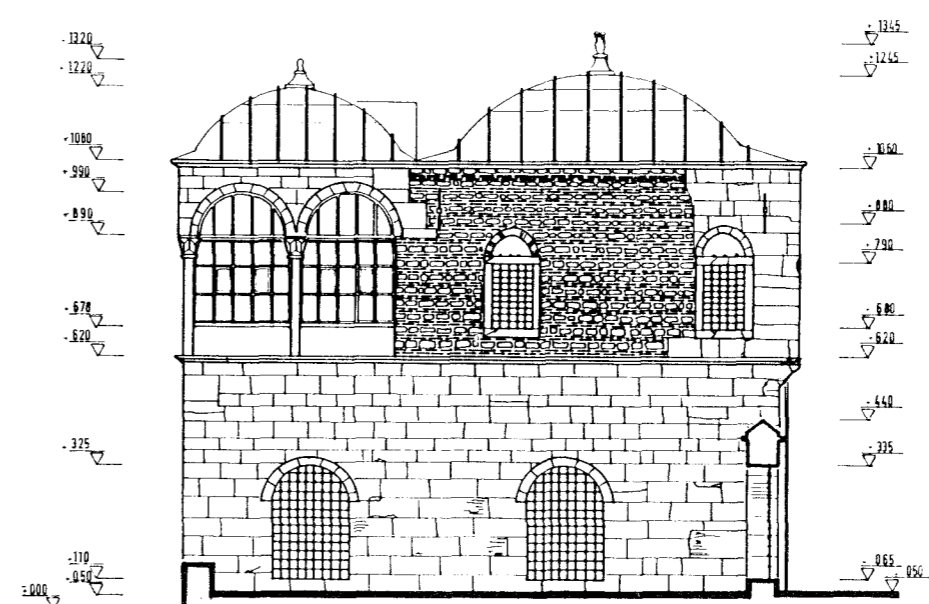
B-B KESİTİ
1/100

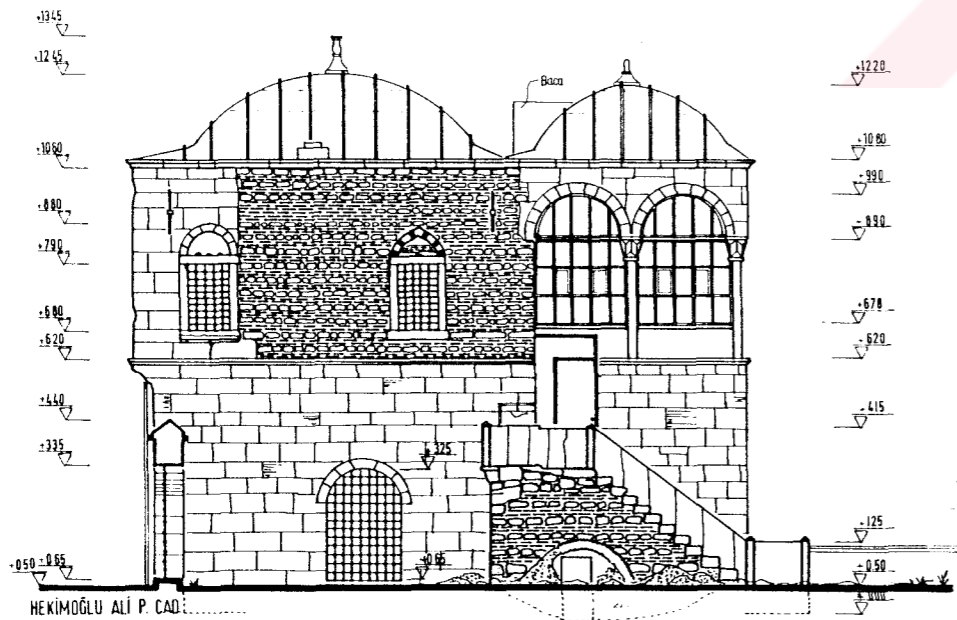
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLİVE - RESTORASYON ANA BİLİM DALI		HEKİMOĞLU ALİ PAŞA KÜLLİYESİ VE ÇEVRESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ KÜTÜPHANE ANALİTİK RÖLİVESİ	
PLAN - KESİT			
YÖNETKİ	DOÇ DR. NESLİHAN SÖNMEZ	EKİM 1996	P5
YAPAN	BİRNUR A. AFACAN	1/100	

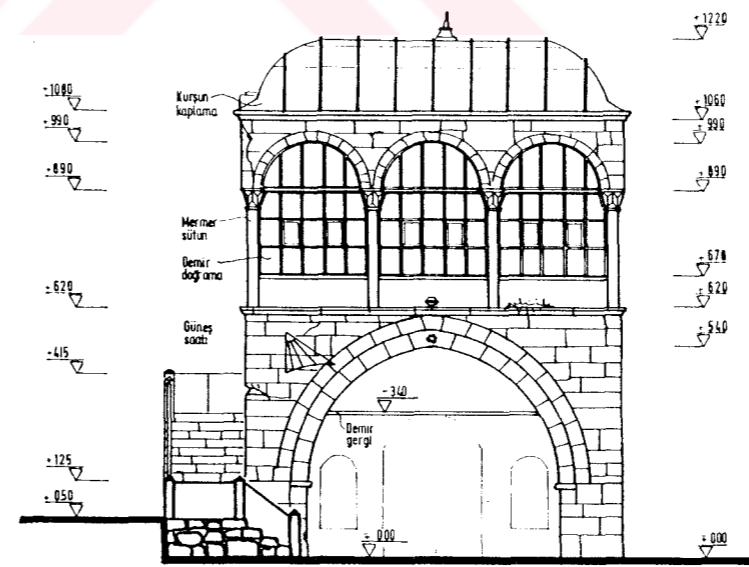
KUZEY GÖRÜNÜŞÜ
1/100

HEKİMOĞLU ALI PAŞA CAD.
DOĞU GÖRÜNÜŞÜ
1/100

BATI GÖRÜNÜŞÜ
1/100

GÜNEY GÖRÜNÜŞÜ
1/100

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE RESTORASYON ANA BİLİM DALI		HEKİMOĞLU ALI PAŞA KULLİYESİ VE ÇEVRESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ KÜTÜPHANE ANALİTİK RÖLEYESİ	
GÖRÜNÜŞLER			
YÖNETİCİ	DOÇ.DR. NESLİHAN SÖNMEZ EKİM 1996	P6	
YAPAN	BİRNUR A. AFACAN	1/100	

3.4.3. Hekimoğlu Ali Paşa Türbesi

3.4.3.1. Mimari Özellikleri

Türbe Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi kenarında hazire ile sebil arasındadır. İki kare mahalın yanyana gelmesinden oluşan dikdörtgen planlıdır.

Doğu cephesinde sebilin su haznesi, güneybatı köşesinde ise şadırvan yer alır. Güney cephesi caminin bahçesine bakar ve giriş bu cepheden sağlanır. Batı tarafında hazire varken kuzey cephesinde bu duvara bitişik bir çeşme bulunur.

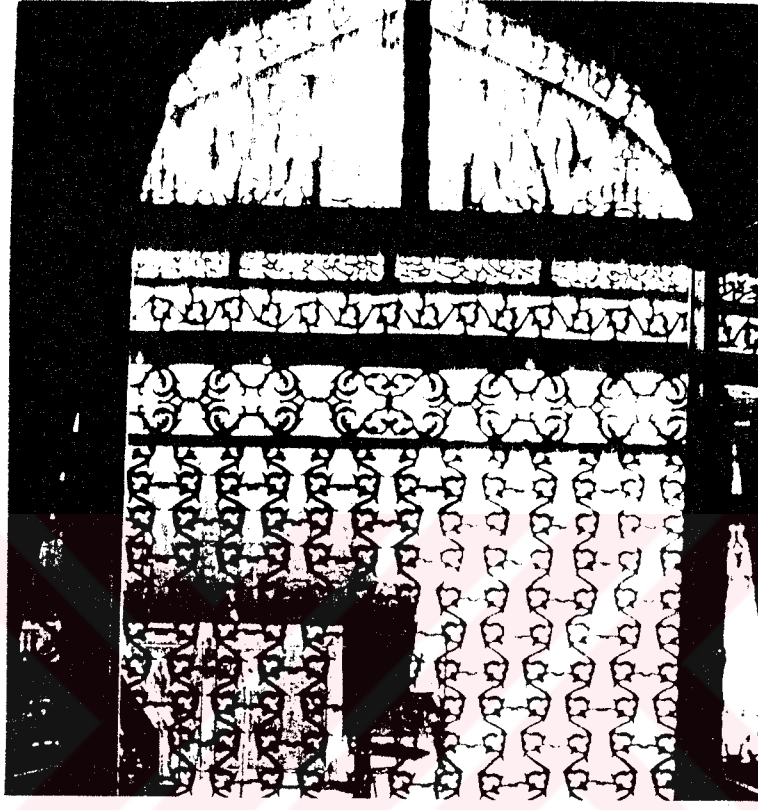
Türbe kagir bina olup almasıık duvar tekniğinde yapılmıştır. Üç sıra tuğla bir sıra kesme taş kullanılarak örülmüştür. İçerde iki kare mekanı birleştiren ayaklar, basık sivri bir kemerle birbirlerine bağlanmıştır ve aralarında gergi demiri vardır.

Türbe iki kubbe ile örtülüdür. Kubbe tamburları sekiz köşeli olup dörder penceresi mevcuttur. Pencereilerin yüksekliği tambur yüksekliğinden fazladır ve bu pencereler basık sivri kemerlidir. Kubbenin tambur duvarı üzerine sıva yapılmış ve pembe boya ile boyanmıştır. Saçak ve kubbeler kurşun görünümünde sıva ile kaplıdır. Kubbelerin üzerlerinde mermer âlemler bulunur. Hattatoğlu bu âlemlerin bakır olduğunu söylemektedir.

Kuzey cephesi

Bu cephede dört adet sivri basık kemerli demir parmaklıklı taş söveli pencere bulunur. Tüm cephede pencerelerin yerden denizlik hizasına kadar olan bölümleri mermer kaplanmıştır. Pencerelerde demir şebekeler görülür. Hattatoğlu bu şebekelerin son tamirde takıldığını ve orjinal olmadığını söylemektedir (Resim 3.35). Orjinalleri Amcazade Hüseyin Paşa Medrese'sindeki Vakıflar Genel Müdürlüğü Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesindedir (Envanter no:215, 216, 217, 218). Bu şebekeler iki parçadan oluşmuştur. Üstte sivri kemerli bir parça altta kareye yakın bir parça görülür. Şebekeler barok karakterli olup kıvrık yaprak

motüllerin birleştirilmesinden oluşturulmuştur. Pencere üstlerinde kîtabeler vardır. Pencereilerin içinde çift kanath ahşap doğrama mevcuttur.

Resim 3.35. Türbe Pencereilerinin Demir Şebekeleri (1995)

Resim 3.36. Türbenin Hekimoğlu Ali Paş Caddesinden Görünüşü (1995)

Güney cephesi

Şadırvana kadar uzanan ahşap bir saçağın oluşturduğu girişin her iki yanında 70 cm yüksekliğinde sekiler yer alır. Girişe göre sağdaki sekinin önünde Hekimoğlu Ali Paşa'nın damadı Abdullah Paşa'nın mezarı vardır (İst. Ansk. c.4, s.45). Mermerden yapılmış bu mezarda iki kademeli bir kitabe görünmektedir (H 3 Şevval 1216 ve M 1302). Başucu taşında kavuk bulunup altında sülüs yazısı ile yazılmış kitabesi vardır. Ayak ucu taşına akant yaprakları, gül ve lale motifleri işlenmiştir.

Girişe göre sol tarafta sette Hekimoğlu Ali Paşa'nın oğlu İsmail Ziyai Efendi'nin mermer mezarı göze çarpar (İst.Ans.c.4 s.45) (H 29 Sefer 1179, M 1765). Baş ve ayak ucu mermerleri daire kesitlidir. Akant yaprakları, S motifleri ve lale motifleri ile süslenmiştir. Ayak ucunda zinceire asılı kandil deseni vardır. Ve yanında Şehzade Camii Vaizi Şeyh Mustafa Efendi gömülüdür. Bunların da yanında Nakşi Şeyh Seyyid İbrahim Efendi müstakil bir türbede gömülüdür (Hüseyin, Camilerimiz Ansk. s.123) (Resim 3.37).

Resim 3.37 Türbenin Güney Görünüşü (Kutlu Arşivleri)

İki set arası bahçe kotundan 18 cm yüksektir. Türbe giriş kapısı önünde mermer eşikli giriş kapısı üzeri yuvarlak kemerli olup küfeki taşundan yapılmıştır. İçeriyeye ahşapın iki kanatlı bir kapı ile girilmektedir. Türbenin cami avlusuna bakan giriş kapısı üzerindeki kitabede aşağıdaki ifade yer alır.

Türbe-i Gazî Paşa'ya eyle şadigar
Ruhü hakim şerî edip eyle küşad el fatiha
Türbe-i Abulal Yakup ile Şeyh İbrahim'e
Gel irza ile oku dua eyle okur Fatıha

Sağ ve sol sekilere bakan lokma demir parmaklıklı basık sivri kemerli iki adet pencere bulunmaktadır. Pencerelelerin söveleri taştandır. Bu cephe tamamen almasık duvar tekniğinde örülmüştür. Önünde ahşap dikmeler ile taşınan ahşap saçaklı bir sundurma şadırvanının üstüne kadar uzanmaktadır. Ahşap çatı alanı kiremit ile kaplıdır. Ahşap çatıdan sonra kagir cephe yaklaşık bir metre daha yükselip kirpi saçak detayı ile çatıya bağlanmıştır (Resim 3.38).

Resim 3.38. Türbe giriş Kapısı Saçığı (1995)

Doğu cephesi

Bu cephe de sebin sđ haznesi ile bitişiktir. Kesme küfeki taşındandır. Su haznesinin önünde doğu duvarına bitişik bir çeşme yapılmıştır. Çeşmenin yanındaki köşe güney cephesine dik olarak birleştirilmeyip yaklaşık 45 derecelik açı ile bağlanmıştır. Bu sayede dik köşenin yumuşatılmasına çalışılmıştır.

Bati cephesi

Bu cephe de hazireye bakan bir adet 120 x 210 cm ölçülerinde pencere mevcuttur. Dışarıya lokma demir parmaklık, içeriye çift kanatlı ahşap doğrama takılmıştır. Pencere nin denizlik altına kadar olan kotu, hazireden dolayı doldurulmuştur.

Türbe içi

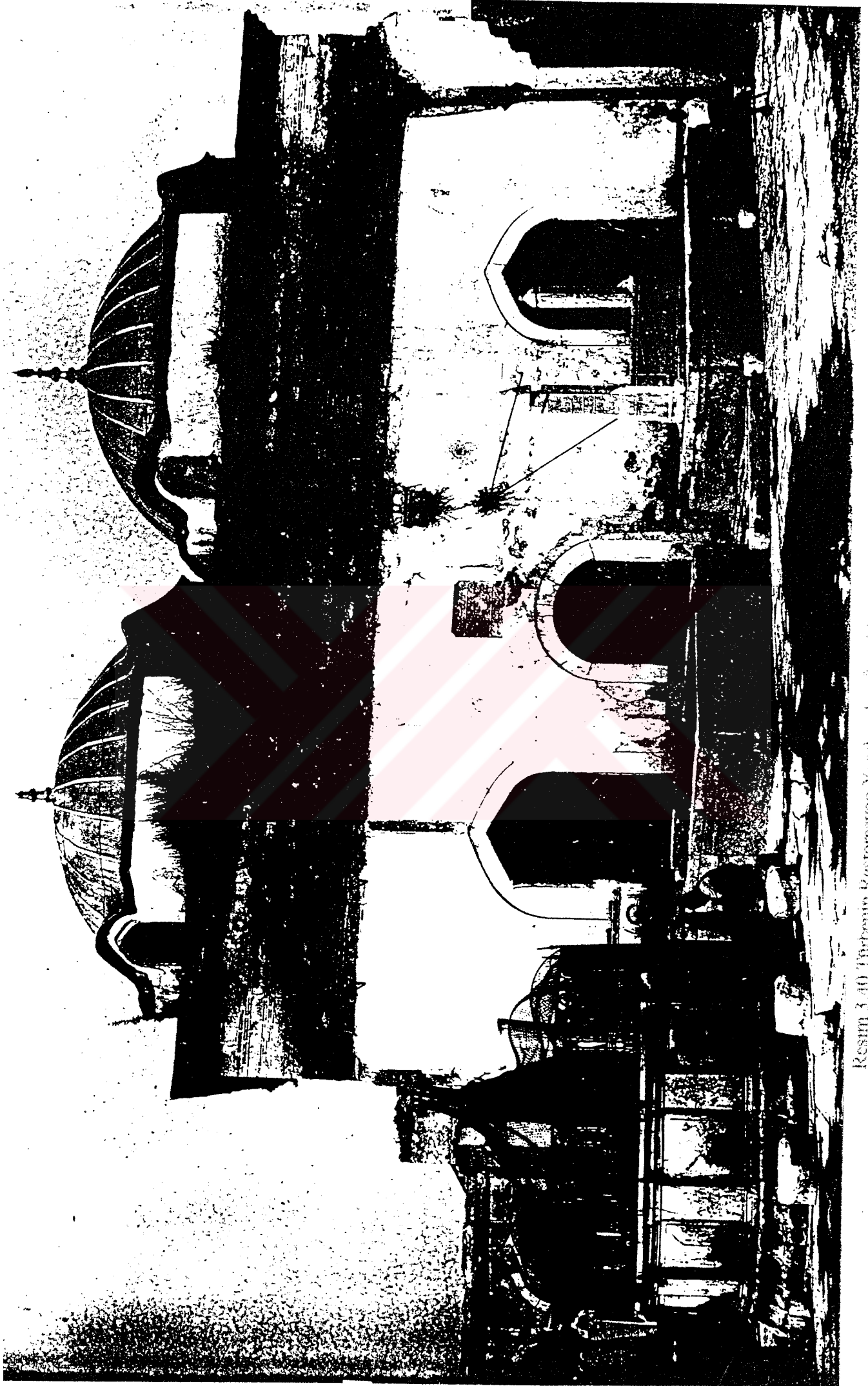
İki kare mekanı sivri bir kemer birbirine bağlanmıştır. Aradaki gergi demiri, kemerlerin açılmasını engeller. Pencere doğramaları duvar nişlerinin dış yüzlerine takılmıştır. Köşe tramplar ile kubbenin yuvarlağına geçiş sağlanmıştır. Hattatoğlu önceleri buralarda mukarnaslar olduğunu söyler. Tramplar ile kubbe silmesi arasındaki pandantiflerdeki yazılar sülüs yazısı ile yazılmıştır (Hattatoğlu, s.25). Köşe tramplarının üzerlerine kubbe pencereleri getirilmiştir. Türbe sıvaları yeni yapılmış, kalemişleri 1986'daki restorasyonda yenilenmiştir.

Türbedeki mevcut sandukalar orijinal değildir. Şu anda 14 sanduka mevcuttur (Fatih Camileri, s.262). Kubbelerin birinin altında Hekimoğlu Ali Paşa ve ailesinin, diğerlerinin altında ise Şeyh Abdal Yakup ve onu izleyen şeyhlerden bazılarının sandukaları bulunmaktadır (İst. Ansk. c.4, s.45) (Resim 3.39).

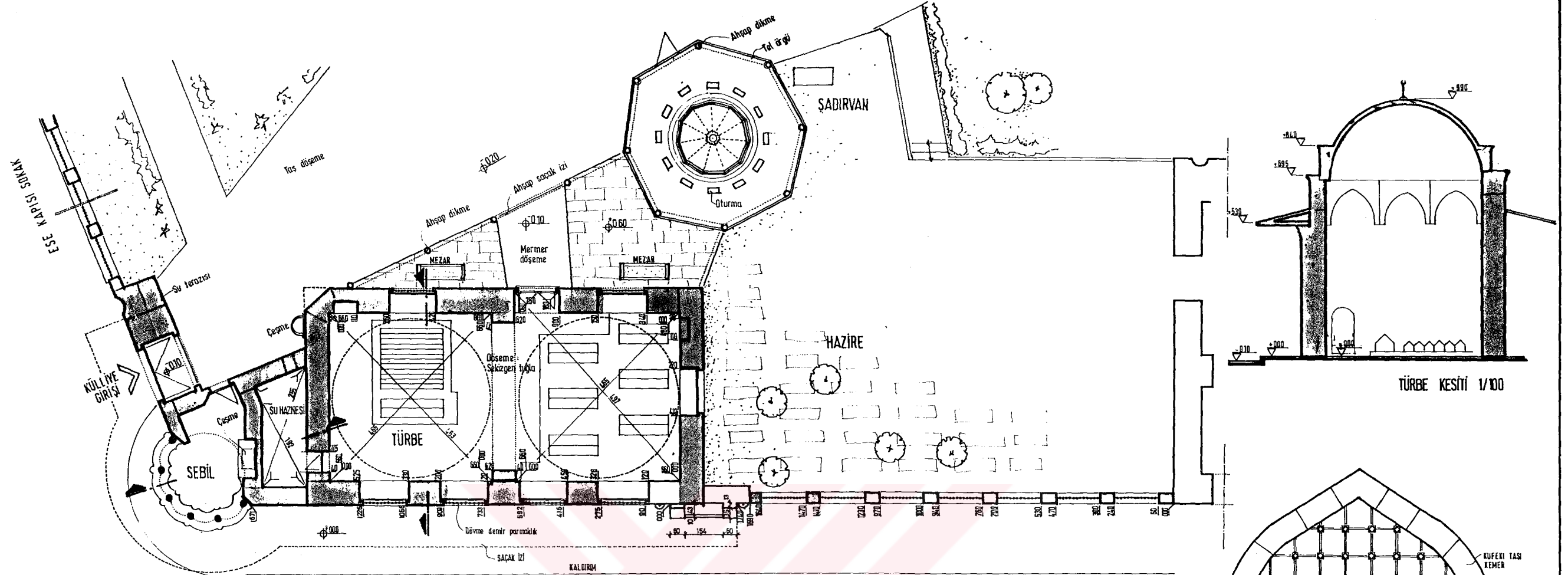
Mezarlar bir yükseli üzerinde durmaktadır. Hekimoğlu Ali Paşa'nın sandukasının baş tarafında Hekimoğlu Ali Paşa'nın kavuğu bulunmaktadır. 1782 yılındaki büyük yangında türbenin saçakları da yanmıştır.

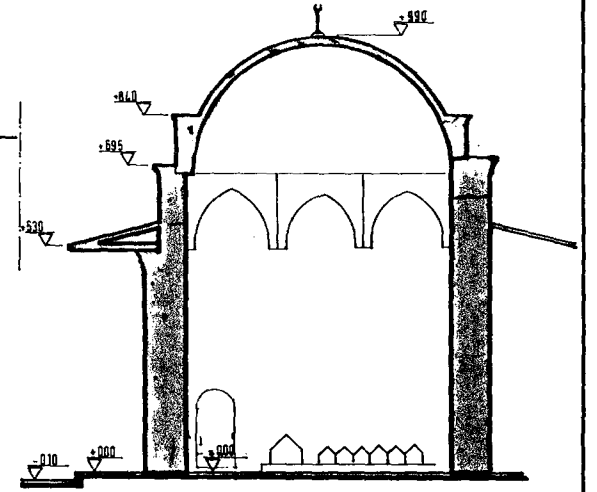
Rosim 3.39 (Facham) (v) (1995)

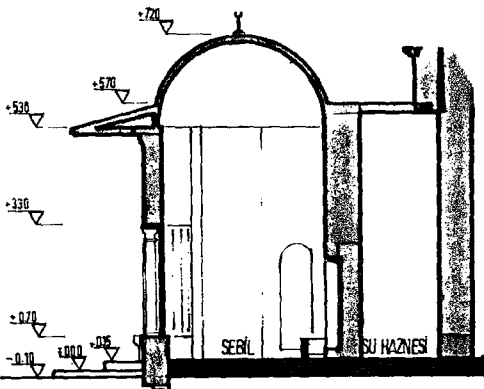
Resim 3.10 Türbenin Restorasyon Yapılmadan Önceki Durumu (Nizip'teki Arşivi)

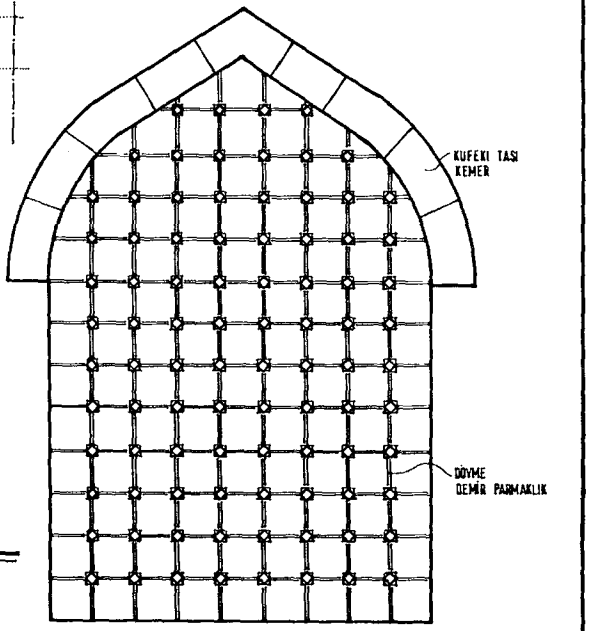
TÜRBE VE SEBİL YERLEŞİM PLANI RÖLÖVESİ 1/100

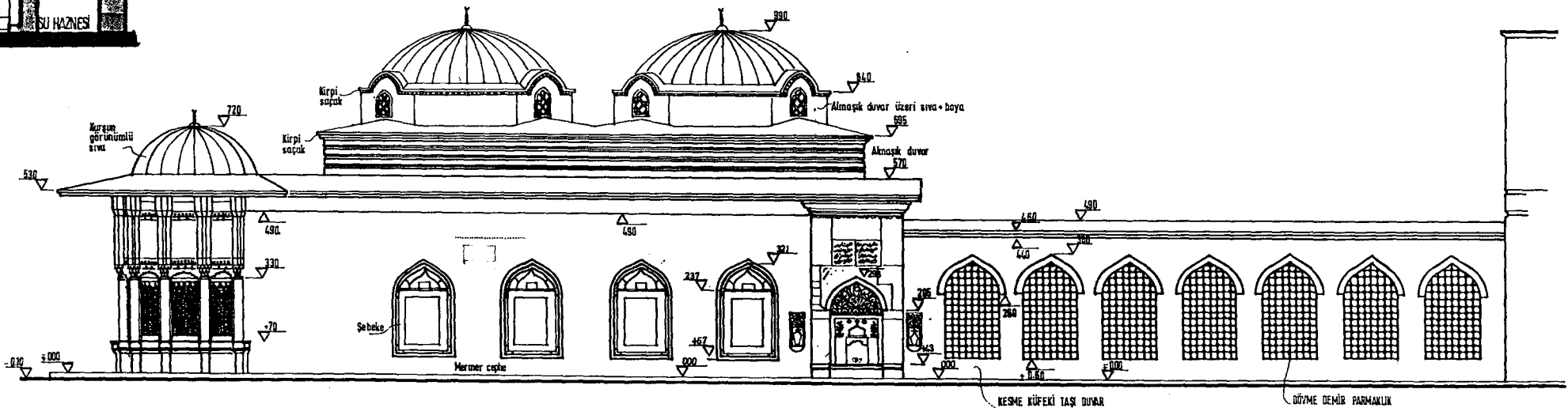
TÜRBE KESİTİ 1/100

SEBİL KESİTİ 1/100

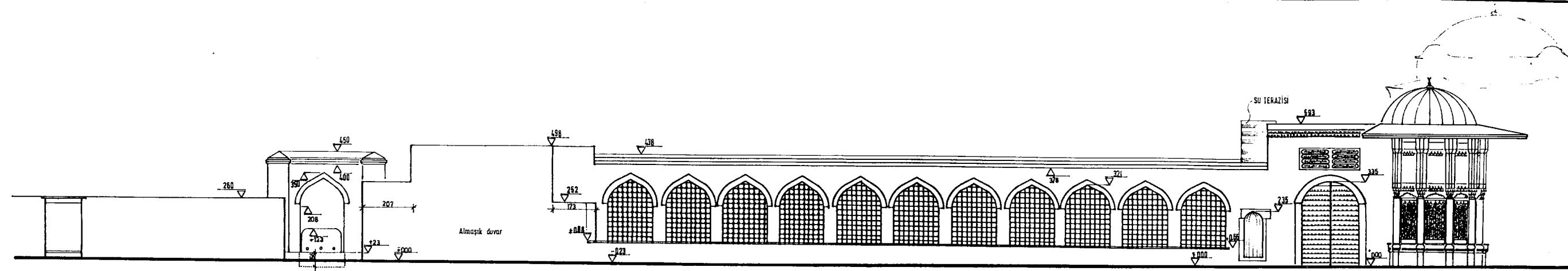

HAZİRE DUVARI PENCERESİ 1/20

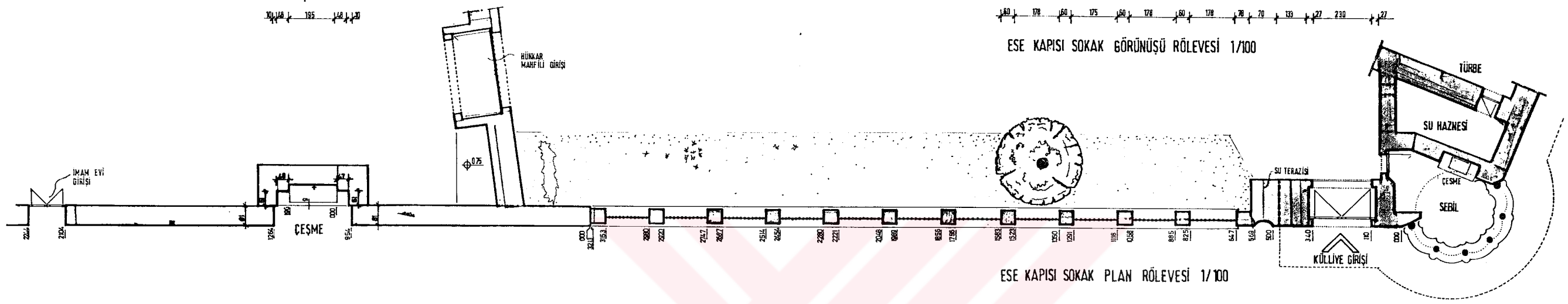

TÜRBE VE SEBİLİN HEKİMOĞLU A. P. CADDESİ GÖRÜNÜŞÜ RÖLÖVESİ 1/100

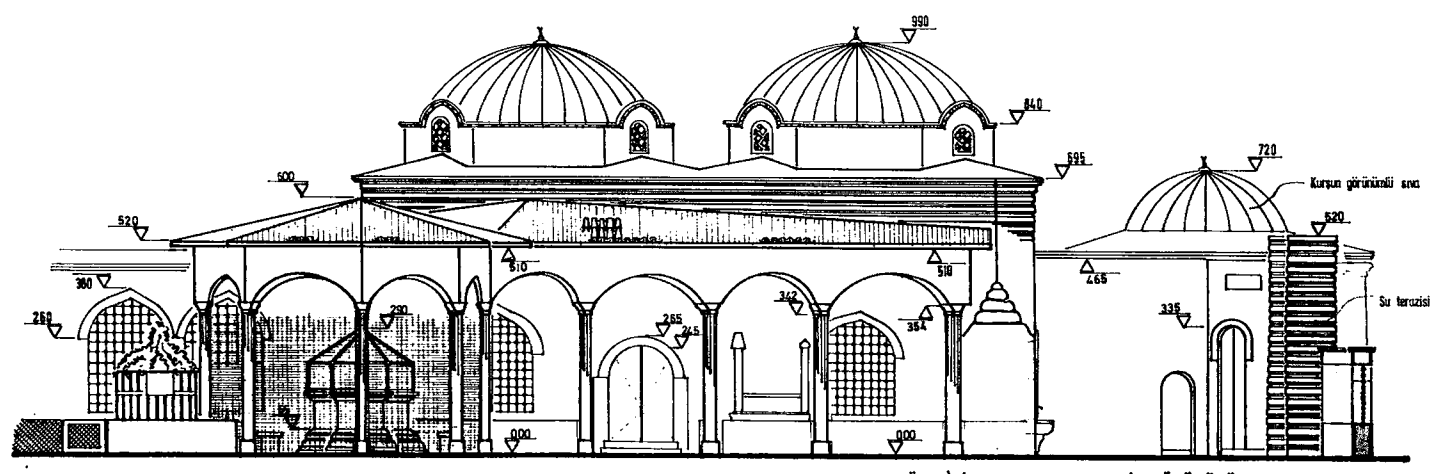
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLÖVE - RESTORASYON ANA BİLİM DALI		HEKİMOĞLU ALİ PAŞA KÜLLİYESİ VE ÇEVRESİNİN MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ TÜRBE VE SEBİL ANALİTİK RÖLÖVESİ	
PLAN - GÖRÜNÜŞ			
YÖNETİCİ	DOÇ. DÖRNEŞ İYAN SÖNME	EKİM 1996	P 7
YAPAN	BİRKAN A. AFACAN	1/100	

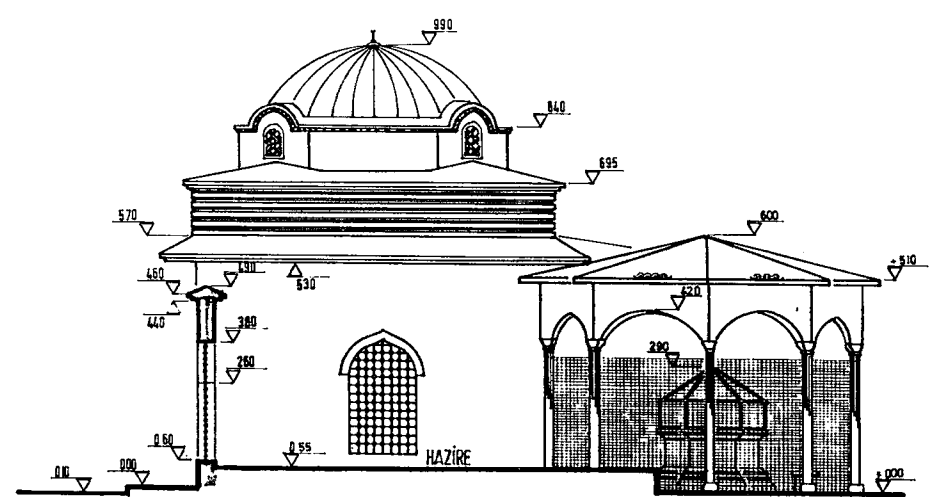
ESE KAPISI SOKAK GÖRÜNÜŞÜ RÖLEVESİ 1/100

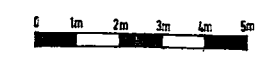
ESE KAPISI SOKAK PLAN RÖLEVESİ 1/100

TÜRBE NİN AVLU CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ 1/100

TÜRBE VAN GÖRÜNÜŞÜ VE ŞADIRVAN 1/100

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI	HEKİMOĞLU ALİ PAŞA KÜLLİYESİ VE ÇEVRESİNİN MİMARİ DEĞERLENDİRİLMESİ
GÖRÜNÜŞ-PLAN	
YONETİCİ DOÇ. DR. NESLİHAN ŞENMEZ EKİM 1996	PB
YAPAN BİRNUR A. AFACAN	1/100

Türbe içinde yatanlar ;

Hekimoğlu Ali Paşa 1758

Eşi Muhsine Hanım 1769

Abdal Yakup

Abdal Yakup Halifesi

Şeyh Hasan

Aşki Dede

Şeyh Ali Kadiri

Şeyh Rıza

3.4.3.2. Bozulmalar ve nedenleri

Türbenin restorasyon sorunu yoktur. Küçük ölçüde detay sorunları vardır. 1986 yılında yapılan restorasyon çalışmalarıyla sağlamlaştırılıp yenilenmiştir (Resim 3.40).

3.4.3.3. Dönemin Diğer Türbeleri ile Karşılaştırılması

Hekimoğlu Ali Paşa türbesinin alt kısımlarındaki mermer kaplama, Kanuni Sultan Süleyman türbesinde ve Ayasofya haziresindeki padişah türbelerinde de görülmektedir. İznik Çandarlı Halil Paşa türbesi de Hekimoğlu Ali Paşa türbesi gibi iki kubbelidir.

3.4.4. Hekimoğlu Ali Paşa Sebili

Mimaride batı etkilerinin ilk görüntüleri Lale Devri 1718-1730 (III.Ahmet) yıllarında başlamıştır. III.Ahmet döneminde çoğalmış olan su yapıları I.Mahmut zamanında sayıca artmıştır. Kentte yerleşmelerin yaygınlaşması ile açıklanabilen bu işlevsel yapıların çoğu varlıklı kimselerin vakıf ya da hayrat olarak yaptırdıkları çeşme ve sebillerdir.

Hekimoğlu Ali Paşa Sebili, Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi ile Ese Kapısı Sokağının birleştiği köşede, külliye girişi yanında 1733 yılında inşa ettirilmiştir (Barışta, s.9).

Tarihi deyimle Altımermer'e giden yolun köşesindeki Türk rokokosu üslubundaki sebil, Mimar Baş Kayserili Mehmet Ağa zamanında yapılmıştır (Egemen, s.374).

1934 yılında İstanbul Müzeleri Umum Müdürlüğü tarafından tamir edilmiştir (Ülgen, s.57) (Resim 3.41 ve Resim 3.42).

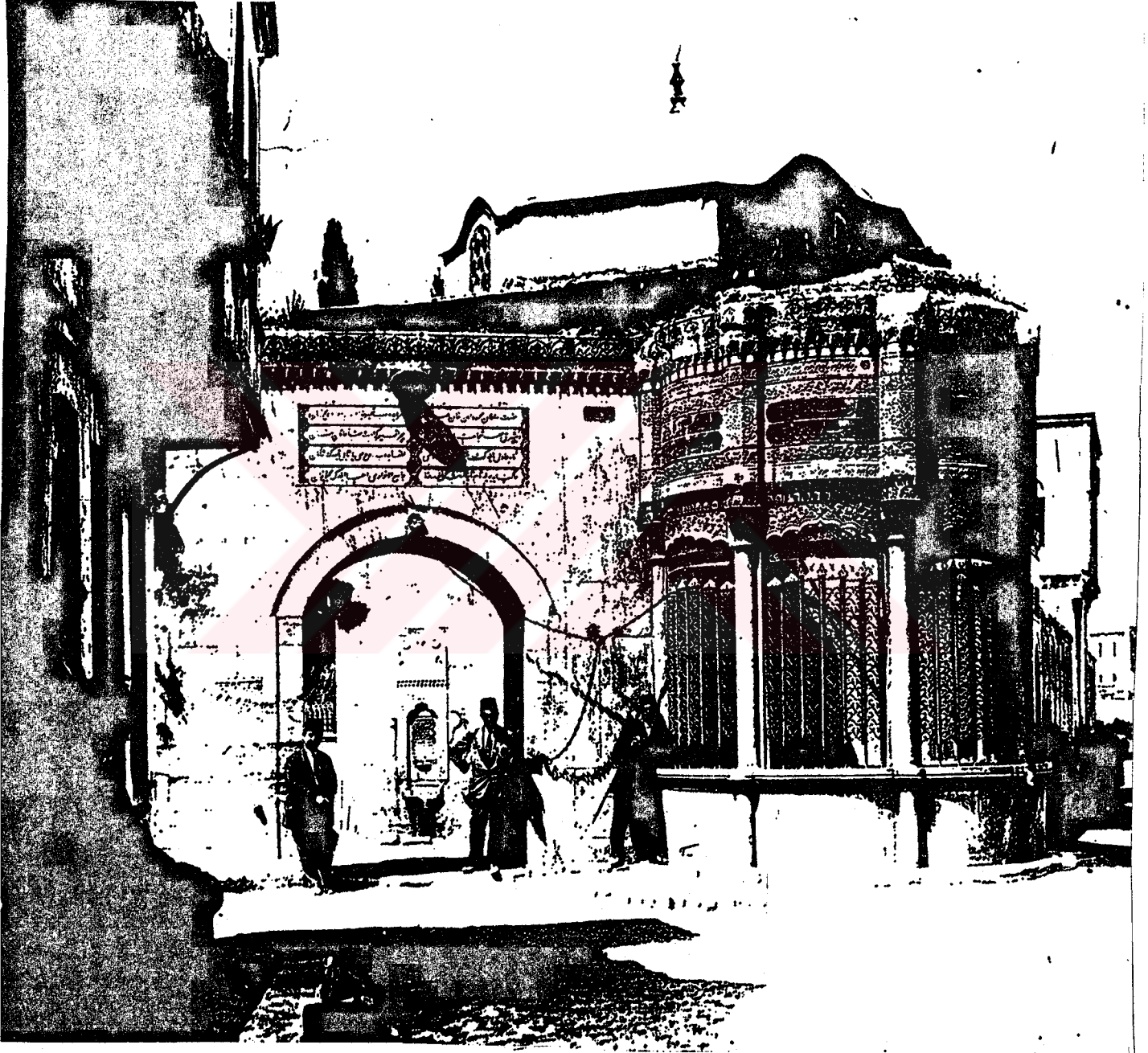
Sebilin üstündeki kitabede Şair Vehpi'nin on mısralık şiiri dolaşır. Kitabeye Şöyledir:

"Hazreti sultan Mahmut'un vekili mutlaka
Namdaşı fatihi hayber veziri biadil
Eyledi bu Kabetül uşşakı ihya yaptı hem
Çahi zemzem gibi bir aynı tüsemma selsebil
Geldi sadra çün sakiyi kevser veli
Etmedi böyle birinin birri irvayı halil
Lüleden su gibi hamemden teresşuh eyledi
Vasfin işrap için ey Vehbi dü tarihi celil
Bu Ali Paşa sebilinden gel iç maüş şifa-1146
Abı paki kevser oldu vakfi ebnaı sebil-1146

Sebil'in şebekeleri üzerinde ise "Vesekahüm" ve "Aynen teşrebü" ayetleri tekrar tekrar yazılmıştır (Barışta, s.13).

Şebekelerin üzerindeki bronz çerçevelerde ise Vehpi'nin şiirleri yazılıdır (Egemen, s.377). Kitabenin son iki beyti şöyledir:

Lüleden su gibi hamemden teresşuh eyledi
Vasfin işrab için ey Vehbi dü tarih-i celil

Resim 3.41 Sebilin Restorasyondan Önceki Durumu (Yıldız Sarayı Fotoğraf Arşivi)

Resim 3.42 Sebil

Bu Ali Paşa sebilinden gel al iç ma-i şifa
Ab-1 pak-i kevser oldu vakf-ı ebna-i sebil
(1146)

3.4.4.1. Mimari Özellikleri

Plan Tipi

Hekimoğlu Ali Paşa Sebili'nde dış ve iç bükey biçimli plan çizimi kitlesinin hareketli mimarisi oluşturulmuştur. 3 m çapında bir daire, sekizgene çevrilip altı köşesine birer sütun konularak çözülmüştür. Caminin kuzeydoğu girişi ile türbe arasında yapılan sebile avlu tarafından yuvarlak kemerli bir kapı ile girilir.

Taşıyıcı Sistemi

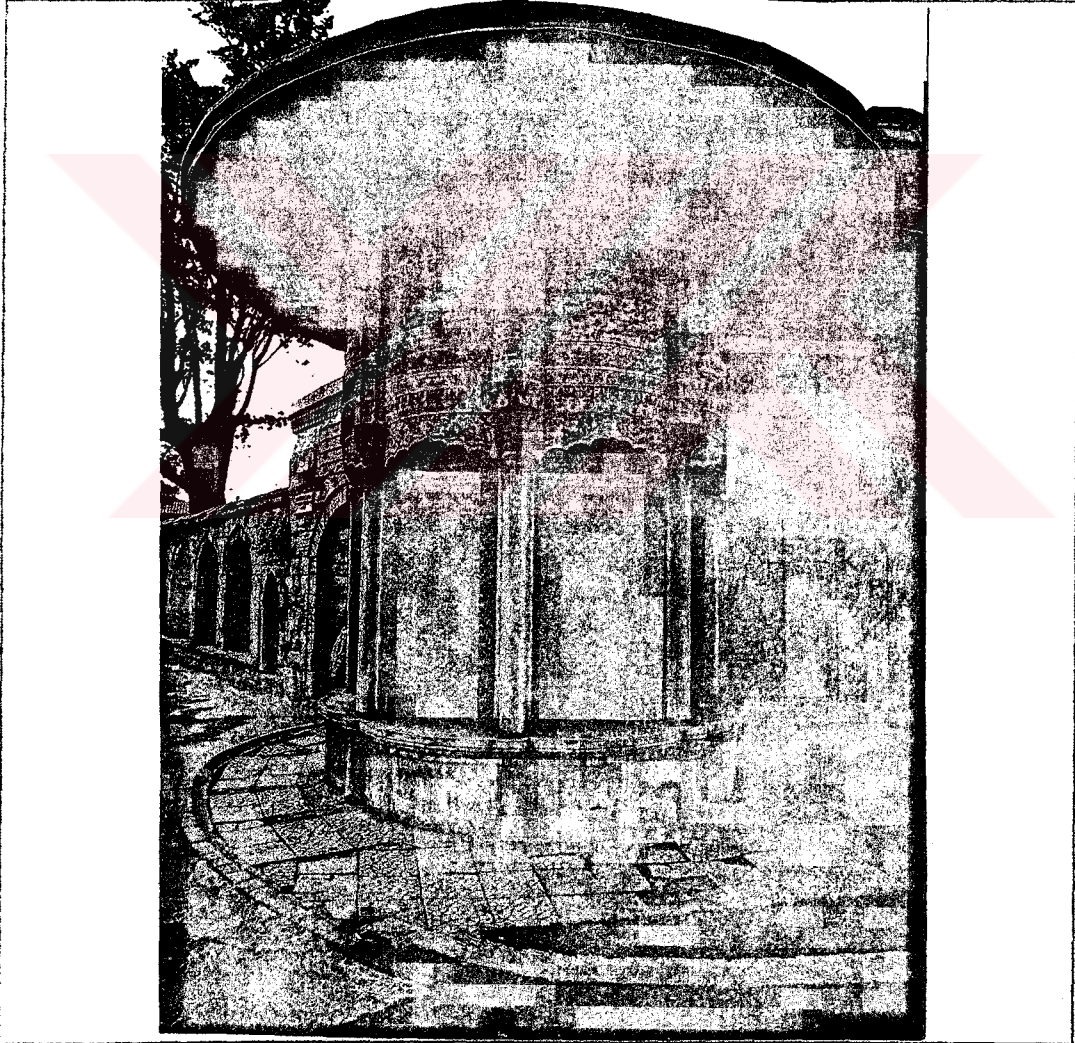
Sebilin köşelerinde duvarlara gömülü yarım sütunlar ve aralarında dört adet sütun bulunmaktadır. Bu sütunların aralarında, (ön cephe) pencere boşlukları bırakılmış, yerden 70 cm kadar örülüp bir silme ile mermer su tezgahına ulaşılmıştır. Sütun araları pencere üstlerinde dilimli kemerlerle kapatılıp çatı kasnağına kadar süslemeler yapılmıştır.

Örtü Sistemi

Örtü sistemi ise, sebilin dış duvarından 1.3 cm taşan genişçe kasnağın üstüne, kurşun kaplamalı bir kubbe giydirilerek tamamlanmıştır. Hekimoğlu Ali Paşa Sebilinin bulabildiğimiz eski fotoğraflarında orijinal kubbesi elde edilememiş, çatı örtüsü yıkık olarak tespit edilebilmiştir. İ. Hattatoğlu'nun söylediğine göre de yıkılmadan önceki halinin ahşaptan ve sivri bir kubbe şeklindedir. Şekil ..da görüldüğü gibi çatı yukarıda bahsedildiği gibidir (Süheyl Ünver Arşivi). 1986 yılındaki restorasyonda çatı örtüsü mermer sütunlar arkasında gizlenen betonarme sütunlara oturtularak yenilenmişlerdir.

Cephe özellikleri

Sütun kaideleri bileziklidir ve sütun gövdelerinin iki yanlarında şebekelerin montajı için çıkıntılar bırakılmıştır. Sütun başlıkları mukarnashlı olup araları kıvrık dal, yaprak ve palmet motifleri ile süslenmiştir. Sütun başlarının bittiği sırada çepeçevre mukarnas dizileri dolaşmaktadır. Mukarnas üstündeki sırada palmet ve halka motifleri işlenmiş, onun da üstünde ve sütun aralarındaki pencere boşluklarının hizasına kitabe panoları içinde yazılar yazılmıştır. Daha sonra süslemeler yine devam edip son sıralarda yine mukarnas dizileri sebili çepeçevre sarmıştır (Resim 3.43).

Resim 3.43 Hekimoğlu Ali Paşa Sebili'nin Görünüşü (1996)

Kolonlar arasındaki alt duvarlar, dış bükey olup mermerden yapılmışlardır. Sebül beş pencerele olup pencere aralarına takılan şebekeler oymalı tunçtandır. Şebekeler 130 cm genişliğinde, 260 cm yüksekliğindedir. Altlarındaki deliklerde zincirlere bağlı küçük bakır taslar ile su dağıtılmaktadır.

Pencerelerdeki şebekelerin her biri altı parçanın birleşmesinden meydana gelmiştir. Şebekelerin su tezgahına oturduğu yerde kemercikli, altışar adet su servis gözcükleri oluşmuştur (Maşrapalık). Her bir tura parçanın üzerinde de kıvrık dal ve yaprak motifleri bulunmaktadır. Üstlerine birer küçük alem konmuştur. Küçük bir boşluktan sonra bronz çerçeve içinde panolar oluşturulmuştur. Buralarda Vehbi'nin şiirleri yazılıdır (1733) (Resim 3.44).

Resim 3.44 Sebül Şebekelerinin Görünüşü (1995)

Sebil'in külliye bahçesindeki giriş kapısının olduğu cephesindeki yüzeyi küfeki taşı ile kaplanmıştır. Bu cephede bulunan giriş kapısı üzerinde yekpare taştan yapılmış kemerli bir geçiş bulunmaktadır. Kapı ahşaptan olup, 195 cm yüksekliğinde 80 cm genişliğindedir. 10 cm yüksekliğindeki eşik taşı ve kenarlardaki söveler de küfeki taşındandır.

Sebil'in içi

Sebil'in içinde girişin sol tarafında mermer kurnalı bir çeşmesi bulunmaktadır. Çeşmenin etrafında kıvrık dal , yaprak ve selvi motifleri mevcuttur. Ayna taşında iki musluk yeri görülür. Üzerinde lotus ve palmet motiflerinden bir desen oluşturulmuştur. Çeşmenin üst kısmı sivri kemerle bitirilip kubbeye geçilmiştir (Resim 3.45).

Resim 3.45 Sebil Kubbesinin İçerden Görünüşü

Çeşmenin sırtını dayadığı duvar aynı zamanda su haznesinin de duvarıdır (Bkz. Kulliye).

Sütunlar arasındaki pencere boşluklarına dışardan şebekeler takılırken, içerden alüminyum doğramalar ile kapatılmışlardır. Üç parçadan yapılan her bir doğramanın ortalarına birer açılır kanat yapılmıştır.

İçerde duvarlara sıva yapıp üzeri boyanmıştır. Hiçbir süsleme bulunmamaktadır.

3.4.4.2. Bozulmalar ve Nedenleri

Hekimoğlu Ali Paşa Sebili'nin mermer etekleri, pencere kemerleri ve sütunları yapı bakımından iyi durumdadır. Sebilin tüm cephesinin yüzeyi tozlu ve kirlidir. Güneşin etkisiyle taşlar renk değiştirmiştir. Mermerde damarlar halinde koyu lekeler oluşmuştur ve cilası bozulmuştur. Alındaki taş motifli yüzeyde, yer yer çatlaklar oluşmuştur.

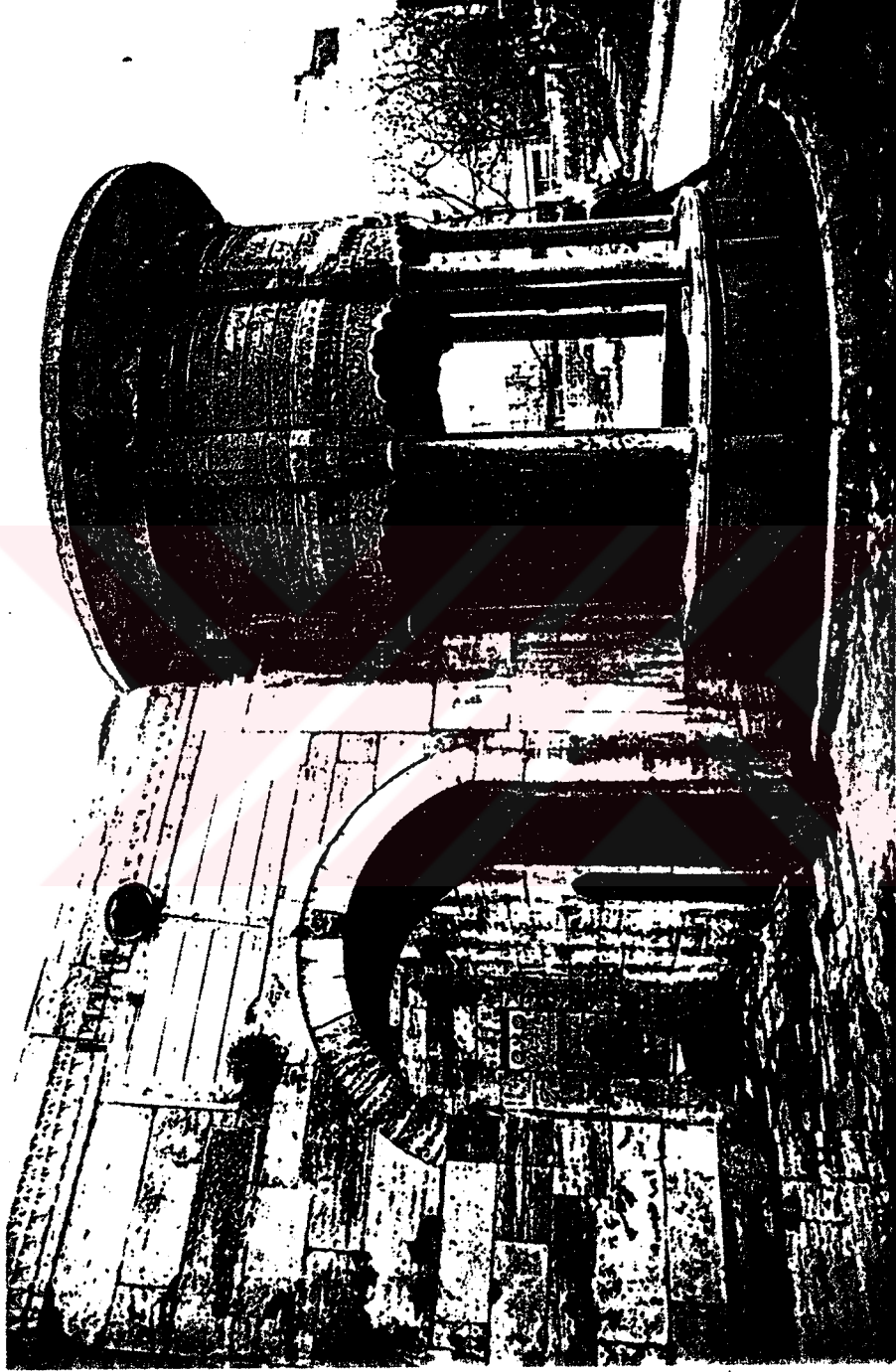
Şebekeler, yanlarından çıkan uçlar sayesinde, sütun yanlarındaki çıkıntılara harçla gömülerek monte edilmişlerdir.

Sebilin etek bölümü kaldırım ile aynı hizada kalmıştır. Asfalt çalışmaları ile yükseltilen yol, sebilin etek bölümünü yok etmiş durumdadır.

Sebil 1934 yılında bir onarım geçirmiştir (Ülgen, s.57). 1986 yılında Vakıflar tarafından yeniden onarılmıştır (Resim 3.46).

3.4.4.3. Dönemin Diğer Sebilleri ile Karşılaştırılması

Sebil Mimarisi Türk Mimarlığına özgü kavramdır. Hekimoğlu Ali Paşa Sebili de köşebaşında olması, konumundan doğan formu ile malzemesine uyan yapı yapı ve onu tamamlayan süslemeleri ile Lale Devri üslubunu en iyi temsil eden

Resim 3.46 Sebilin 1986 Yılındaki Onarımı Öncesi Çekilen Fotoğrafı (Yıldız Sarayı Fotoğraf Arşivi)

son yapıdır (İst. Ansk. c.4, s.45). Aynı zamanda Türk rokokosu üslubunu da temsil etmektedir (Egemen, s.374).

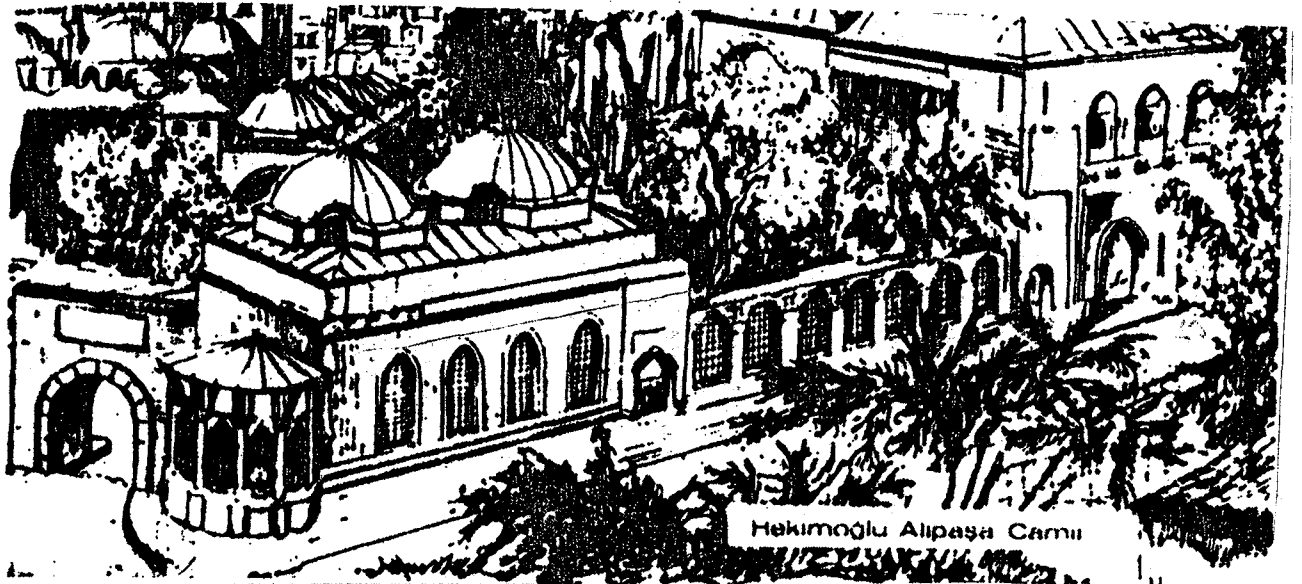
I.Mahmut saltanatı sırasında, deniz kabuğu, 'S' ve 'C' kıvrımları ile başlamış olan batılı motiflerin yoğun kullanıldığı görülmektedir.

Lale devrinde başlayan dış ve iç bükey yuvarlak plan biçimi, cephelerinin düşey bölüntüleri, şebekesinin biçimlenişi, külliye'nin bir köşesinde yapılması, etek üzerinde yükselen ince uzun kolonlar ve bunların başlıklarının mukarnaslı ve tura bilezikli olması, kolonlar arası açıklıkların dalgalı (peşpeşe kavisli) kemerlerle kapatılması, köşe sebili olması gibi özellikler ile Şehzadebaşı'ndaki Damat İbrahim Paşa Sebiline (1719) benzemektedir.

Sultan Ahmet'teki III.Ahmet (1728) Sebiline benzer özellikler gösterir (Urfalıoğlu, Tez. ve İst. Ansk. s.45).

Rokoko stili daha dekoratif bir akımdır. Plan tipini rokoko özelliği açısından karşılaştırsak, Laleli Sebili ve Hamidiye Sebiline de benzer özellikler göstermektedirler.

Yapı geçmişte ahşap, sivri bir kubbeye örtülüydü (Yurt Ansk. s.4144). Süheyl Ünver arşivindeki gravürde de böyle çizilmiştir. (Resim 3.47).

Resim 3.47 Sebilin Süheyl Ünver Tarafından Yapılmış Çizimi (Ünver Arşivi)

3.4.5. Hekimoğlu Ali Paşa şadırvanı

şadırvan, cami, hazire, tırbe üçgeni ortasında tırbe giriş kapısı önü revağının altında yer almaktadır(Resim 3.48).

Süheyl Ünver arşivinde bulunan ressam Ali Rıza Bey'e ait bir desende ,bu mermer şadırvanın klasik üslupta bir çokgen olduğu ve üzerinde demirden bir koruyucu, muhtemelen telle örtülü bir külahı bulunduğu görülür (İst. Ansk. c.4, s.45) (foto ..).

Ahşap çatılı şadırvan 1918 de yanmıştır (Yurt Ansk. s.4144) (Resim 3.49).

Resim 3.48 şadırvanın Cami Avlusundan Görünüşü (1994)

Resim 3.49 Şadırvanın Ahşap Çatılı Halinin Görünüşü (Ünver Arşivi)

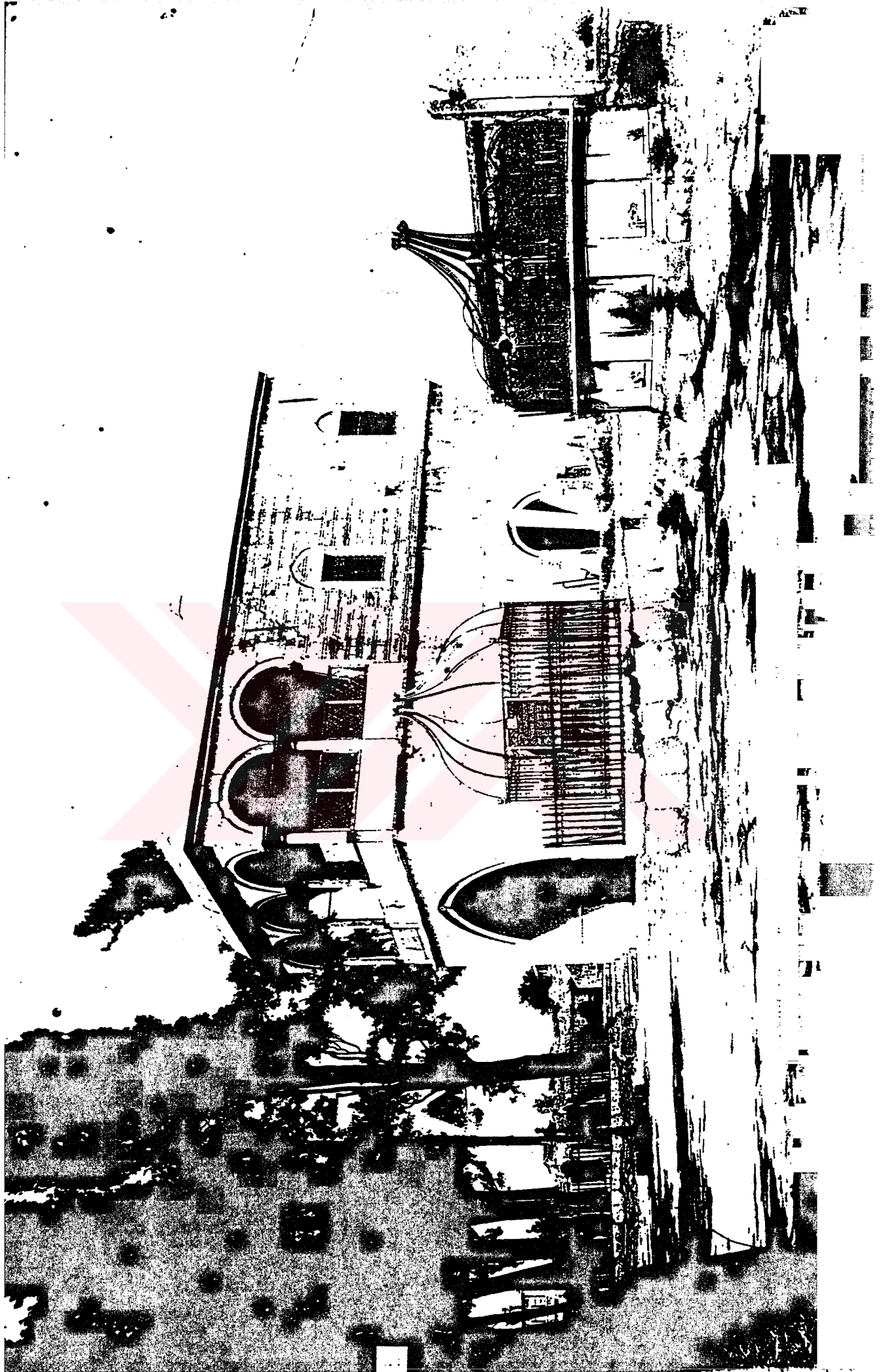
3.4.5.1. Mimari Özellikleri

Ahşap kolonlara oturtulan poligonal geniş saçaklı ahşap bir çatı ile örtülüdür. Çatı üzerinde alaturka kiremit bulunur.

Mermer havuzlu şadırvanın ortasında bir fiskiye görülür. Çokgen planlı şadırvanın ayna kısımlarında birer mushuk yer alır. Şadırvanın mushuk altlarında çepeçevre mermerden yapılmış bir su oluğu dolaşır. Su haznesinin bulunduğu çokgen planlı bölüm yukarıya doğru konikleşerek biter. Yerden 145 cm yüksekliğe kadar gelen mermer yüzey bir silme ile alüminyum doğramayla birleşir. Doğrama ortalarına cam takılmıştır. Her mushuk önünde, biraz açıkta, abdest alacakların oturmaları için altı mermer üstü ahşap kaplama olan oturma elemanları (peykeler) bulunur.

Şadırvanın köşelerindeki kaideler üzerine oturan ahşap sütunlardan bir örnek olarak şu anda türbe binasının güney-doğu köşesinde bulunmaktadır.

1782'deki büyük yangında şadırvanın ahşap çatı örtüsü yanmıştır (İst. Ansk. c.4, s.45). Daha sonra 1918'deki ikinci yangında tamamen yanmıştır (Hattatoğlu, s.40). Yangından evvel havuz üzerinde parmaklık bulunuyormuş (Resim 3.49). 1977

Resim 3.50 Şadırvanın 1986 Yılındaki Onarım'dan Önceki durumu (Kutlu Arşivi)

Resim 3.51 Şadırvanın Yıldız sarayı Fotoğraf Arşivindeki Tarihsiz Fotoğrafi

onarımında şadırvanın kendisi de sökülmüş, alt bölümü yeniden yapılmıştır (İst. Ansk. c.4, s.45) (Resim 3.50).

Yıldız Sarayı fotoğraf albümündeki tarihsiz bir fotoğrafta şadırvanın orjinal olduğu sanılan bir fotoğrafı mevcuttur (Resim 3.51).

3.4.5.2. Bozulmalar ve nedenleri

Şadırvanın etrafındaki ahşap kolonlar arasına tel örgüden bir kafes takılıp burası kurumaya alınmıştır. Kafes içinde ve şadırvan etrafındaki mermer döşeme kirlidir ve kirler taşın bünyesine girmiştir (Resim 3.52).

Şadırvanı oluşturan taşlarda da çatlaklar ve kırılmalar gözlenmiştir. Çeşmelerinin ikisi bozuktur. Aşağıda suyun toplanıp aktığı haznede yosunlaşmalar vardır.

Resim 3.52 Şadırvanın Bugünkü Durumu (1995)

3.4.6. Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmeleri

Külliyenin 3 adet çeşmesi vardır. Bunların ilki sebilin giriş kapısının yanındadır. İkincisi Hekimoğlu Ali Paşa Caddesinde türbe duvarı üzerinde, sonuncusu ise Ese Kapısı Sokağı üzerindeki külliye bahçe duvarına bitişiktir. Bunların dışında bazı kaynaklarda günümüzde mevcut olmayan iki adet çeşmenin varlığından söz edilmektedir.

3.4.6.1 Bugün Mevcut Olmayan Çeşmeler

Kocamustafa Paşa Caddesindeki Çeşme

Bugün mevcut olmayan çeşmelerin ilki, külliye bahçesinde Kocamustafapaşa Caddesi üzerindeki avlu kapısının yanında olup, yol genişletme çalışmaları sırasında yıktırılmıştır. Çeşmenin H 1147 (M 1734) yılında kesme taştan yapıldığı yazılıdır (Fatih Camileri, s.321). Mermer süslemeli bu çeşmenin, üzerinin kiremitli bir çatı ve adi saçakla örtülü olduğu da söylenmektedir. (Hattatoğlu ve Egemen, İstanbul Çeşme ve Sebilleri, s.377.) Bu çeşmenin kitabesindeki şair Nevres'in tarih kıtasının ikinci beyti şöyle demektedir (Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, s.146) ;

Nevresa tarihini atşana işrabeyledim

Çeşmei safı Ali Paşadan iç ma zemzemi

1147

Cami Avlusundaki Çeşme

Diğer çeşme ise, cami ve şadırvan arasındaki bahçede, şu anda mevcut olmayan çınarın altında kuyu ile yanyana durmaktaymış. 1986 yılındaki bahçe düzenlenmesi sırasında suyu da akmayan bu çeşme kalıdırılmıştır. Çeşme kullanıldığı zamanlarda suyu kuyudan alınıp dolduruluyormuş. Bugün altındaki tekne taşı, çiçeklik olarak kullanılmakta olup hünkar mahfili rampası önünde durmaktadır. Çeşme yok olmuştur, ama kuyu üzeri kapatılmış olarak aynı yerindedir.

Resim 3.53 Cami Avlusunda Türbe Duvarına Bitişik Çeşme (1992)

3.4.6.2. Cami Avlusundaki Sebil Giriş kapısı Yanındaki Çeşme

Cami bahçesinde sebil yanındaki kapıdan girince türbe duvarında bitişik duran çeşmedir. Çeşmenin kitabesinde Vehpizade Münif'in şu mısraları görülür (Tanışık, s.144);

Subesu etti Ali Paşa bina
Fi sebilillah ayni cariye
Bu musaffa çeşme tarihin Münif
Dediler "Aynül hayatı saniye"

1146 (M 1733)

Mimari Özellikleri

Çeşmenin yekpare beyaz mermerden oyulmuş bir ayna taşı ve altında kurnası bulunur. Yerden 80 cm yükseklikte duran kurnanın etrafında keskin hatlı bir silme dolaşmaktadır. Çeşmenin orjinal kurna taşının iki kademeli olduğu ve yapılan tamiratta orjinalinin yerine yarısı kadar olan bu mermer taşın konduğunu İ. Hattatoğlu söylemektedir (Hattatoğlu, s.44). Çeşmenin mermer taşı yarım daire biçiminde olup musluğun takılı olduğu alın 6 cm içeridedir. Yanında zincirle asılı bir masrapası bulunur. Suluk niteliğindeki bu çeşmenin suyu halen akmaktadır.

Kitabe satırları sülüs ve talik yazı ile yazılmıştır. Yazının üstündeki kemerin içinde ve etrafında rumi motifleri, kıvrık dal, yaprak motifleri, palmetler ve lotuslar yer alır. Arada bir sıra ince mukarnas dizi dolaşır. En üstte ise iki adet rozet işlenmiştir. Çeşmenin yüzeyi kirlidir. Yapı taşları sağlamdır (Resim 3.53).

3.4.6.3. Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi'ndeki Türbe Duvarına Bitişik Çeşme

Hekimoğlu Ali Paşa cadesi üzerindeki ikinci çeşme, türbe duvarı ile hazire duvarına sırtını dayamıştır. Yapının üstünde şair Refi Mehmet Efendi'nin üç beyitlik kitabesi vardır (Barişta, İstanbul Çeşmeleri, s.7);

“Sıyr-ab-ı mağfıret itsün Ali Paşayı Hak
Kim bina itmiş idi bu çeşme-i deycüteri
Muhterik olmuş iken ihraktan teccid olup
Lutf-ı Sultan-ı cihan Abdülhamit virdi ferî
Düştü celimende-i Refî'e mısra'ı tarih ana
Gel elinden iç aynı abı kevseri

Sene 1197

Kitabede çeşmenin yangundan sonra I.Abdülhamit tarafından 1782 yılında tamir edildiği söylenmektedir (Barışta, İstanbul Çeşmeleri, s.7) Çeşmenin tekne kısmı ve testi koyma yerleri de tamir görmüştür.

Çeşmenin her iki tarafındaki suluklarının üç beyitlik kitabeleri bulunmaktadır. Şair Refî Mehmet Efendinin yazdığı kitabenin tarih mısrası şöyledir (Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, s.208);

Düştü *ca* yında Refia mısraı tarih ana
Gel elinden iç Alinin abınabı kevseri

1197 (M 1782)

Mimari Özellikleri

Çeşme türbe duvarından 20 cm öne doğru çıkıntılı olarak mermerden yapılmıştır. Tekne bölümünün iki tarafındaki ayaklar (testi koyma yerleri) ayna taşından 40 cm öndedir. Ayna taşı etrafında sivri bir kemer vardır ve iki tarafına birer kabartma saksı konulmuştur. Türk klasik mimari üslubundaki kemerin üzerinde bir adet rozet, altında yine kabartma süslemeli kitabe yer alır (Tanışık, s.208). Orijinal mushuğu yerinde yoktur (Hattatoğlu).

Cephesi iki tarafta iki sulukla zenginleştirilmiştir. Sulukların altlarında dilimli, yarım daire formlu kurnalar bulunur. Sulukların mushuk seviyesi büyük çeşmeye nazaran daha yukarıdadır. Üzerlerinde istiridye kabuğu biçiminde bir süsleme ile yaprak motifleri görülür. Sulukların birer satırhık kitabeleri vardır (Resim 3.54)

Resim 3.54 Türbenin Hekimoğlu Ali Paşa Caddesindeki Duvarına Bitişik Çeşme

Asıl çeşmenin ayna taşı meyva saksıları, lotus, palmet dizileri ve üstte rumi motiflerle süslenmiştir. Üst kısımda bir dizi mukarnas mevcuttur. Vazolu panoların köşelerinde çeşme taşlarının zincirlerinin halka yerleri bulunur.

Büyük çeşme klasik üsluptadır, ancak suluklarda barok etki görülmektedir (Hattaoğlu, s.52).

Çeşme, az girintili sivri kemerli bir niş içinde Lale Devri motiflerini içerir. İki yanındaki küçük yalıklı çeşmecikte rokoko motifleri ile bezelidir (İst. Ansk. c4, s.45).

Çeşmenin yüzeyi kirli olup, mermer taşlarda çatlaklar ve kırılmalar vardır. Şu anda asıl musluktan su akmamakta, yalnızca suluklardaki yan muslukların birisinin suyu akmaktadır.

3.4.6.4. Esekapısı Sokağı'ndaki Çeşme

Esekapısı Sokağı'nda, cami bahçe duvarında, tekkenin karşısındadır. Kitabesi yoktur. Hekimoğlu Ali paşa tarafından yaptırıldığı söylenmektedir (Egemen, s.380).

Mimari Özellikleri

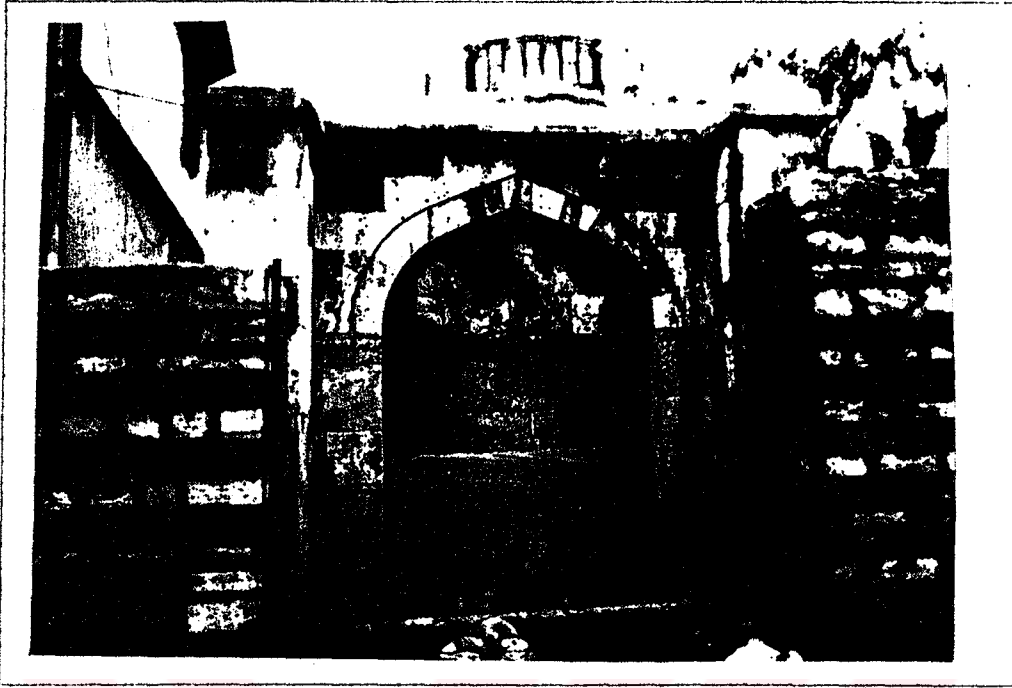
Çeşme küfeki taşından yapılmıştır. Bahçe duvarından 50 cm içeriye çekilmiştir. Ayna taşı mermerdendir. Üzerinde küfeki taşından sivri bir kemer bulunur. Üç adet musluğu mevcuttur. Musluklarından su akmamaktadır.

Yapılan bir deneme sonucunda, cami avlusundaki yangın havuzunun içine konan suların, bu çeşmenin musluklarından akmıştır. Bu bilgi çeşmenin hayvanlar için yapılmış olabileceğini düşündürür. Çünkü tekkelerin arka bahçelerinde ahır, kümes gibi mekanların yer aldığı bilinir. Eski İstanbul'da ulaşımın at ve atlı taşıtlarla yapıldığı düşünülürse, zamanında bu çeşmenin hayvanlara ait olduğu söylenebilir (Bkz. Tekke).

Yıkılmış bulunan çeşmenin üst kısmı tamir edilmiş ve kemer ile harpuşa bölümleri yeniden yapılmıştır (Hattatoğlu, s.59) (Resim 3.55).

3.4.7. Hazireler

Küllüye içinde iki adet hazire alanı bulunur. Birinci hazire türbe ile kütüphane arasındadır. Mezar taşları bakımsız olup bazıları kırık durumdadır, bazıları da toprağa gömülmeğe başlamıştır. Etraflarındaki bitkilerin temizlenmesi gerekmektedir. Taşların üzerindeki kabartma yazıların bir kısmı dökülmüştür.

Resim 3.55 Eşe Kapısı Sokağındaki Çeşme (1995)

Mezar taşlarından okunabilenlerin isimleri şöyledir (Hekimoğlu Ali Paşa Camisinin İmamı Hüseyin Kutlu Bey okumuştur) ;

Şadırvan arkasındaki telle örtülü olan:

-Tekkenin son postnişi İsmail Sadettin Efendi 1428

Diğerleri

-Sultan Selim ve Mahmut Bey'in baş müezzini Mehmet Fazlı 1279

-Şeyh Sadettin Efendi'nin kızı, Yaveran'dan sikke başı Rıfatlı
Hakkı Bey'in hanımı, Afife Hanım 1313

-Şeyh Efendi'nin mahdumu, Eşref Efendi'nin zevcesi,
Seher Saffet Hanım 1300

-Muhittin Efendi kerimesi Şerife Saide Hanım 1277

-Lağımçıyan Seyid Muhammet Tahin Ağa

-Kadılarından Hasan Efendi 1232

-Seyit Paşa'nın kapıcılar kethüdası Emin Ağa 1342

-Nakşibendiye ve kadı Mahmut Efendi	
-Saray mensubu Hamid Ağa	1155
-Hasan Bey	1184
-Kethüda eri Mehmet Ağa	1138
-Küçük kalfanın hanımı Ayşe Hanım	
-Sadettin Mehmet Paşa torunu Mükerrerem Hanım	1394
Nigde'de camiyi ihya eden gazi Ali Paşa torunlarından	
-Nakşibendiyeye şeyh Muhammet Emin Efendi	1249-1331
-Kadınların en büyüklerinden El Hac Ahmet Efendi	1363

İkinci hazire alanı kütüphane ile cami son cemaat yeri arasındadır. Burada okunabilen mezar taşlarını da şöyle sıralayabiliriz;

-Hekimoğlu Ali Paşa imamı Ali Efendi	1238
-Ali Paşa ruznamecisi Ali Efendi kerimesi Hatice Hanım	1302
-Ali Paşa'nın hanımı Naile Hatun	1203
Anadolu kazaskerinin Sıtkızade Rıfat Bey'in hanımı	
-Cemal Kadın Efendi	1290
-Mekkeyi Mükerre kadısı Abdullah Bey'in hanımı Zehra Hanım	1253
-Kayyum başı Mustafa Ağa	1242
-Yusuf Ağah Efendi'nin mühür başısı Hasanağa	1240
-Mehmet Rıfatzade Efendi'nin halilesi Emine Üçnaz Kadın	1273
-Su başıcı Emin ağa'nın zevcesi Şerife Emine	1236
-Şakir Ahmet Paşa'nın mühürçüsü Cabizade Kıbrıslı Ali Efendi	1234
-Mehmet Nuri Efendi zevcesi Şerife Hanım	1260
-Şerife Zübeyde Hatun	
-Bekir Paşazade Süleyman Bey'in validesi Fatma Hatun	1252
Sıtkızade Efendi'nin şeyhülislam Mustafa'nın akrabası	
-Nefise Nevcivan Hatun	1248
-Hacı Harife Hanım	1212
-Ali Paşa torunlarından devletli Esseyid Ali Rıza'nın halilesi	
İffetli Hatice Ziba Kadın	1243

-Ahmet Bey'in kızı Ayşe Hanım	1271
-Hekimoğlu Ali Paşa'nın torunlarından Ahmet Bey	1234
-Anadolu kazaskeri Ali Rıza Efendi'nin vekil harcı kadılarından Kastamonu'lu Ahmet Efendi	1241
-Şemsipaşazade'nin kızı Hafize Hanım	1206
-Cidde valisinin halilesi Şerife Fatma Hanım	1209
-Saraylı hacı Hanife Hatun	1165
-Osman Paşa'nın eşi Esmâ Hanım	1331
-Silahşör Gümüşhane emini, Hatiz Mehmet Emin Ağa	1211
-Esseyid Ahmet Ağa	1216
-Ahmet	1171

Hekimoğlu Ali Paşa oğlu İsmet Beyefendi'nin mezarı türbe kapısı dışındadır. Yanında Şeyh Mustafa Efendi, Şeyh Seyyid İbrahim Efendi ve oğlu Şeyh Mustafa gömülüdür.

Caminin büyük kapısının karşısındaki köşede Abdal Yakup'un Halifesi Üveys Dede, yanında Hattat ve Padişah çinicisi Abdurrahman Efendinin mezarı yer alır.

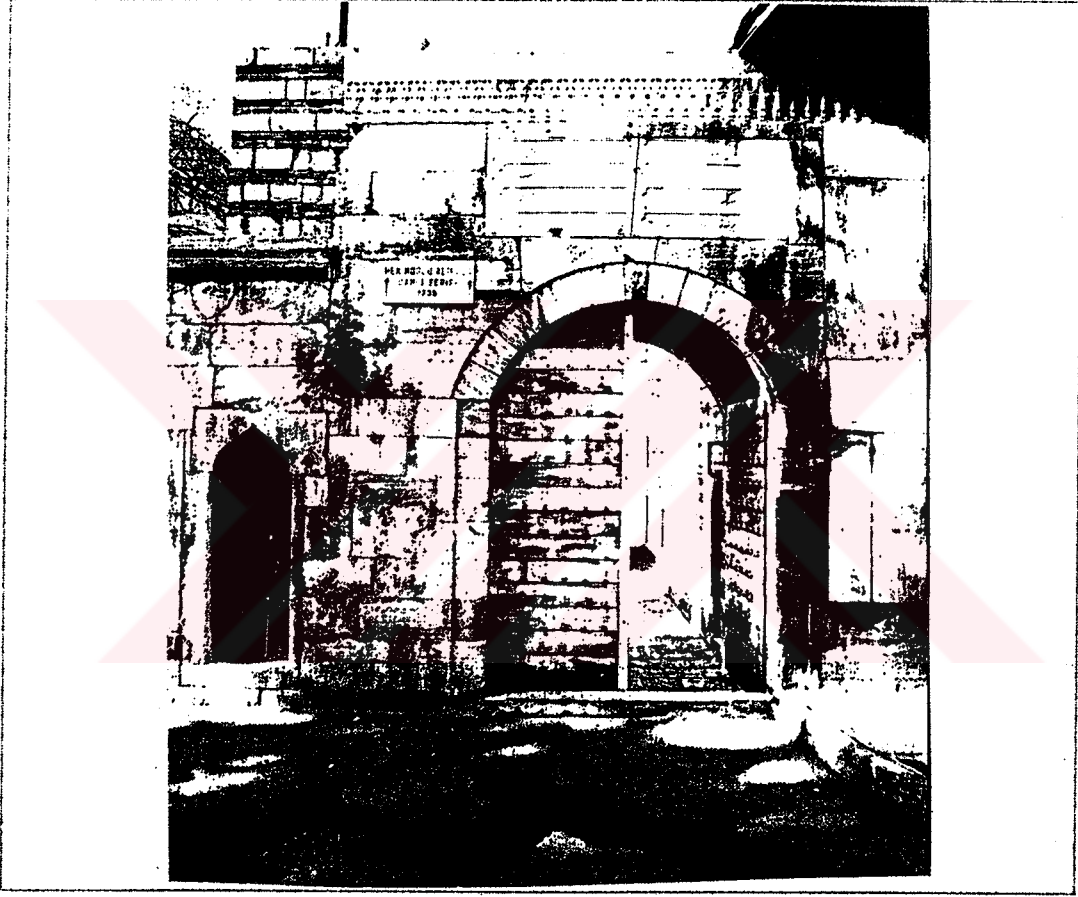
3.4.8. Külliye Giriş Kapıları

3.4.8.1. Sebilin Yanındaki Avlu Giriş Kapısı

Avlu cümle kapısı Sebil'in yanında ve Ese Kapısı sokağında olup su terazisi ile sırt sırta durmaktadır (Resim 3.56). Kapı yuvarlak kemerli ve küfeki taşından yapılmıştır. Kapının dış yüzeyinde sol tarafta zeminden 75 cm yükseklikte sivri kemerli bir niş bulunur. Kapı kemerinin üzerine bir rozet işlenmiştir. Üst kısımda dört beyitlik Rıza'nın tamir kitabesi okunmaktadır (Barışta, s.13).

Hazreti Sultan Mahmut bin han Abdülmecit
Emredip tamirine ihsan buyurdu bu zaman
Maşrıkı mihrî şecaat. mahı tamî adlûdat

Bahri , iklimi keramet, şahı hakarı cihan
Şahı adil eyledin hoşnut fâhri alemi
Lütfedip ruhu Ali paşayı kıldın Şadüman
Hakipaye böyle tam tarihle şükreyle 'Rıza'
Camiül envarı ihya eyledin Mahmud han
H 1247 (M 1831)

Resim 3.56 Sebilin Yanındaki Avlu Giriş Kapısı (1995)

3.4.8.2. Avlu Güney-Batı Kapıları

Caminin batı cephesinin avlusunda ve Cerrahpaşa yönüne devam eden yolun sonunda bulunan külliye giriş kapıları yuvarlak kemerli olup küfeki taşından yapılmışlardır. Bu kapıların kilit taşlarında birer rozet, yakınında da kapı zincirlerinin halka yerleri bulunur.

Cerrahpaşa Caddesindeki Kapı

Cerrahpaşa caddesinde Kocamustafa Paşa yolu üzerindeki kapının zincir yeri üzerinde dört beyitlik şair Servet'e ait bir kitabe okunur. Kitabenin üst kısmında küfeki taşından bir silme dolaşır. En üst noktada küfeki saçaktan sonra dört yöne meğilli bir örtüsü bulunduğu görülür.

Kitabede şöyle demektedir (Hattatoğlu, s.48);

Sadr-ı ali Ali Paşay-ı hoceste-asar
Etdi hayrat ve müberrati cihanı mali

Kondu bir vakt-i mübarekte o şeyhülvüzeri
Hane-i kutbunu görüldü bu vefkin hali

Yapdı bu beyt-i hakkı çünkü bi-rabbi'l-Ka'be
Kible-i hacet ola bargeh-i iclali

Şan verir ismi bu tarihi latife Servet
Cami-i lamiü'l-envar, aliyüla'la

1147

Kapının yuvarlak kemerli kapı boşluğunun içi ve cami cephesine çirkin bir çiçeklik yapılmıştır. Yan duvarlarındaki taşlarda dökülmeler başlamıştır. Yüzeyi kirlidir. Ön ve arka cephesindeki taşlarında derin çatlaklar oluşmuştur (Resim 3.57). Hattatoğlu'nun söylediği ahşap kapı kanadı mevcut değildir.

Cami Güney Duvarına Bitişik Kapı

Cerrahpaşa yönünden girip yokuşlu bir yol ile cami bahçesine geçmemizi sağlayan kapıdır. Bu kapı küfeki taşından yapılmış olup, taş silme ve dört yöne meğilli örtü ile bitirilmiştir. Demirden kapı kanatları vardır. Caminin bahçe duvarı ile birleştiği yerde yıkılmalar görülür.

Resim 3 57 Külliye'nin Cerrahpaşa Caddesindeki Giriş Kapısının Görüntüleri

3.4.9. Yangın Havuzu

950 x 985 cm dış ölçülerinde olup caminin güney cephesindeki bahçede yer alır. Bahçe kotundan 155 cm yüksekliğindeki kenar silmesi ile bitirilmiştir. Küfeki taşından örülmüştür. İçinde iki adet orjinal fiskiyesi bulunur. Fiskiyelerinde mukarnaslı süslemeler vardır (Resim 3.58).

Resim 3.58 Yangın Havuzunun Görünüşü (1995)

3.4.10. Su Terazisi

Külliyenin Eşe Kapısı yönündeki Sebil'in yanındaki girişin yan duvarına dayanmıştır. Almasıık duvar tekniğinde örülmüştür. Şu anda strüktür sorunu bulunur. Külliye giriş kapısından daha yüksektir. Yüzeyindeki tuğlalarda ufalanmalar vardır (Resim 3.59).

Resim 3.59 Su Terazisinin Avludan Görünüşü (1996)

4. ABDAL YAKUP TEKKESİ

4.1. Tarikatlar ve Tarikat Yapıları Hakkında Genel Bilgiler

4.1.1. Tarikatların Doğuşu

Tarikat, (Arapçada "yol"), tasavvufun tanrının doğrudan bilgisine götürdüğüne inanılan manevi yoldur. 9. ve 10. yüzyıllarda tarikat adı tek tek her mutasavvıfın izlediği manevi yolu adlandırmak için kullanılmaktaydı. Mutasavvıfların şeyh adı verilen rehberlerin çevresinde toplanmaya başladığı 12. yüzyıldan başlayarak, önce şeyhlerin müritleri için koyduğu ibadet ve yaşam kurallarını belirten tarikat adı zamanla bir şeyhin önderliğinde yaşamını ve ibadetini belirli kurallara göre düzenleyen müritler topluluğu ile özdeşleşmiştir (AnaBritannica. c.20 s.414.).

İslam alemindeki tasavvuf akımının tarikatlar şeklinde kurumlaşmaya başlaması ile eş zamanlı olarak 9.ve 10. yüzyıllardan itibaren mimarinin repertuarına giren bu yapı türleri özellikle İslam toplumları arasında tasavvufun ve tarikatların en fazla etkili olduğu Türklere yönetilen bölgelerde yayılmış ve kökleşmiştir.

Tarikat örgütlenmesinin merkezinde bulunan şeyh, tarikatın kurucusu "pir" değilse, onun yada onu izleyen şeyhlerin halifesidir (Kara, s.75). Her şeyhin Hz.Muhammed'e ulaşan ruhani bir silsilesi vardır. Silsile Hz. Muhammed'e Hz.Ali yoluyla ulaşıyorsa tarikat alevi, Hz.Ebubekir yoluyla ulaşıyorsa Bekri sıfatını alır (Ana Britannica, c.20, s.493).

Tarikatlar İslamiyetin gelişmesine paralel olarak gelişip yayılmışlardır. Tarikatlar kaide ile değişik bölgelere yayılması sonucu her bölgede kendine özgü şekillere girmişlerdir (Tanman).

Tarihte tarikatlar sayı ve nitelik bakımından çok çeşitlilik göstermişlerdir. Her tarikat da kendi içinde kollara ayrılarak büyümüştür. İstanbul'da tekke yapısı bulunup temsil edilmiş olan tarikat isimleri şunlardır:

1-Bayramiye

2-Bedeviyye

3-Bektaşîyye

4-Celvetîyye

5-Gülşeniyye

6-Halveniyye

7-Kadiriyye

8-Kâbreviyye

9-Mevlevîyye

10-Nakşibendiyye

11-Rifaiyye

12-Saadiyye

13-Şazeliyye

14-Zeyniyye

Tekkelerde mutlak suretle düzenlenen vakfiyeler ile tekkenin yeri, yaptırını, istenen şartları, çalışanların görevleri ve bu iş için ayrılan para kaynaklarını tespit edebilmekteyiz (Ek.2)

4.1.2. Tarikat Yapılarının Oluşumu (Tekkeler)

Tekkeler; bir tarikata ait olan dervişlerin, bir şeyhin idaresi altında ikamet etmelerine ve o tarikatın gerektirdiği adet ve ananelerine göre zikir ve ibadeti toplu ve tek olarak yapmalarına olanak sağlayan yapılardır. Asitaneler ise tarikat ya da tarikat kolu merkezi olan geniş kapsamlı tarikat külliyeleridir ve 1453'ten sonra İslam dünyasındaki hemen hemen bütün tarikatların temsil edildiği İstanbul'da her tarikatın ve tarikat kolunun bir asitanesi yapılmıştır. Dervişlerin ikametlerine imkan sağlamayan küçük tekkelere de zaviye denmektedir (Hasol, s.505)

Tarikat yaşantısının getirdiği kolektiflik sonucunda tarikat yapıları denen özgün bir tipin doğmasına neden olmuşlardır. İlk özgün tarikat yapısının İslam dünyasının neresinde yapıldığı tespit edilememiştir.

Tekkelerdeki eğitimde öğrenciye “birşeyler öğretmek” değil onu “değiştirmek” amaçlanmaktadır. Muhabbet, hizmet, sohbet, tefekkür, halvet, zikir, cezbe, salavat gibi öğelerden oluşan tarikatın türüne göre bunlardan bazılarının öncelik kazandığı, bazılarının bulunmadığı “yaşanarak” derviş ile şeyh arasındaki gizli bir perde olarak kalan bir eğitim tarzıdır (Tanman).

Her tekke bir tarikata veya tarikat koluna bağlı bulunduğu için, tarikatta şeyh ve derviş ilişkisi ile şeyhin denetiminde dervişin gerçekleştireceği manevi eğitim esası planlanmaktadır. Tarikatın önerdiği faaliyetleri derviş statüsüne göre bazen tek başına, bazen de toplu olarak yapmaktadır. İslam dininin şartlarından olan ibadetler (namaz, oruç) tarikat taraftarı olsun olmasın herkesin üstüne farzdır. Derviş bunları mutlaka yaptıktan sonra günün veya gecenin belirli saatlerinde de tek başına “virdler” okur, salavatlar getirir, tespihler çeker gerekiyorsa halvetler gerçekleştirir. Toplu olarak da zikirler ve sohbet toplantıları yapılmaktadır. (Tanman)

Tarikat etkinliği tekke, zaviye, dergah, hankah gibi adlarla anılan yerlerde yürütülmüştür. Her tarikatın merkez tekkesi, tarikat pirinin bulunduğu yada ikamet ettiği birimlerdir. Tarikata kabul edilmek isteyen talipler özel bir törenle şeyh tarafından kabul edilir. Bundan sonra mürit olarak tarikatın gelenek ve yöntemlerine göre eğitimden geçirilmişlerdir. Tarikat eğitimini tamamlayan mürit şeyhin halifesi olma ve onun adına tarikat etkinliğini sürdürme hakkı kazanır. Tarikatlarda eğitimin başlıca yöntemi çile ve zikirdir. Tarikatta, şeyh/derviş ilişkisi ve şeyhin denetiminde gerçekleştirdiği manevi eğitim esası oluşturmaktadır (Tanman).

Büyük tekkelerde dervişlerin devamlı ikamet etmeleri için birer odaları bulunur (zaviyelerde dervişler ikamet etmezlermiş). Ancak misafir olarak gelip günü birlik kalan dervişler için de hücreler yapılmıştır. İslam dininin gereği olan kadın erkeğin ayrı mekanlarda bulunması gereği yüzünden harem ve selamlık bölümleri oluşturulmuştur. Her tekkede şeyhin başkanlığında yapılan zikir erkekler ve kadınların ayrı ayrı toplandıkları tevhidhanelerde yapılır. Zikir sırasında şeyhin, dervişlerin ve diğerlerinin tevhidhane içindeki yeri tarikat gereği derecelerine göre belirlenen belirlenmiş yerlerdedir. Duadan sonra oturarak ve ayağa kalkılarak, vücudun müzik ve belli bir tempo eşliğinde hareket ettirilmesiyle devam edilir. Bu sırada tüm tekke mensuplarının derecelerine göre giysi ve aksesuarları farklıdır. Bu giysi ve aksesuarlar bohçalarda tekkelerdeki özel bölümlerde saklanır. Bunun gibi yapılan vazifeler ve bölümler tekke mimarisini etkilemiştir. Zikir sırasında tarikat gereği kullanılan bazı alet ve malzemeler için de özel dolap ve bölümler yapılmıştır. Bu eşyalar kendilerine özgü törenlerle yerlerinden alınıp kullanılırmış. Her tarikatın renk ve giyim şekli farklı olduğundan, mimariyi etkileyen süslemeler oluşmuştur.

Tekkelerdeki ibadet şekli, mimari yapının gelişmesini etkilemiştir. Zikir ferdi ve toplu olarak iki şekilde yapılmaktadır. Tekkelerde özellikle zikir için özel mekanlar tasarlanmıştır. Çoğunlukla cemaatle namazın aynı zamanda yapılması hem İslam dini hem de tarikat gereği olarak yapılmaktadır. Tekkenin çekirdeğini oluşturan büyük bir mekana ihtiyaç duyulmuştur.

dini hem de tarikâti gereği olarak yapılmaktadır. Tekkenin çekirdeğini oluşturan büyük bir mekana ihtiyaç duyulmuştur.

Tekkelerdeki barınma fonksiyonu da ya uzun süreli (devamlı) ya da geçici olmuştur. Devamlı barınan kişiler şeyh efendi, şeyh efendi ailesi ve tekkede yaşayan dervişlerdir. Geçici barınma ise misafir olan seyyah dervişler ile haftanın belirli günleri tekkeye gelen tarikat mensupları ve sair misafirler için olmaktadır. Derviş ve konuklar için ayrı odalar yapılmıştır. Tarikât gereği kadın ve erkeklerin ayrı mekanlarda bulunması zorunluluğundan harem-selamlık birimleri oluşmuştur. Tevhidhanelerin kafesli kadınlar mahfili genellikle harem kısmı ile irtibatlı yapılmış, giriş ve çıkışlar bu amaca göre düzenlenmiştir.

Böylelikle oluşan İstanbul tekkeleri planlı bile yapılmış olsalar değişik tarikatlara göre, duyulan ihtiyaçlarla ek binaları yapılarak tekke mimarisi gelişmiştir.

Tekkeler kagir, ahşap veya karma malzeme ile yapılmışlardır. Kagir tevhidhaneli tekkeler genellikle ilave yapı ile tekke haline getirilmişlerdir. Tevhidhane ile meşrutahanenin iki ayrı bina olarak yapılması daha çok camiye ilave bina yapıları tekkelerde görülmektedir.

4.1.3. Kadirilik

Abdülkâdir Geylânî'nin (Ö 1166) Bağdat'ta kurduğu tarikât islam dininin en eski tarikâtlarındandır. Gelişimini 13. ve 15.yy'lar arasında Osmanlı İmparatorluğu dışındaki müslüman ülkelerde sağlamış, buna karşın kurucuları Türk olan Eşrefî ve Rumi kolları aracılığıyla 15.yy'da Anadolu'ya, 17.yy'da da İstanbul'a girebilmiştir (İst. Ansk. c.12, s.373).

Kadirilik, Tanzimat sonrasında şekillenen siyasi hayatın daha çok içinde yer almaya başlamış, tarikatlara yeni bir düzen vererek bu mistik kurumları merkezi otorite denetimine sokmayı amaçlayan “Meclis-i Meşayiş” üzerinde etkili olmuştur. Özellikle kadirihane postnişlerinin bu yeni siyasi oluşum içinde rol aldıkları ve modernleşme karşıtı grupların sözcülüğünü yaparak II.Abdülhamid (1876-1909) yanlısı bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

İstanbul’da 19.yy sonlarında 57 tekkeye sahip bulunan Kadirilik, şehir hayatında Halvetilik ve Naksibendilikten sonra en yaygın tarikat olarak dikkati çekmektedir. 19.yy’da iki yeni kola ayrılmıştır. Bunlar Müstakilik ve Enverilik’tir. Daha sonraları da Nakşibendilikten ve Bayramilikten bazı tekkeeler devr almışlardır. Kadiri kültürünün İstanbul’un tarikat folkloruna yaptığı katkılar da vardır. En önemlisi Kadirihanede pişirilen ve İstanbul halkı arasında yaygın olan “Erbain Helvası”dır. Bu helva 7 derviş tarafından “tevhid-i şerif” okunarak pişirilip, belirli kurallar içinde düzenlenen geleneksel törenlerle dağıtılmış(Zakir Şükrü, s.27).

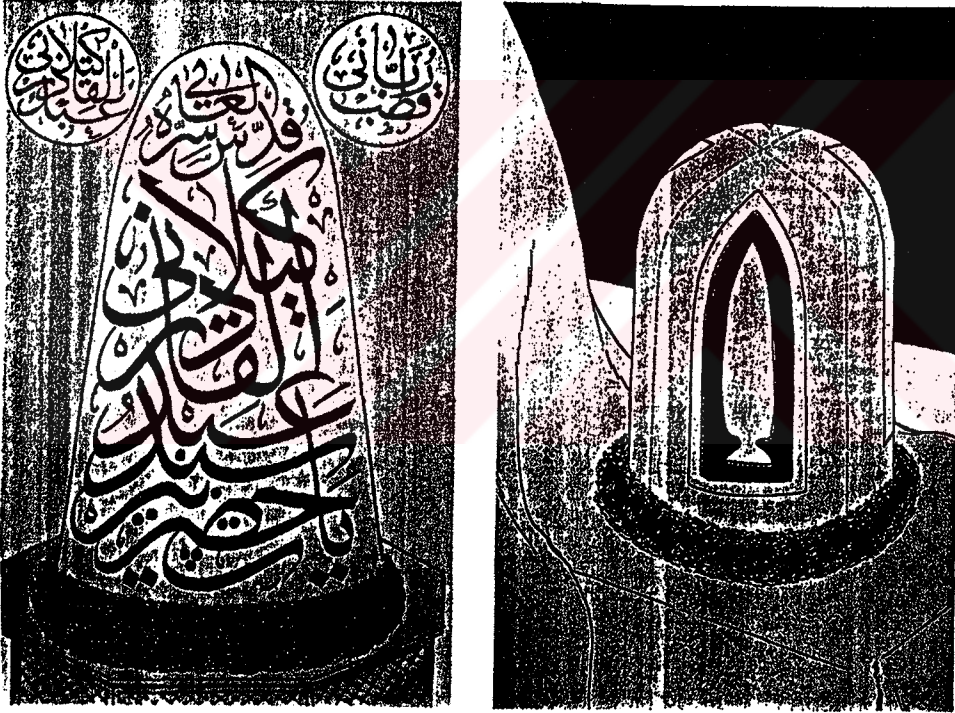
Kadiriliğin tarikat sembollerini ihtiva eden birkaç değişik türde taç vardır. Bunlardan en çok tanınmışı Bağdat ya da Celali Müjganlısı denilen kubbe kısmı yüksek ve sicri olan taçtır (Resim 4.1). Başa gelen “lenger”inde destar yerine adına “Müjgan” denilen kürklü bir kuşak bulunan Rumi koluna ait taç daire “Kadiri Gülü” bulunan 18 köşeli yıldızda kullanılan semboller arasındadır. Kadiri dervişleri, tıpkı Bektaşiler gibi keşkül, teber ve kanberkiye türünden tarikat sembollerini de üzerlerinde taşımışlardır.

4.1.3.1. Kadirilikte Zikir Usulü ve Musiki

Kadirilik, tarikat ayinlerindeki zikir tarzı, ayakta durarak zikretmek demek olan “kıyamî” usulünü benimsemiştir. Kıyam zikrinde yan yana dizilip karşılıklı saflar oluşturulur, adım atılmadan bel hizasına kadar eğilip doğrularak dizler üzerinde

yaylanarak veya beden ile başı sağa sola döndürerek sağlanan belli bir ahenli içindeki hareketlerle zikredilir.

Kadiri zikir ayinleri hilal şeklinde zikir halkası oluşturulduktan sonra, şeyhin Fatıha okumasıyla başlar. Sonra topluca, özel bestesiyle “evrad-ı şerif” okunur. Evrad’dan sonra belli sayıda “tevhid” ve “ism-i celal” okunur. Bu sırada zakirler zikrin gidişine uygun ilahiler veya serbest kasideler okurlar (İst. Ansk. c.12, s.374).

Resim 4.1 “Bağdat Müjganlısı” Olarak adlandırılan Sivri kubbeli Kadiri Tacı ve İçine İstiflenmiş “Ya Hazret-i Abdıkadir-i Geylani” Yazısı ve Müjganlı Kadiri Tacı (İst Ansk. s.378)

4.2. Abdal Yakup Tekkesi

4.2.1. Yerleşim Özellikleri

Abdal Yakup Tekkesi, Fatih İlçesi, Davutpaşa Mahallesi, Kocamustafapaşa semti yakınında kuzeyde Hekimoğlu Ali Paşa Caddesinin, doğuda Kızılelma Caddesinin, güneyde ise Değirmen Sokağı'nın kuşattığı sınırlar arasında yer almaktadır. Bu semte eskiden Altımermer ve Atlanataşı mevki de denmektedir. Tekke ve külliye, Esekapısı Sokağı birbirinden ayırır. Daha önceleri cami avlusundaki sadırvanın bulunduğu yerde Abdal Yakup Dede tarafından yaptırılmış bir tekke olduğu ancak mimari özellikleri bilinmeyen bu tekkenin Hekimoğlu Ali Paşa tarafından yıktırılıp yenisini 1748 yılında yanındaki arsada yaptırdığı bilinmektedir (İst. Ansk. s.11). Yeni yapılan tekke Hekimoğlu Ali Paşa külliyesinin bir parçası olarak yaptırılmıştır. Tekkenin giderleri yaptıran tarafından bağışlanan mallarının geliri ile karşılanmıştır.

Tekkede mutfak ve hamam grubunun dışında kalan mekanlar mesken olarak kullanılmaktadır. Tekke, yerleşim düzeni açısından açık avlulu ve revaklı olup tekke yaşantısı camiden uzak tutulmuştur. Tekkenin bağımsız bir tevhidhanesi olmayıp, ayinlerin külliyesinin merkezini oluşturan camide yapıldığı Baha Tanman tarafından tespit edilmiştir. Harap durumda olan mutfak-hamam ve su deposu dışındaki birimler konut olarak kullanılmaktadır.

Tekkenin yapıldığı tarihlerde hangi tarikata bağlı olduğu tespit edilememiştir. Ancak 3. şeyhin posta geçmesiyle Halvetiliğin Cihangirlik koluna, 1710'dan itibaren de Kadiriliğe bağlandığı bilinmektedir (İst. Ans. c.1, s.11). Tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar bu tarikatın kullandığı tekkenin meşihat listesi Derun' da yer almaktadır. Tekkenin tespit edilebilen şeyhleri sırası ile, Abdal Yakup Dede, Cihangirli Şeyh Hasan Burhanettin Efendi (1663), Şeyh Enfi İbrahim Vehbi

Efendi (1710) ve Kadiri tarikatı üyesi Şeyh Mehmet Rıza Efendi (1749)'dir. Daha sonra oğlu İbrahim Efendi şeyh olmuş, onu da Şeyh Mehmet Nasreddin Efendi (1808-1856) ve Şeyh Sadeddin İsmail Efendi (1913), son olarak da Müfid Efendi adında bir kişi izlemiştir. Ayinler Cuma günleri yapılmış ve Hekimoğlu Ali Paşa Camisinin cuma vaazlarını da bu dergahın şeyhleri vermiş. Tekkenin giderleri yaptırın tarafından bağışlanan bazı malların geliri ile sağlanmaktadır.

Tekke su deposu, derviş hücreleri, harem, selamlık, mutfak ve hamam bölümlerini içerir. Kuzeyde mutfak ile hamam ve bunların güneyinde derviş hücreleri ile harem ve selamlık bölümleri bulunur. Batıda Esekapısı Sokağı üzerinde büyüktüce bir su deposu ile onunda bitişiginde külliyenin tuvaletleri görülmektedir. Mutfak, su deposu ve tuvaletlere bitişik durumdadır (Harita 4.1).

Tekkelerin çoğunda arka bahçe bulunduğu, buralarda ahır ve kümes türünden birimlerinde olduğu söylenmektedir. Çünkü eski İstanbul'da ulaşım at veya atlı taşıtlarla yapılmıştır. Bu hayvanların barınabilmeleri için böylesi mekanlara ihtiyaç duyulmuştur.

Tekkenin kuzey, doğu ve batı yönlerinde girişleri vardır. Tuvalet yanında yer alan Hekimoğlu Ali Paşa Caddesindeki kuzey girişinden mutfak-hamam ve derviş hücreleri bölümüne girilir. Doğu ve batı girişleri kullanılarak derviş hücreleri arka bahçesi ile şeyhin evi diye adlandırdığımız bölüme ulaşılabilir. Buradaki bahçe harem bahçesidir. Şu anda tuvaletlerin yanında şeyh odasının baktığı bahçe duvarında kapatılmış yarım bir mermer kemer görülmektedir. Kemerin arası moloz taş ile doldurulmuştur. Tekkenin Esekapısı Sokağı'ndaki esas girişin burasının olması kuvvetle muhtemeldir (Tanman). Evkaf defterlerinde şöyle demektedir. "Tekkeden camiye muhtes olan kapının tamiri için" bir miktar harcama yapılmıştır (B.O.A. Evk.Def. no.5313). Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisinde tekkenin kapısının cai ile arasına ayıran Ese Kapısı Sokağından olduğu yazılmıştır (Koçu İst. Ansk. s.16) (Resim 4.2).

Tekkenin yapılış tarihinin, cami yapılışından yaklaşık 14 yıl sonra olması burasının bir tarikat külliyesi olmadığını düşündürebilir, ancak caminin içinde çilehanelerin bulunması ve bu mekanları fil ayaklarının içine sonradan yerleştirmek mümkün olmayacağından burası bir tarikata aittir diyebiliriz (Tanman). Aradaki 14 yıllık dönemde ahşaptan basit bir tekke yapısının varlığı söylenebilir. Ancak böyle bir binanın olup olmadığına hiçbir kaynaktan rastlanmamıştır.

Resim 4.2 Abdal Yakup Tekkesinin Ese Kapısı Sokağındaki Girişi (1993)

4.2.2. Tekkenin İşlev Şeması

Tekke Kadiri tarikatı üyeleri tarafından zikir mekanı olarak kullanılmıştır. Tekke mutfak ve hamam, şeyh evi (haremlik ve selamlık), şeyh misafirhanesi (taamhane), derviş hücreleri ve su deposundan oluşmaktadır. Tekkede bağımsız bir tevhidhane olmadığı için ibadet yeri olarak cami kullanılmıştır.

Mutfakta yemek pişer, bayramlarda, ramazanda ve özel günlerde halka bedava yemek verilmiş. Tekkenin tüm su ihtiyacını mutfak binası yanındaki su deposu karşılamaktadır. Külliye içindeki çeşmelere de su bu birimden dağıtılmakta olup sebil yanındaki külliye giriş kapısına dayalı bulunan su terazisi ile diğer su haznesine giden suların miktarı ayarlanmaktadır.

Mutfak ocağının aynı zamanda mutfak duvarına bitişik olan hamamı da ısıttığı gözlenmiştir. Türünün tek örneğidir (İst. Ansk. c.I, s.11).

Şeyh misafirlerini şeyh odasında ağırlar bitişigindeki kahve odasından misafirlerine yardımcıları aracılığı ile ikramlar yapmış. Derviş hücrelerinde tarikat mensubu kişiler yetiştirilmiştir. Derviş hücrelerinin yanındaki son mekanın üst katı selamlıktır. Misafirler burada yatırılmaktadır. Mekanın içinde büyükçe bir yüklük bulunmaktadır. Selamlık şeyhin evi ile sırtırtadır. Sözkonusu birime ulaşmak için çıkılan merdivenin yanında şu andaki betonarme müezzin evine bitişik olan bir kapı ile diğer yatma birimlerine geçildiği düşünlümlmektedir. Eski fotoğraflar incelendiğinde burada ahşap bir yapının bulunduğu görülür (İmam Hüseyin Kutlu özel arşivinden).

Harem bölümünde şeyhin ailesi ikamet etmektedir. Haremin girişi derviş hücrelerinden ayrı tasarlanmıştır.

Tekke külliyesinin bir parçası durumundadır. Ayinler camide yapıp dervişler tekkede yetiştirilmektedir. Dervişlerin her türlü gereksinimi tekke içinde giderilmektedir (Resim 4.3).

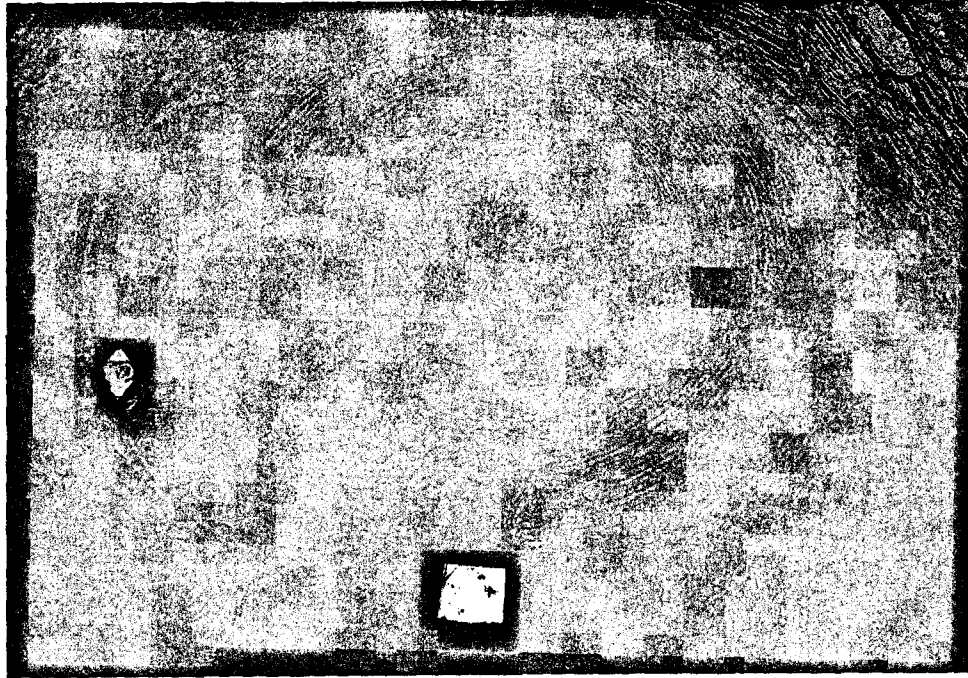
Külliye içinde bir mektebin varlığından da sözedilmektedir. Ancak bu yapı ile ilgili hiçbir kalıntı yada iz rastlanmamıştır (Sabah Gazetesi, sayı 832, H 16 Ramazan 1309).

Resim 4.3 Abdal Yakup Tekkesi (Koçu)

Resim 4.4 Abdal Yakup Tekkesi Hamam ve Mutfak Görünüşü (1995)

Resim 4.5 Abdal Yakup Tekkesi Mutfak Kubbesinin İçi (1995)

4.2.3. Tekke İçindeki Yapılar

4.2.3.1. Mutfak ve Hamam

Mutfak ve hamam tekke avlusunun kuzeyinde birbirine bitişik bağımsız bir kitle halindedir (Resim 4.4). Kare planlı Mutfağın duvarları almasıık duvar tekniğinde bir sıra taş, iki sıra tuğla ile örtülmüştür. Mekanın üzeri içerden sivri tromplara, dışardan sekizgen kasağa oturan bir kubbe ile örtülmüştür (Resim 4.5). Kubbeyle sıvayla karşun görünlümü verilmiştir. Kubbede dört adet dikdörtgen formlu taş söveli pencereler mevcuttur. Kubbe pencereleri içerden kubbenin formuna uygun bir şekilde yuvarlak kemerlidir. Saçak bitimleri kirpi saçak detayı ile bitirilmiştir. Kubbe üzerindeki mermer ailem kırık durumdadır.

Sağır olan batı duvarında iki adet niş vardır. Doğu duvarında tuğla örgülü, yuvarlak kemerli geniş bir kapı ve pencere bulunur. Kuzey duvarına ise aynı tür bir kapı ile sonradan iptal edilmiş bir pencere vardır. Mutfağın güneybatı köşesinde yer alan geniş ve yuvarlak tuğla kemerli ocak dışa taşkındır ve yanında iki birimli küçük bir hamam bulunur. Hamamın önden görünüşü zamanında üstünün beşik tonoz ile örtülü olduğu izlenimini vermektedir. Hamam ile mutfak ocağı arasında su kazanının yer aldığı bölme bulunur. Buradan da ocağın aynı zamanda hamam külhanı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu şemanın Türk mimarisinde benzeri yoktur (Tanman).

4.2.3.2. Derviş Hücreleri

Külliyenin Hekimoğlu Ali Paşa Caddesinden girildiğinde batıda mutfak ve hamam güneyde ise derviş hücreleri ile karşılaşılır. Derviş hücreleri tek katlı olup, doğu-batı yönünde soldan sağa doğru, şeyhin evi ile şeyh misafirhanesi arasında 300 x 2.75 cm ölçülerinde yaklaşık kare planlı odalardan oluşan beş adet mekandan

meydana gelir. Duvarları moloz taş ve tuğla ile örülmüştür. Duvar içinde aralarında ahşap kayıtlar geçer. Duvar kalınlıkları her yerde aynı olmayıp bazı yerlerde 55 cm, bazı bölgelerde 75 cm civarındadır. Şeyhin evinden başlayıp, şeyh misafirhanesine kadar olan aralıktaki 5 adet hücrenin üzerinde basık bir beşik tonoz örter. Beşik tonozun üzerini kuzey-güney yönlerinde çift meyilli alaturka kiremitli ahşap çatı kaplar (Resim 4.6). Derviş hücrelerinin önünde boydan boya bir sundurma uzanır. Sundurma arnavut kaldırımı ile döşenmiştir ve öne doğru 1.60 m çıkıntı yapmıştır. Alaturka kiremitli çatı, sundurmanın üzerini de kapatacak şekilde dışa taşırılmıştır. Çatıyı da taşıyan 18 x 18 cm kesitli ahşap dikmeler altında 18 x 35 x 50 cm gibi boyutlarda taşlar bulunmaktadır. Ahşap dikmeler üzerlerinde şık bir başlık vardır.

Resim 4.6 Abdal Yakup Tekkesi Derviş Hücreleri (1995)

Derviş hücrelerinde R 1301/1885-1886 yıllarında beşi erkek, dokuzu kadın olmak üzere toplam 14 kişinin ikamet ettiği dahiliye nezaretince hazırlanmış bir istatistikte belirtilmiştir (Dünden Bugüne İst Ansk. c. 1, s.11).

Derviş hücreleri, dışarıdan soyutlanmışlardır. Buralarda tarikat üyeleri tek başlarına yaşamışlardır ve en önemlisi ferdi yapımaları gereken zikirleri buralarda yapmışlardır (Ünver Arşivi).

Biri güneye açılan diğeri sundurmaya açılan birer pencereleri ve sundurma yanındaki pencerenin yanında bir tanede giriş kapıları bulunur. Pencerelerden bazıları kapatılmıştır. Her hücrenin içindeki doğu ve batı duvarlarında birer dolap nişleri yer alır. Güneye bakan pencerenin olduğu duvarda birer adet de dikdörtgen planlı ocak yapılmıştır. Pencere ve kapı boşluklarının hepsi dörtgendir.

Derviş hücrelerinin içinde de dışında da süsleme bulunmamaktadır. Derviş hücrelerinin ortasındaki odanın, diğer hücrelerden farklı olarak arka bahçeye açılan bir kapısı da vardır. Bu hücrenin öndeki sundurma tarafındaki girişi kapatılmıştır.

Şeyhin evinin olduğu doğu yönündeki derviş hücresi içinde üst kata çıkış için bir merdiven bulunur. Bu bölümün içindeki ocak yeri mevcut değildir. Dışa bakan penceresi de içerden duvarla dışardan tahta perde ile kapatılmıştır.

4.2.3.3. Şeyh Odası

Derviş hücre dizisinin batı ucundaki ahşap çatı ile örtülü birimi şeyh odasıdır. Dışardan girişte karşılaşılan holde solda kahve odası sağda ise misafir odası yer alır. Misafir odasına dört basamaklı bir su basman üzerinden girilir. İç ölçüleri 3.5 x 6.4 m olan bu oda derviş hücrelerine benzerlik göstermez. Zira duvarları diğer

hücrelerin duvarlarından daha incedir ve altında bir bodrum katı mevcuttur. Çatısında da tonoz bulunmayıp, yerine ahşap, iki yöne eğimli çatı olup üzeri alaturka kiremit kaplıdır. Bir onarım sonucu yenilendiği düşünülebilir. Tavan ahşap lambri ile kapatılmıştır ve kenarlarda tavan silmesi denen ahşap çiteler dolmaktadır. Bodrum katı moloz dolu olduğundan içine girilememiştir. Ancak bodruma inen merdivenlerin görünen dört basamağının taş olduğu saptanmıştır.

Şeyh odasının kuzeyinde bir kapı ile üç pencere, batı duvarında iki pencere, güneyde bir pencere bulunur. Güney duvarının iç yüzünde giriş kapısının karşısında dikdörtgen bir niş, merdivenlerden çıkıp odaya girinceye yarım daire planlı iki adet niş görülür. Kaynaklarda bu nişlerin ocak olduğu yazılıdır (Tanman). Doğu tarafında ise yandaki derviş hücresine açılan bir kapı mevcuttur. Bu kemerli bir kapıdır. Bu odanın çok fonksiyonlu bir mekan olduğu söylenmektedir. Baha Tanman'a göre bu birim meydan odası, kahve ocağı, taamhane ve gerekirse mihmanhane olarak kullanılmaktadır. Çizimlere bakarsak misafirhane yanındaki derviş hücresinin şu andaki arka penceresi bir süre önce kapı olarak açılmış sonradan araları taş ve tuğla ile örtülüp sadece pencere boşluğu bırakılmıştır.

Duvarları ahşap hatıllı moloz taş örgülüdür. Dış duvarlarda dökülen yerlere ara ara tuğlalar da konmuştur. Misafirhanenin arka bahçeye bakan penceresinde pencere ile aynı formda (dikdörtgen) demir parmaklık takılmıştır. Şu anda parmaklık paslanmıştır. İçerde ve dışarda bağdadi sıva kullanılmıştır. Bunların dökülen yerleri çimento ile doldurulmuştur.

4.2.3.4. Şeyh Evi (Haremlik ve Selamlık)

Selamlık

Derviş hücrelerinin doğusunda, bu yapılarla bitişik ve iki katlı olarak inşa edilmiş birim şeyhin evidir. Burası harem ve selamlık olarak kuzey-güney doğrultusunda

ikiye bölünmüştür. Bina içerden bağdadi sıva dışardan ahşap kaplama ile kaplıdır. En son derviş hüccresinin içinden yukarıya çıkmaktadır. Dört basamakla ulaşılan ilk sahanlıkta bir kapı vardır. Buradan günümüzde betonarme olan müezzin evinin banyosuna geçilir. Kapı arka tarafından duvar örülerek kapatılmıştır. Söz konusu kapının diğer selamlık odalarına geçişi sağladığı söylenmektedir. Kutlu, arşivindeki fotoğrafta burada ahşap bir yapı olduğu görülür.

Sağa dönüp yukarı çıktığında ikinci sahanlığında bir wc olduğu görülür. Burası 1 x 1 m. ölçülerinde dışarıya 30 x 40 cm penceresi olan bir mekandır. Ahşap selamlık biriminin doğu yönüne sonradan çıkma yapılarak konulmuştur. Duvarları moloz taş ile örülmüş olup bağdadi sıva ile sıvanmıştır. En sonunda üst kata odaya girilir. Bu odanın tam karşısında yüklük ve banyo gibi 2 mekan vardır. Yüklüğün bir tanesinin 25 x 40 cm ölçülerindeki penceresi batıya bakmaktadır. Mekanın batı cephesi camiye yönelmiştir. Kuzey cephesinde üç adet sürme pencere bulunmaktadır. Ahşap pervazlı, dikdörtgen formlu pencerelerin birinde demir parmaklık mevcuttur. Bu birimin erkek misafirlerin ağırlanmasında kullanıldığı söylenmektedir (Tanman) (Resim 4.7).

Resim 4.7 Abdal Yakup Tekkesi Selamlık Birimi (1995)

Harem

Şeyhin evine doğu ve batı yönünde iki giriş mevcuttur. Burada bir harem bahçesi vardır ve derviş hücrelerinin arka bahçesi konumundadır. Şeyhin evinin planı, içeri girer girmez büyükçe bir hol, üç basamakla çıkılan 2. bir hol araya yerleştirilmiş mutfak, wc, banyo ve iki odadan ibarettir. Güney yönündeki odanın, güneye bakan üç adet , batıya bakan iki adet penceresi mevcuttur. Pencereleler dikdörtgen formlu, yukarıdan aşağıya doğru sürme fonksiyonlu ve ahşap pervazlıdır. Alt kat pencerelerinin dışına demir parmaklık takılmıştır (Resim 4.8).

Resim 4.8 Abdal Yakup Tekkesi Şeyh Evi (Harem) (1995)

Batı yönündeki oda 175 x 277 cm ölçülerindedir. Dışarıya bakan bir adet penceresi vardır. Yer ve tavan döşemesi ahşap lambri şeklindedir. Bu birimin karşısındaki mekan mutfaktır . Mutfak sınırdan ilave edilmiş betonarme bir odadır. Mutfağın yanındaki küçük wc ile banyoda birikitle örülmüş duvarlardan oluşmuştur. Dışarıya bahçeye bakan birer pencereleri bulunup, içerden duvarları adı seramiklerle kapatılmıştır.

Giriş holündeki merdinen altı kiler olarak kullanılmaktadır. Giriş kapısı saçtan yapılmıştır. Kapının yanında yer alan demir parmaklıklı, dikdörtgen formulu pencere camiye bakmaktadır. Giriş holünün duvarlarında ahşap kaplanmıştır.

Girişten üç basamakla çıkılan sahanlıktan sonra merdivenler ile yukarıya çıkılır. Ahşap merdivenler ve özelliği olmayan ahşap korkuluklar ile üst kata ulaşılmaktadır. Yukarıda bir banyo ve büyükçe bir yatak odası yapılmıştır. Yatak odasının içinde, girişe göre solda büyükçe bir yükük bulunur. Yatak odası tavanında pasalardan oluşan ince uzun ahşaplar lambri şeklinde dizilmiştir. Kenarında tavan kenar profili dolaşmaktadır. Çatı ahşap olup üzeri alaturka kiremitle kapatılmıştır. Üst kat banyo ve wc'si tek bir birimden oluşmaktadır. Kızıl Elma Caddesi'ne bakan iki adet penceresi bulunur.

Şeyhin evinin üst kat odasındaki pencereler alt katın simetriğidir. Güney yönünde üç adet, batı yönünde bir adet olmak üzere dört adet penceresi bulunur.

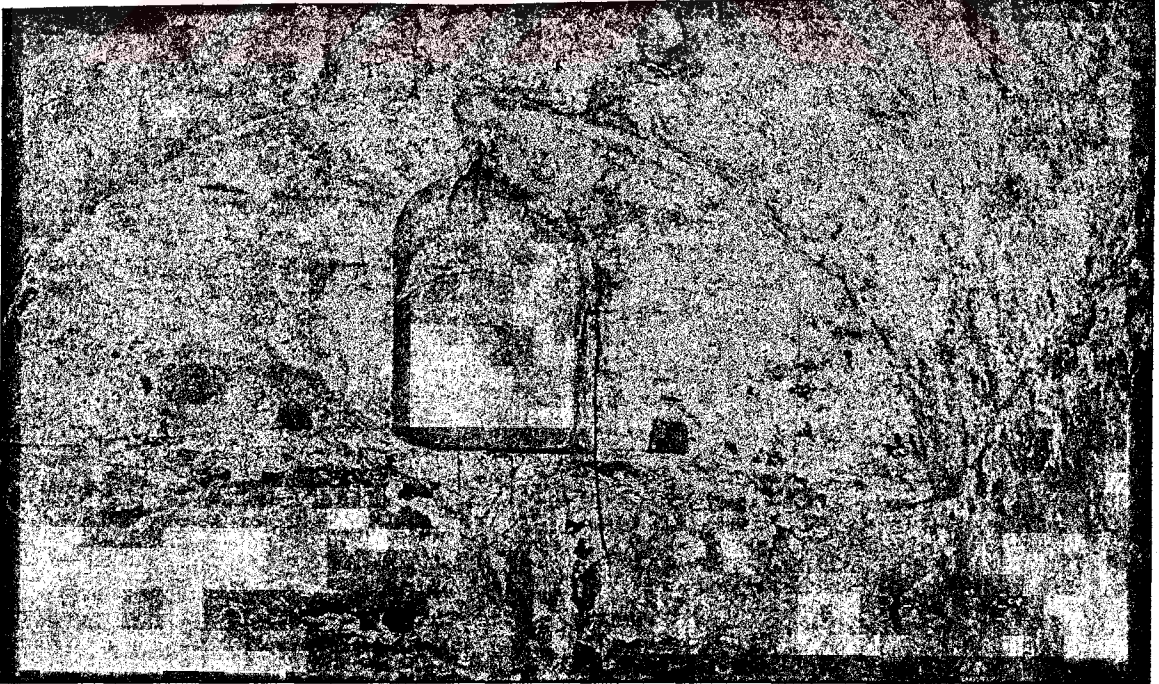
Harem ve selamlık birimlerinin çatısında dere ve oluk yoktur. Çatı kırma çatı olup alaturka kiremit ile kaplıdır.

4.2.3.5. Su Deposu

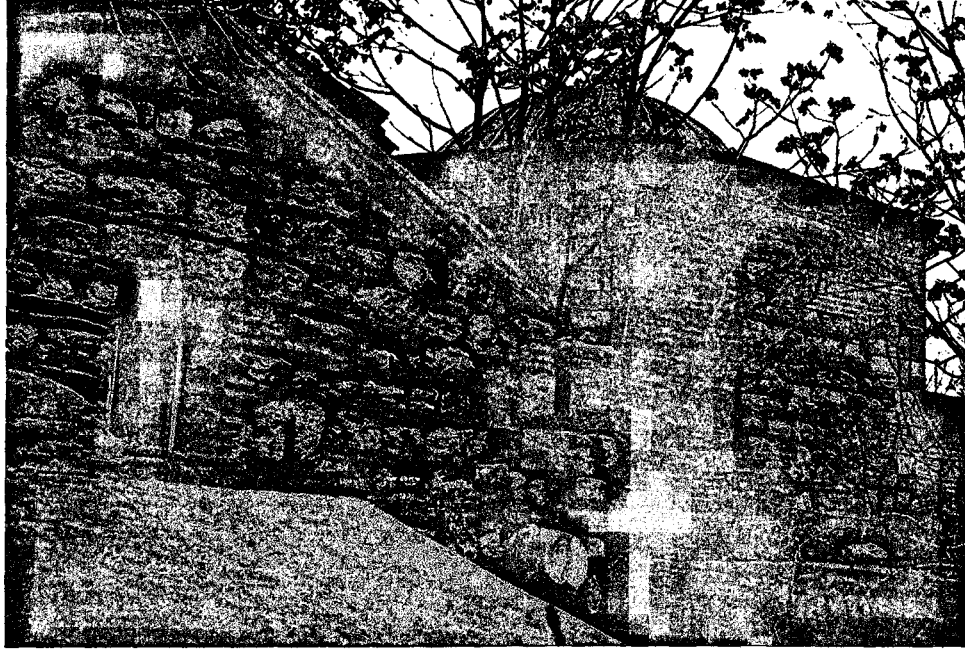
Su deposu, 630 x 350 cm ve 650 x 350 cm olan iki mekandan oluşur. Su alma seviyesi 300 cm dir. İki mekan birbirlerine ortadaki bölme duvarına açılmış kemerli bir geçiş ile bağlanmaktadır. Bölme duvarının kalınlığı 120 cm olup, kapı genişliği 90 cm'dir. Duvarları almalıık duvar tekniğinde örülmüştür. Üç sıra tuğla dizisi arasına küfeki taşı konulmuştur.

İçerde duvarlar sıvalıdır ve dik açılı bir köşeye rastlanmamaktadır. Sebepinin suyun yükseldikçe artan basıncı karşısında yayılma kuvvetine karşı koymak için yapılmıştır (Resim 4.9).

Örtü sistemi, içerde tonoz örtü, dışarıda kuzey-güney yönünde iki yöne meyilli kırma çatıdır. Çatı üzeri alaturka kiremitlerle kapatılmıştır (Resim 4.10). Çatının uzun kenarlarında taş ve tuğladan örülmüş dereeler mevcuttur. Söz konusu dereeler çörten ile bitirilmiştir (Resim 4.11).

Resim 4.9 Su Deposunun İç Görünümü (1995)

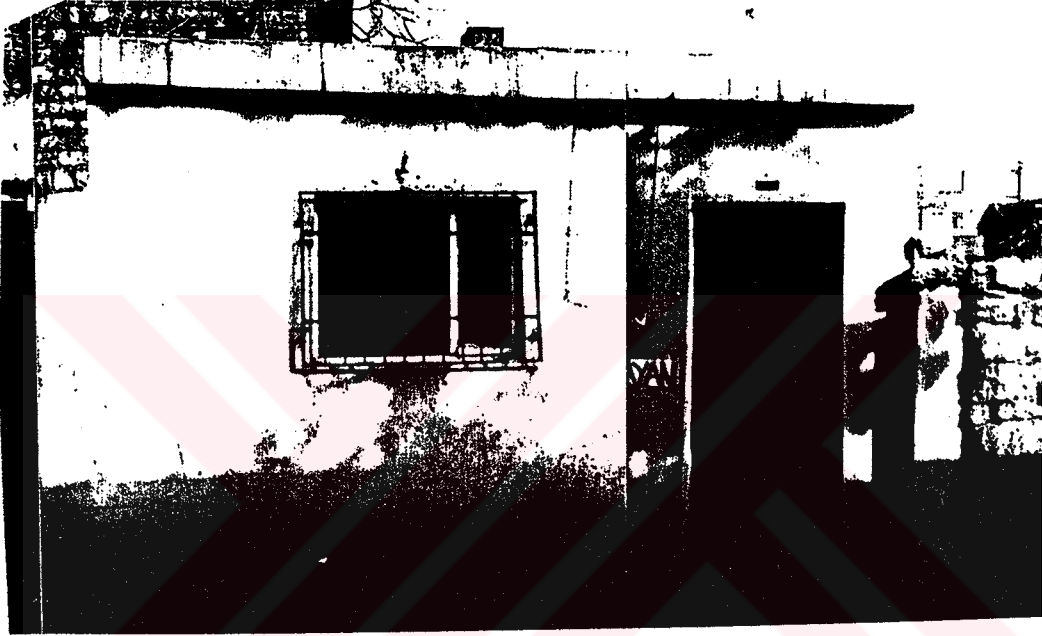
Resim 4.10 Abdal Yakup Tekkesi Mutfak ve Su Deposu Görüntüsü (1995)

Resim 4.11 Abdal Yakup Tekkesi Su Deposu Çatısı Çörten Detayı (1995)

4.2.3.6. WC Birimleri

Ese Kapısı sokağından girilen mevcut tuvaletler, yakın bir zamandaki tamirle son durumuna getirilmişlerdir. Bütün duvarları seramik kaplı olduğu için altındaki duvarların niteliği tespit edilememektedir. Zamanında burada yine tuvalet olduğuna dair fotoğraflar bulunmuştur (Kutlu, özel arşivi).

Resim 4.12 Ese Kapısı Sokağındaki WC Birimi

4.2.3.7. Dönemin Diğer Tekke Yapıları ile Karşılaştırılması

Abdal Yakup Tekkesi, Hatuniye Tekkesi ile benzer özellikler göstermektedir. Bu özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir;

Hatuniye Tekkesi ahşap hatıllı moloz taş örgü sisteminden yapılmıştır. Abdal Yakup Tekkesi'nin derviş hücreleri de bu sistemde yapılmıştır. Her iki tekkenin de cümle kapısında mermer kemer görülmüş, pencerelerinde ise ahşap söveler kullanılmıştır.

4.2.3.8. Bozulmalar ve Nedenleri

Mutfak bölümünün restorasyonu 1986 yılında yapılmış olmasına rağmen içine işlev verilememesinden dolayı çöp deposu durumundadır. Dış kabuk sağlam ancak içerde duvarda bozulmalar başlamıştır. İç duvarlardaki tuğlalarda dökülmeler vardır. Ocak önündeki toprak yığını sertleşmiş set oluşturmuştur. Çatı örtüsü kurşun görünümlü bir sıvadan yapılmış, sıva çatlakları sonucu aralardan sızan sular içerde derz aralarında bitkilerin çıkmasına neden olmuşlardır.

Atmosferdeki kimyasal maddeler hava ve su yoluyla yapıya ulaştınca kirli bir yüzey oluşturmuşlardır. Yüzeydeki kirlenmeler bazı yerlerde taşın bünyesine girip ona zarar vermeye başlamıştır.

Hamam bölümünün strüktürü sağlam değildir. Yıkıntı halindedir. Yüzey kirli, tuğlaları kırık ve çok eksiktir. Arkadaki halvet bölümü ise neredeyse tamamen yıkılmış durumdadır.

Beş adet olan derviş hüccresinin hepsi boştur. Birisi odun ve kömür deposu olarak kullanılmaktadır. Yanındaki misafirhane mekanı konut olarak kullanılmaktadır. Kullanıcılar binaları içinde oturabilmek için tamir etmişler ve etmektedirler. Derviş hüccrelerinin çatısındaki tonoz üzerindeki ahşap çatı yok olmak üzeredir. Çatıdaki çatlaklardan da içeriye sular girmektedir. İçerdeki bağdadi sıvalarda çatlamlar ve dökülmeler başlamıştır.

Misafirhanenin tamamen ahşap olan çatısında kiremitler eksilmiş ahşap konstrüksiyonunda çürümeler başlamış böylelikle yapı tahribata uğramıştır. İçerdeki nişlerden birisinde ocak olarak kullanıldığı için duvar ve tavan etrafında isler oluşmuş, bu isler duvarın bünyesine girmiştir.

Hemen hemen bütün cephelerde görülen yoğunlaşma bitkileşme duvarın tahrip olma süresini hızlandırmaktadır. Pencere doğramaları oturulmayan mekanlarda kullanılmayacak durumdadır, çürümüştür.

Şeyhin evi tamamen ahşaptır. Merdiven basamaklarının ahşapların bazıları çürümüş bazıları kırılmıştır. Ahşabı tahrip eden en önemli faktör olan biyolojik faktörler türemiştir. Minik haşere ve mikroorganizmaların çok olduğu yüzeylerde delikler açılmıştır. Bu faktörler kagir malzemenin ufalanmasına, ahşap malzemenin ise hücre yapısının ayrışarak toz haline gelmesine kesidinin zayıflamasına yol açmaktadır. Nem, su ve is sayesinde bozulup kararan ahşapların bazılarının üzerine sac levhalar çakılmıştır. Bunun sonucunda çiviler etrafında ahşapta çatlama başlamıştır.

Tekke bölümünün her biriminin acilen ele alınması gerekmektedir. Dış atmosferik etkilere açık olan ahşap cephe kaplamalarında boyutsal ve yapısal bozulmalar daha şiddetli olmuştur.

Kuşlar örtü üzerine yiyecek getirmekte, geriye kemik ve atıklar bırakmaktadır. Buralarda bakterilerin oluşmasını sağlamışlardır. Rüzgar kubbe ve tonozları örten kurşun levhalarını kaldırmakta, açık kalan, delinen örtüden yağmur suları içer girmektedir. Sürekli bakım sağlanamadığından örtüde otlar büyümüştür.

Isısal farklılaşmalardan (güneşten) malzeme iç yapısında gerilmeler oluşmuş ve çatlaklar görülmüştür. Malzemedeki yapısal bozulmalar sonucunda renk değişimi oluşmuştur. Nemin havadaki gazlarla birleşmesi sonucu asit etkisi oluşmuştur.

Bazı bölgelerde ahşap karkas arasında dolgu blokları yer almıştır. Bunları dökülen sıvalar yardımı ile kolaylıkla görmekteyiz. Kerpiç malzemenin suda kolaylıkla çözülebilmesi, boşluklu yapısı ve toprağın bünyesinde bulunan tuzların nem

çekiciliği ile kilde su emme sonucu meydana gelen şişme ve kurumalar, ayrıca ısıl genişlemeler sonucu kil tanecikleri arasında dağılmalar malzemenin tahribatına neden olmaktadır.

4.2.4. Koruma Önerileri

4.2.4.1. Restorasyon Projesindeki Uygulamalar

Eski bir esere yeni bir fonksiyon verirken, yapının tarihi ve estetik niteliklerinden ödün vermeden yapmaya çalışılmalıdır. Ayakta kalmış yapıların farklı çağlardaki ekleri söz konusudur. Bunların tarih açısından az veya çok önemi bulunmaktadır. Eski bir çağa ait ekleri kaldırmak yapıyı diğer bir çağın görüşüne getirmek, eski müdahaleleri ortadan kaldıran yeni bir müdahale olacaktır. Genellikle yeni yapılan ekler fonksiyonlar zorladığı zaman ilave edilmiştir. Yeni ekler sonucu restorasyon sorunları karşımıza çıkar. Burada yapının hangi çağının en önemlisi olduğu tespit edilmelidir. Orjinal döneme dönen bir restitüsyon da ancak yapının bize ulaştığı bazı bölümlerinin yok edilmesiyle olmaktadır.

Geçmişin taş ve tuğla duvarlı yapısını hala aynı malzeme ve teknikle yapmak mümkün değildir. Bugünün malzemesi ve ekonomik koşulları yıllar öncesinden farklıdır. Sanıyoruz bu nedenle mutfak yapısının kubbesini betonarme yapmakta sakınca görmemişlerdir.

Restorasyonun amacı, yapının tarihsel kimliğini ve belge değerini korumak olduğu için yapılması gerekli metodları şöyle sıralayabiliriz.

Tarihi bir yapıda koruma ve onarım çalışmalarına başlamadan önce yapının orjinal biçiminin, daha önce yapılmış tüm onarım nitelik ve niceliklerinin en önemlisi de

yapının tarihçesinin bilinmesi gerekmektedir. Yapıdaki bozulmalar ve sorunlar uzman kişilerce tespit edilip, strüktürel ve analitik incelemeleri yapılmalıdır. Yapının son durumunu belirten rölöve ve koruma projeleri mutlaka hazırlanmalıdır.

Yapının bazı birimlerinde çok az strüktür sorunu görülür. Yapıda korunmaya değer orijinal hiçbir süsleme ve özel ayrıntı bulunmamaktadır. Bir liberasyon çalışması yaparak yapı gereksiz eklerden arındırılmalıdır. Bu ekler belge niteliği bulunmayan, yapıyı işlevsel estetik yada strüktürel açıdan zedelemeyen ekler olmalıdır.

Doğrudan doğruya bir tedavi yöntemi olarak, bünyesel kuvvetlendirmeyi amaçlayan konsolidasyon çalışması yapılmalıdır. Yapıda kullanılan tüm malzemeler ayrı ayrı incelenmelidir. Mutfak yapısında, cephelerde görülen farklı tekniklerde örülmüş almasıık duvarlardaki bozulmalarda birbirinden farklıdır. Bunun için sağlamlaştırma yöntemi kullanılmalıdır. Malzeme üzerinde yapılacak kimyasal ve fiziksel deneylerle kullanılacak malzeme seçilmelidir.

Ahşap malzeme çoğunlukla pencere ve kapı doğramaları ile harem-selamlık birimlerinin cephesinde bulunmaktadır. Buralarda kir tabakasının temizlenmesi ile çürüyen ahşaplar onarılamaz bunların mutlaka yenilenmesi gerekmektedir. Yeni kullanılacak ahşap malzemenin kuru olmasına ve montaj sırasında açılacak tüm deliklerin emprenye işlemi yapılmadan açılmasına önem verilmelidir.

Restorasyon uygulamasında mutlaka nem ile ilgili sorun yok edilmelidir. Kagir duvarın içine nemin ulaşması engelleyici karışımlar kullanılmalıdır. Kagir duvarın sağlamlaştırılmasında, koruyucu malzemenin mutlaka eniçlere kadar girmesi sağlanmalıdır.

Yapının çevresinde ve bünyesinde oluşan bitkiler temizlenmelidir. Temizleme işleminden sonra ortaya çıkan çatlakların onarılması gerekmektedir. Bulunabilirse çatlağı oluşturan kaynak tespit edilip kapatılmalıdır.

Tuğla tamamlamada kullanılacak malzemenin fiziksel özelliklerinin tuğla yüzeyi ile aynı veya çok yakın olmasına çalışılmalıdır.

Yok olmuş selanik birimleri, bir takım varsayım ve belgelere dayanarak yeniden inşa edilmelidir.

Ese Kapısı sokağındaki giriş açılarak , geçiş fonksiyonu sağlanmalıdır. Bahçe bitkilerden temizlenmeli çiçeklerle süslenmelidir.

Sonuç olarak yapılacak işleri özetlersek;

Suya karşı mutlaka önlem alınıp izolasyon ve drenaj yapılmalıdır. Kagir malzemede sağlamlaştırma çalışması uygulanmalıdır. Temizleme çalışmaları ile yapının bütünlüğünü bozan fazlalıklar temizlenmelidir. Tuğla ve ahşap yenileme çalışmaları yapılmalıdır. Ahşap malzeme mutlak suretle emprenye edilmelidir. İç ve dış sıvalar yeniden yapılmalıdır. Çatı aktarılıp uçlarına dere ve oluklar takılmalıdır. Dış yüzeylerdeki bitkiler kökünden temizlenmelidir. Yapıların etraflarına drenaj yapılması unutulmamalıdır.

4.2.4.2. Yapıya Verilecek Yeni İşlevler

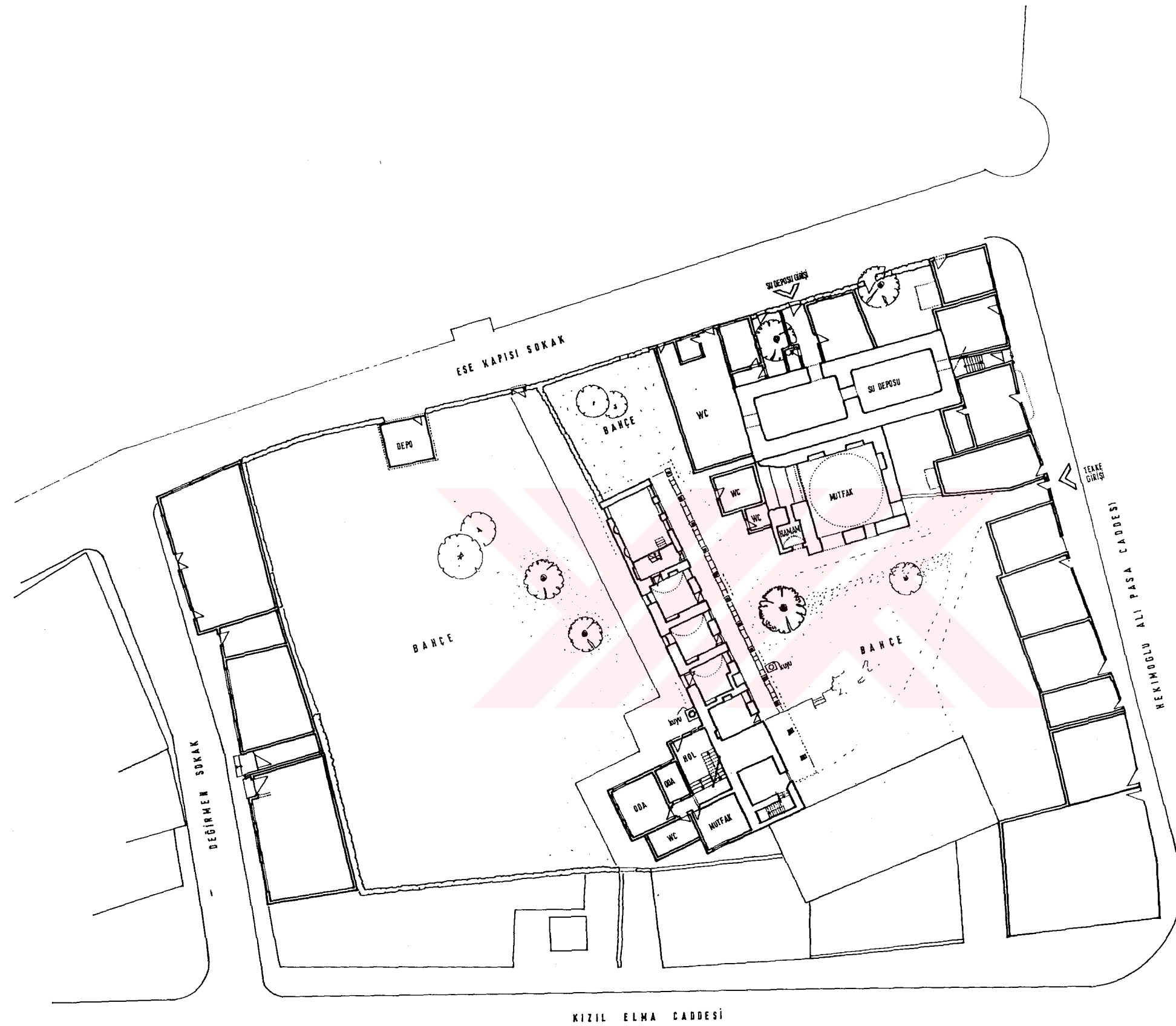
Doğan Kuban'ın değindiği gibi “Tarih zaman içinde değişiklik” demek olduğundan bu zaman içindeki izleri ortadan kaldırmak, tarihi ortadan kaldırmaktır. Restore edilen her yapı bir tarihi belgedir. Yapının restorasyonu bu tarihi kimliğin

korulması amacı ile yapılmaktadır. Ancak restorasyon sonrası kullanımda yapıya geçmişteki işlevini yeniden kazandırmak olası olmayabilir. Bu durumda tarihsel yapı ile çelişmeyen yeni bir işlev vermek yararlı olacaktır. Değişmiş sosyal, teknik ve kültürel ortamın yapıya kazandırdığı tarihsel kimliği yoketmeden yapıyı yeniden yaşatmak ancak yeni bir işlev vererek gerçekleştirilebilir.

Tekke içindeki yapıların bakımsız kalmasının en büyük nedeni içlerinde canlı yaşamın sürmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu projede tekkeye verilebilecek yeni işlevin çevre koşulları da gözönüne alınarak küçük bir kültür merkezi olarak değerlendirilmesi biçiminde olması önerilmiştir. Orjinal tasarım en az düzeyde değişime tabi tutulmuş, dış malzeme dokusunun bozulmamasına önem verilmiştir. Bilinmeyen kısımlar teorik esaslara dayanılarak tamamlanmaya çalışılmıştır. Yeni düzenlemede seçilen işlev ve kullanılan yapı malzemelerinin günümüz insanların gereksinimini eksiksiz karşılayacak kalitede olmasına özen gösterilmiştir.

Tekke içindeki yapıların boyutları ve kullanım koşulları açısından farklı özellikler gösterdikleri gözönüne alınarak işlev verirken de kısmen bu çeşitliliğe koşut davranılmış, kültür merkezinde danışma, idari bölüm, sergi salonları, el sanatları üretim merkezi, hediyelik eşya satış bölümü çay salonu ve hizmet birimlerinin yer alması sağlanmıştır.

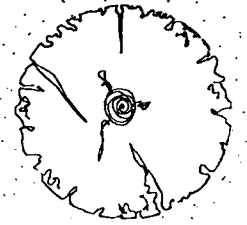
Yukarıdaki işlevlerin yapıya uygulanmasında plan değişikliği yada cephe yıkımı gerektiren hiçbir değişikliğe gidilmemiştir. Çevredeki gecekondular temizlenerek son dönem yapılan tekke yapıların ortaya çıkması sağlanmıştır. Yapı etrafındaki trafik yoğunluğu ve yakında otopark olmaması gözönüne alınarak bir tane de açık otopark tasarlanmıştır.

KIZIL ELMA CADDESİ

"TEKKE" VAZİYET PLANI 1/200

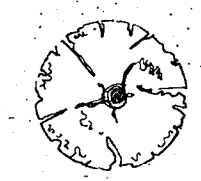
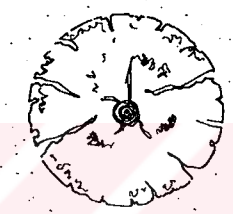
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI		HEKİMOĞLU ALI PASA KÜLTÜREL VE ÇEVRESİNİN MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ TEKKE ANALİTİK RÖL.	
TEKKE VAZİYET PLANI			
KONİTİKİ	DOÇ. DR. NESLİHAN SÖNMEZ	EKİM 1996	P18
YAPAN	BİRNUR A. AFACAN	1/200	

TAS DUVAR

013

BAHÇE

BETON YOL

KAHVE ODASI

ŞEYH ODASI

DERVİS HÜCRELERİ

Saçak izi

Saçak izi

Taş bahçe duvarı

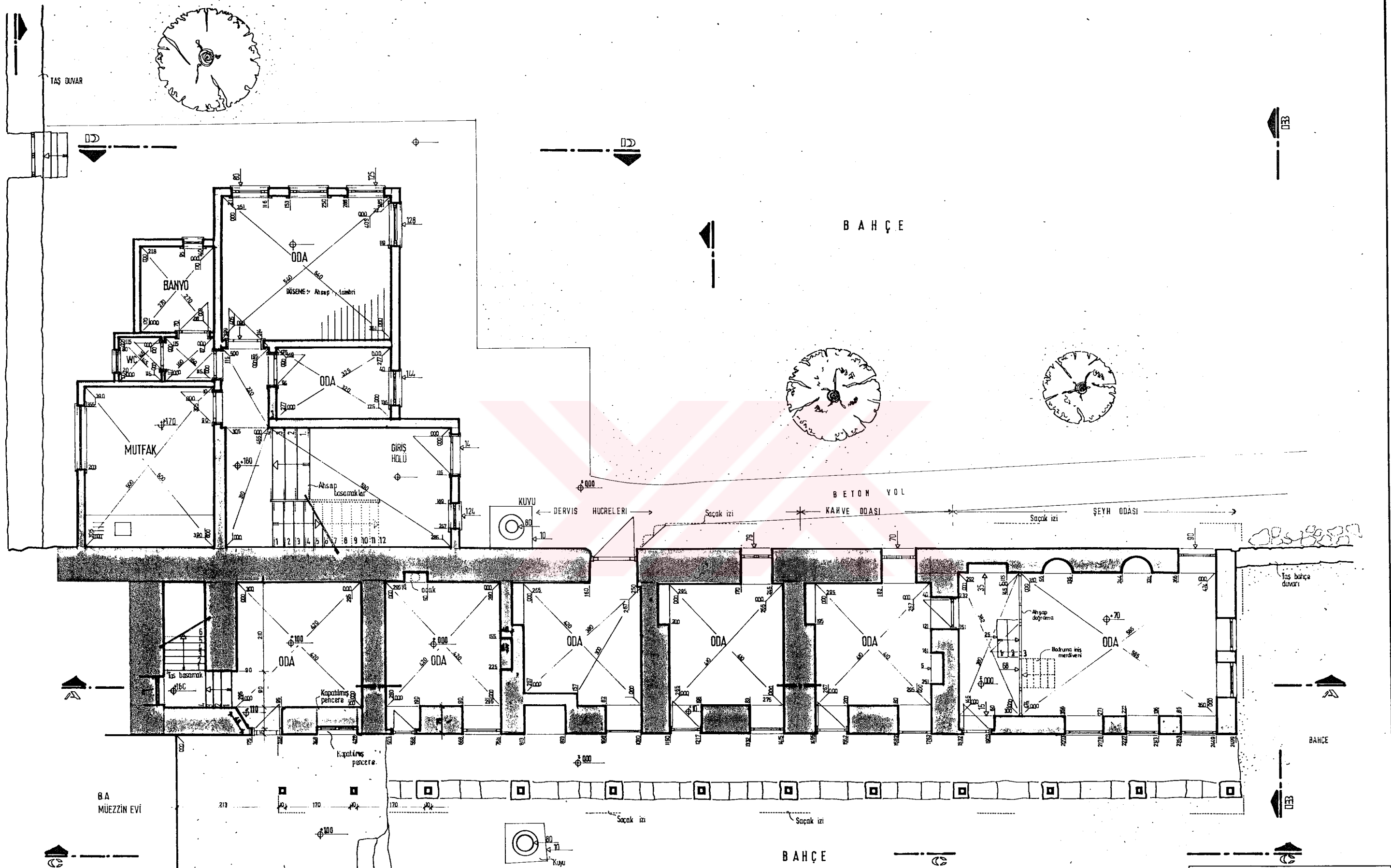
BAHÇE

013

BAHÇE

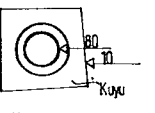
HARİTENSİZLAMA
ZEMİN KAT PLANI
1/50

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÜLEVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI	HEKİMOĞLU ALI PAŞA KÜLLİYESİ VE CEYRESİNİN MİMARİ DEĞERLENDİRİLMESİ TEKZE ANALİTİK RÖLEVESİ
DERVİS HÜCRELERİ VE ŞEYH EVİ ZEMİN KAT PLANI	
YÖNETİCİ YAPAN	DOC. DR. NESLİHAN SÖNMEZ EKİM 1996 BİRNUR A. AFACAN 1/50
P19	

B A
MÜEZZİN EVİ

Toprak deliği

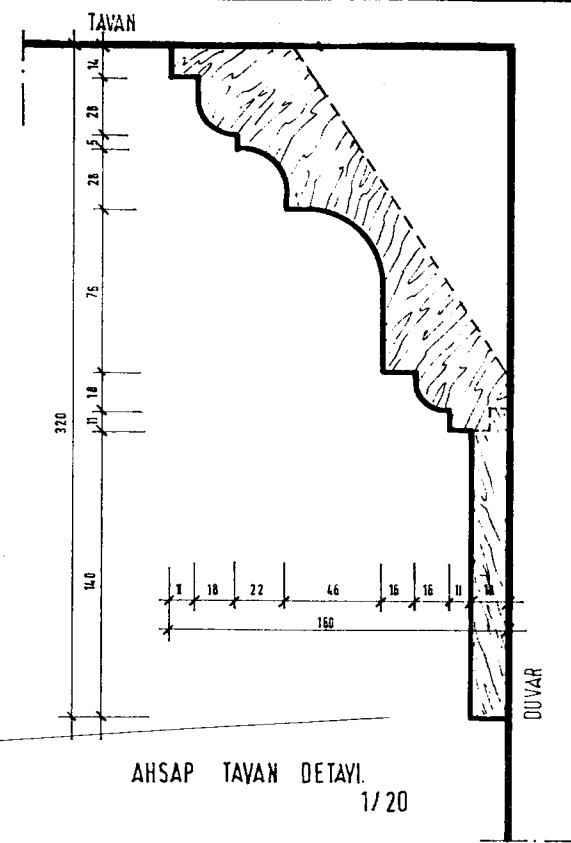
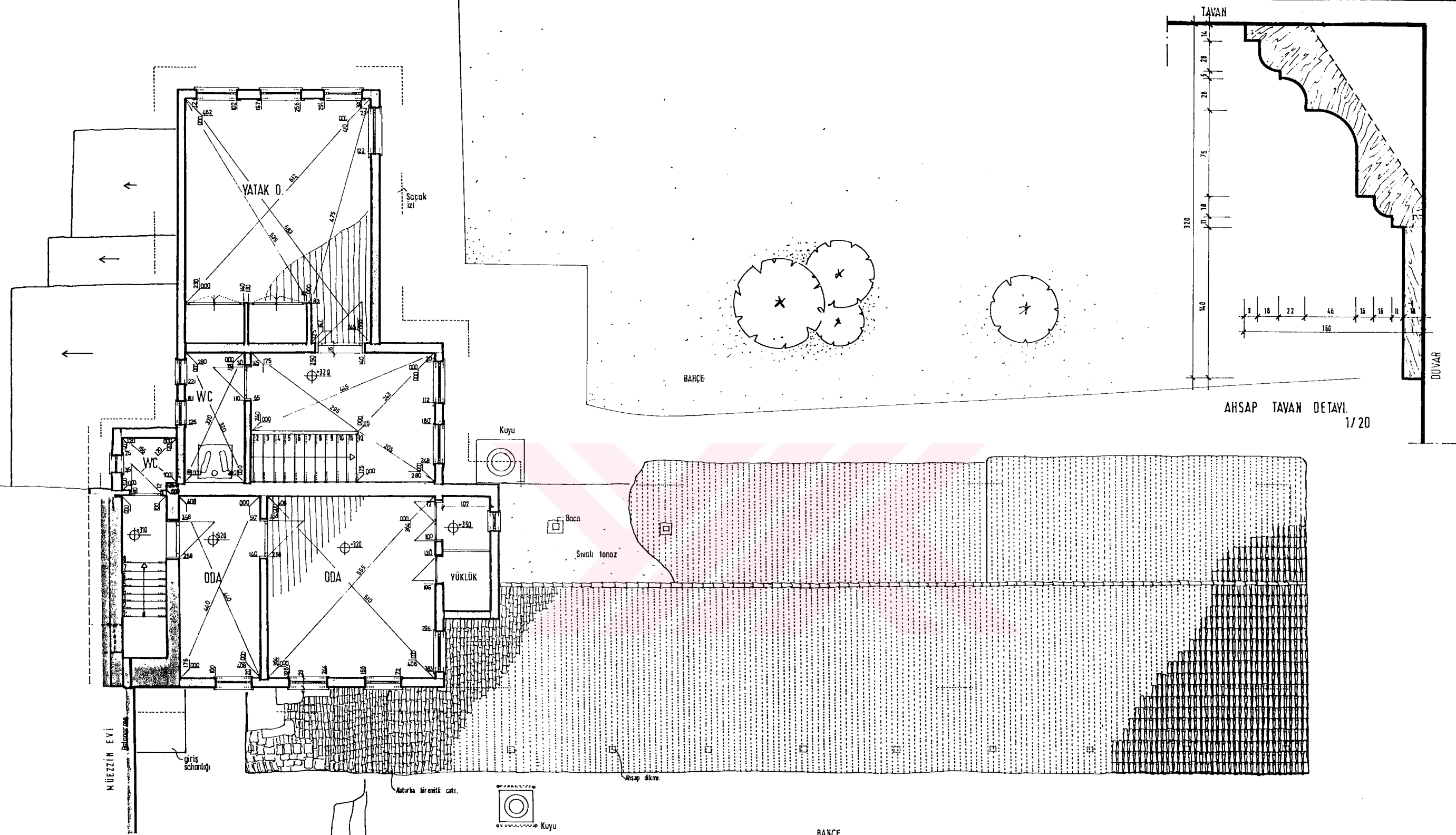
Kuyu

Saçak izi

Saçak izi

013

013

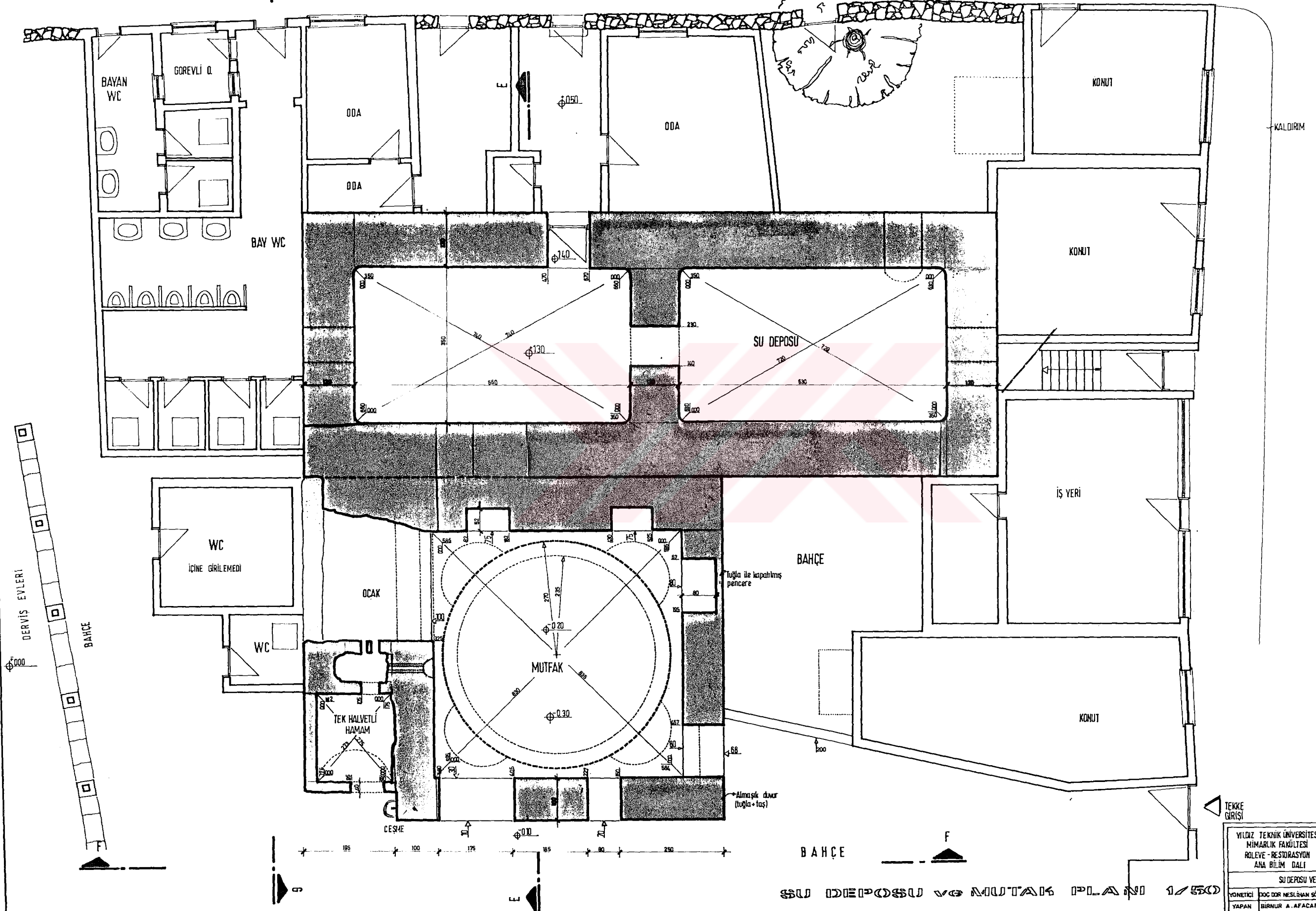

AHSAP TAVAN DETAYI
1/20

1. KAT PLANI 1/50

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE RESTORASYON ANA BİLİM DALI	HEKİMOĞLU ALİ PASA KÜLLYESİ VE ÇEVRESİNİN MİMARİ DEĞERLENDİRİLMESİ TEKKE ANALİTİK RÖLEVESİ
DERVİŞ HÜCRELERİ VE SEYH EVİ 1.KAT PLANI	
YÖNETİCİ DOÇ. DÖRNEŞLİHAN SÖMEZ	EKİM 1996
YAPAN BİRNUR A. AFACAN	1/90
	P 20

ESE KAPISI SOKAK

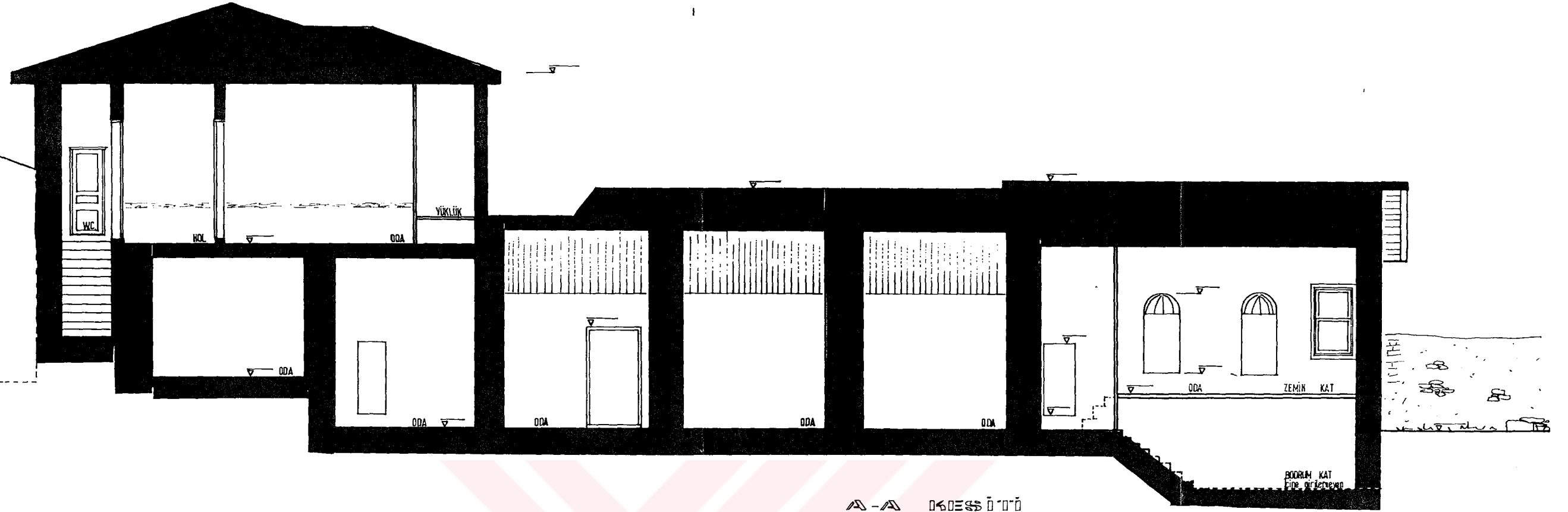
HEKİMOĞLU ALI PAŞA CADESİ

0 0,5m 1m 1,5m 2m

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ ROLEVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI		HEKİMOĞLU ALI PAŞA KÜLLYESİ VE ÇEVRESİNİN MİMARİ DEĞERLENDİRİLMESİ TEKKE ANALİTİK ROLEVESİ	
SU DEPOSU VE MUTFAK PLANI			
YÖNETİCİ	DOÇ DR. NESLİHAN SÖNMEZ	EKİM 1996	P 21
YAPAN	BİRNUR A. AFACAN	1/50	

SU DEPOSU VE MUTFAK PLANI 1/50

BETONARME
MÜEZZİN EVİ

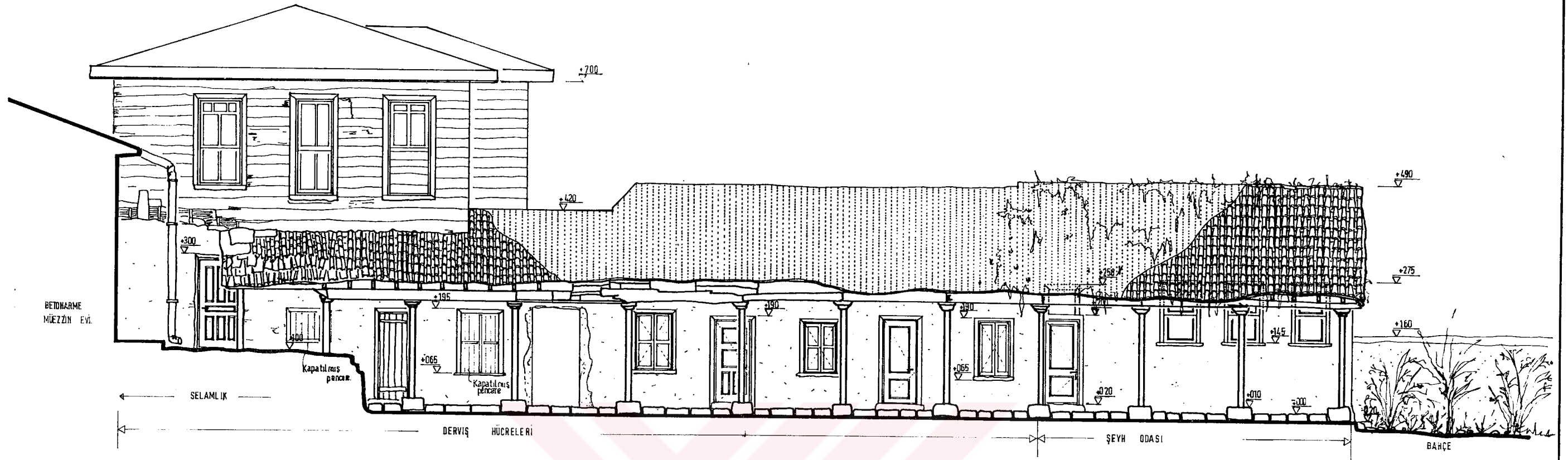

A-A KESİTİ

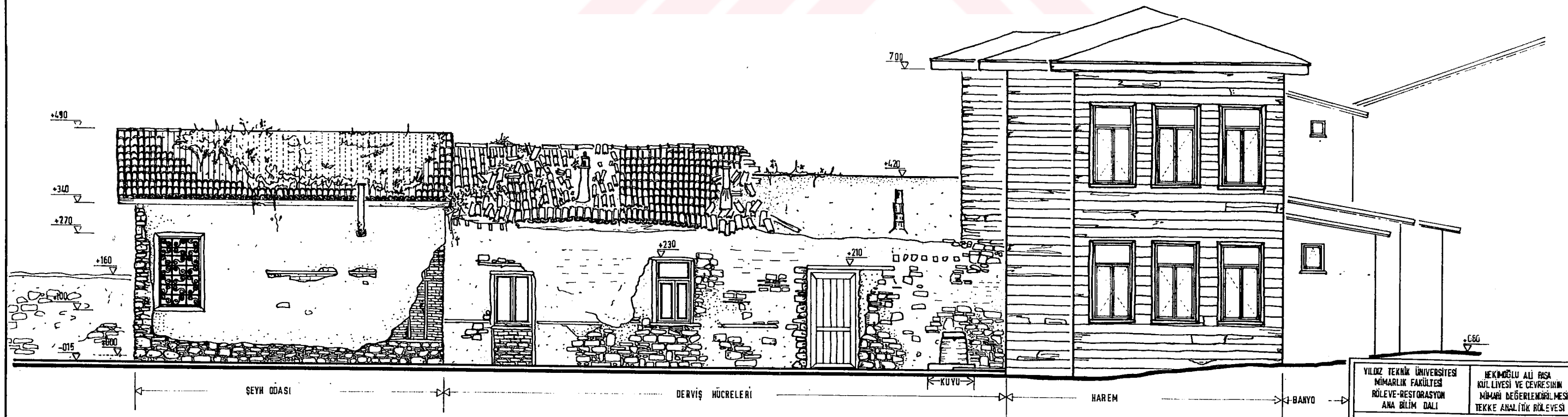

B-B KESİTİ

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ RESTORASYON ANA BİLİM DALI	HEKİMOĞLU ALI PAŞA KÜLLİYESİ VE ÇEVRESİ MİMARİ DEĞERLENDİRİLMESİ TEKKE ANALİTİK DEĞERLENDİRİLMESİ
B-B GÖRÜNÜŞÜ VE A-A KESİTİ	
YÖNETİCİ YAPAR	YAPAR
ÖZEL DOK. MESLİHAN SÖMEZ BİRİM A.A.F.A.C.A.N	EMİN 1996 1/50
	P 22

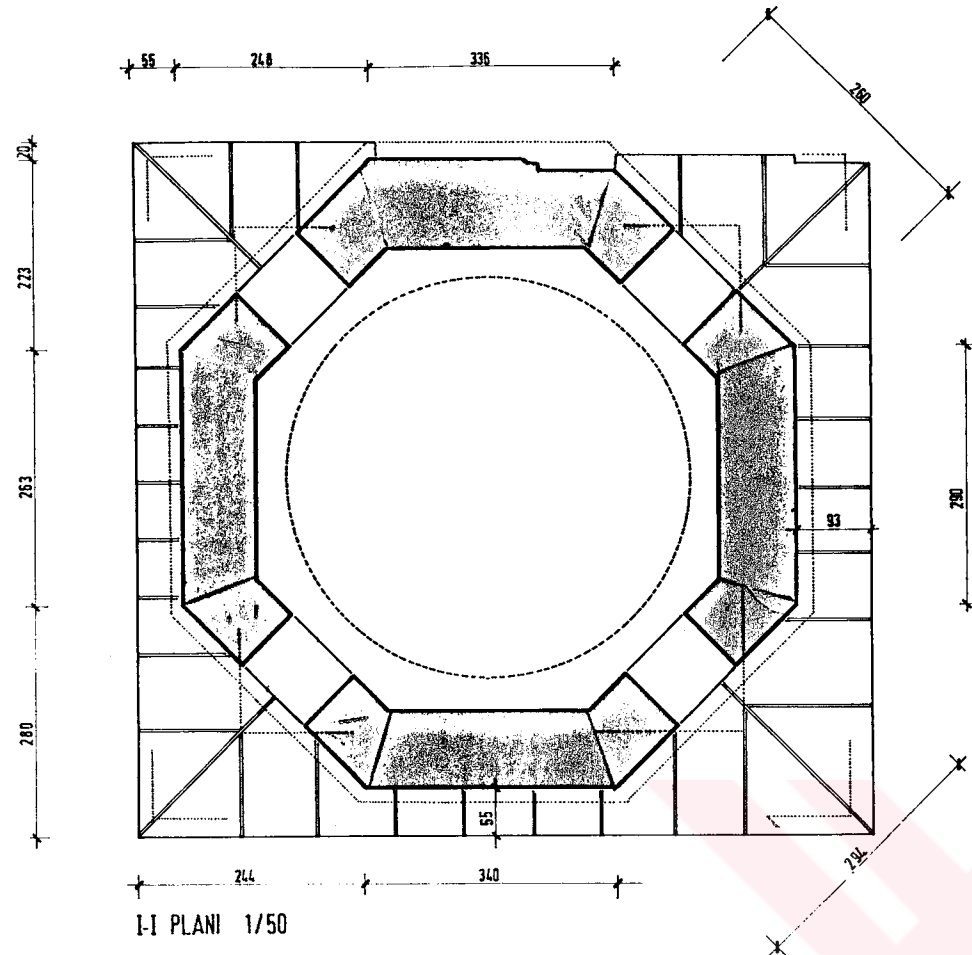

C-C GÖRÜNÜŞLERİ
1 / 50

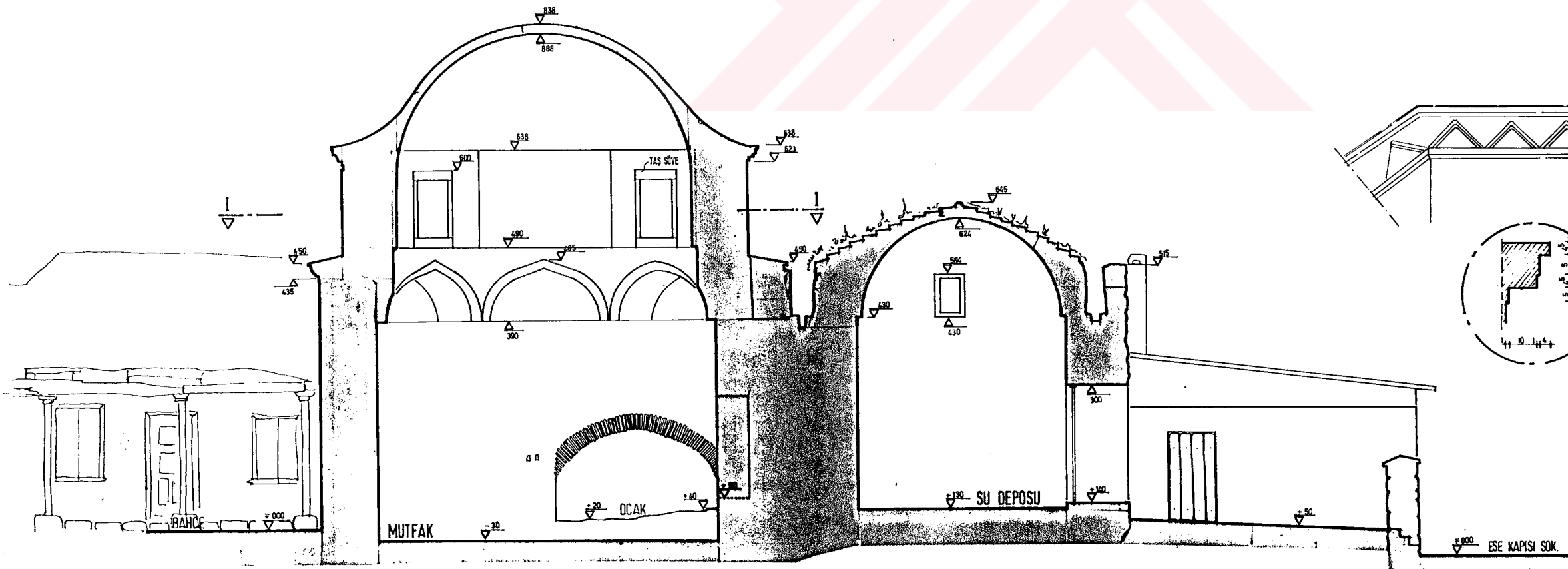

D-D GÖRÜNÜŞLERİ
1 / 50

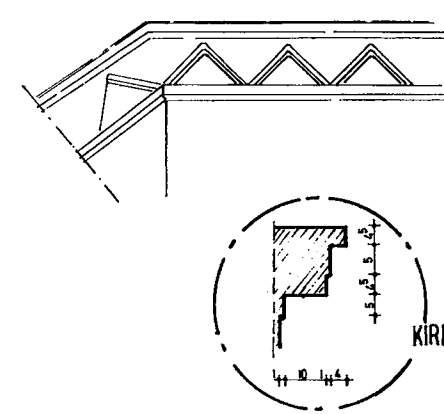
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI	NEKİMRÖLÜ ALI PAŞA KÜL LİYESİ VE ÇEVRESİNİN MİMARİ DEĞERLENDİRİLMESİ TEKKE ANALİTİK RÖLEVESİ
C-C VE D-D YÖNETMİŞİ DOÇ.DR. NESLİHAN SÖNMEZ YAPAN BİRNUR A. AFACAN	GÖRÜNÜŞLERİ EMİM 1996 1/50
	P23

I-I PLANI 1/50

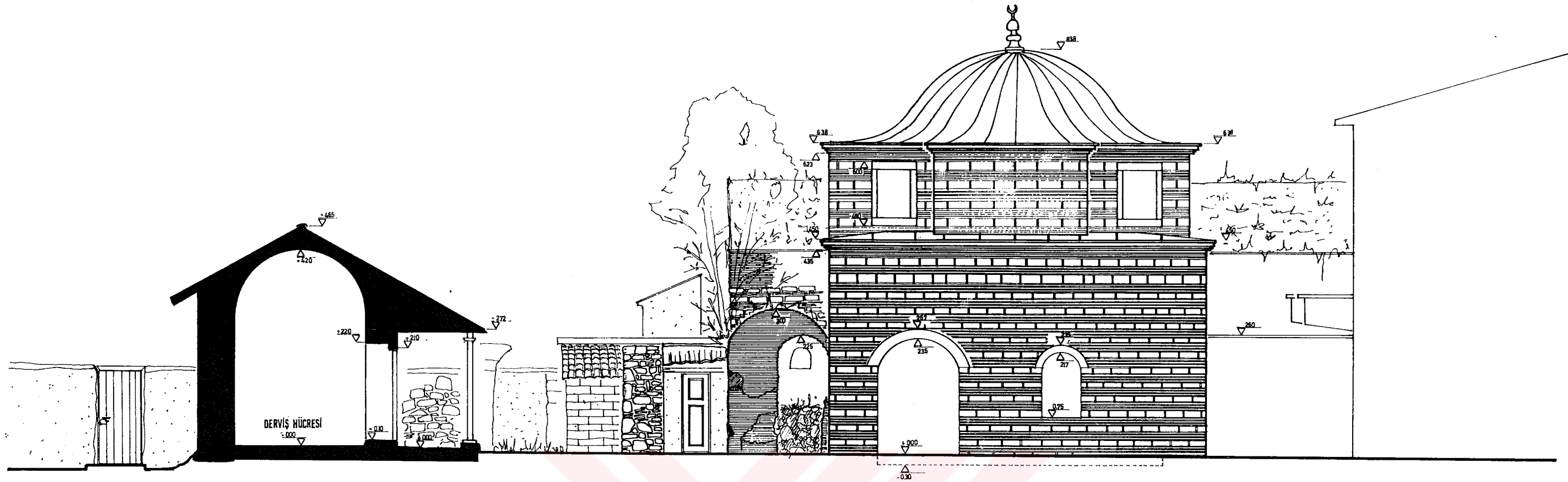

E-E KESİTİ 1/50

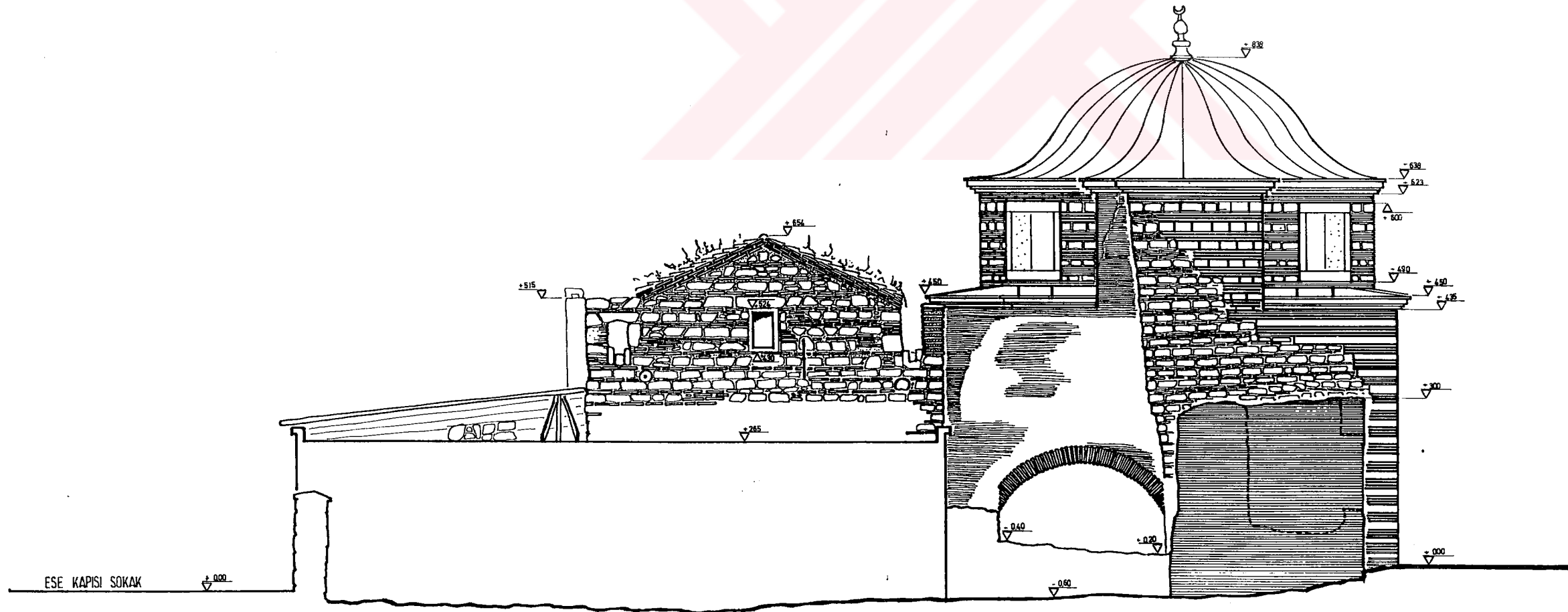

KIRPI SAÇAK DETAYI 1/10

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI	HEKİMOĞLU ALI PAŞA KÜLLİYESİ VE ÇEVRESİNİN MİMAR DEĞERLENDİRMESİ TEKKE ANALİTİK RÖLEVESİ
I-I PLANI VE E-E KESİTİ	
YONETİCİ: DOÇ DR. NESLİHAN SONMEZ	EKİM 1996
YAPAN: BİR NUR A. AFAÇAN	1/75
P 24	

F-F GÖRÜNÜŞÜ 1/50

G-G GÖRÜNÜŞÜ 1/50

0 0.50m 1m 1.5m 2m

VILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ RÖLEVE-RESTORASYON ANA BİLİM DALI	HEKİMOĞLU ALI PAŞA KÜLLİYESİ VE DEVRESİNİN MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ TEKKE ANALİTİK RÖLEVESİ
F-F VE G-G GÖRÜNÜŞLERİ	
YÖNETİCİ DOÇ.DR.NEŞLİHAN SÖNMEZ EKİM 1996	P 25
YAPAN BERNUR A. AFACAN	1/50

5. SONUÇ

5.1. Bölgede Yapılan Yanlışlar ve Tehlikeler

Tarihi dokumanın çevresindeki yeni yapıların yükseklikleri, cephe düzenleri ve renkleri tarihi çevreye uygun değildir.

Bölgede insanların dinlenebileceği yeşil alan ve çocuklar için oyun alanları yoktur.

Yerel yönetimlerde koruma bilincinin olmaması nedeniyle eserlere yeterince önemi verilmemiştir.

Yerel yönetimler, koruma çalışması için gerekli ekonomik kaynaklardan yoksundur.

Bölge halkı tarihsel çevreyi koruma ve yaşatmada hiçbir çalışmada bulunmamaktadır.

Tarihi yapıyı kullanan kişilerin yanlış kullanımı, onarımların bilinçsizce gerçekleştirilmesi ve doğa koşullarının tahribatına karşı yeterli önlemler alınmamaktadır.

5.2. Alınması Gereken Koruma Önlemleri

Ülkemizi bir tarih mezarlığı yapmak istemiyorsak resmi kuruluşlar, kamuoyu, bu alanda çalışan teknisyenler, mimarlar, şehirciler, belediyeciler, turizm kuruluşları bir an önce buradaki sorunlara eğilmelidir.

Bu eserlerdeki bozulmayı mümkünse durdurmak veya yavaşlatmak dolayısıyla eserin ömrünü uzatmak için yapılacak çalışmalar rölövelerinin çıkarılması ile başlamalıdır.

Çağdaş koruma kuralına göre eserin malzemesinin özellikleri, mevcut durumu ve sorunları “ön araştırmalar” safhasında belirlendikten sonra en verimli ve en az zararlı olacak uygun müdahale türleri binanın geçmişi ve geleceği, bugünkü durumu iyice incelenerek seçilmelidir.

Yeni sıva derzleme işleri restorasyon ve konservasyon merkez laboratuvarının malzeme analizlerine dayalı olarak yapılmalıdır. Belgeleme ve projelendirme için ödenek ayrılması zorunludur.

Sorumluluğumuz anıtı doğanın etkilerine karşı korumak, hızlı yıpranmadan sakınmak, bilinçsizce tahribini önlemektir. Yağmurda çatısı açık kalıyorsa, pencereler su sızdırıyorsa bu aksaklıkların giderilmesi ihmal edilmeden bakımının yapılması gerekir.

Yapılar sürekli bakım istemektedirler. Çevresel etkenlerin ve insanların neden olduğu hasarların bilinçli bir şekilde üstesinden gelinmelidir.

Şu anda kendi kaderleri başbaşa bırakılan bu eserlerin çoğu doğa koşulları, insan eliyle tahrip, kötü kullanım, vb etkenlerle aşınmaya ve bozulmaya uğramış ve uğramaktadır. Korunmaya çalışılan bazı yapılar da yanlış uygulamalar nedeniyle özgünlüğünü yitirme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu tarihsel dokuyu bugün yaşatıp geleceğe de taşıyabilmek için yapılması gereken çalışmaları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz ;

Yeni yapılarda yapılacak değişiklikler mevcut düzene saygılı olmalı, eski dokunun değer ve niteliği korunmalı, yeni yapılar içinde dokuya aykırı olanlar en ekonomik yoldan yeniden düzenlenmelidir.

Gerçekleştirilecek restorasyonlarda sağlıklı sonuçlar elde etmek için özgünlüğü yitirmeyecek bilinçli uygulamalar yapılmalıdır. Bunun için de özellikle malzemelerin

tüm özellikleri deneylerle saptanmalı, bağı olarak uygun yöntem ve karışımlar kullanılmalıdır.

Sebil, türbe ve kütüphane Hekimoğlu Ali Paşa caddesindeki yol seviyesinden aşağı düşmüştür. Yoların onarımında eski eserler gözönüne alınmalıdır.

Planlamalar yalnızca yasaklamalar biçiminde olmamalı ekonomik kolaylıkları da içermelidir.

İtfaiyenin ulaşamayacağı kısımlar için yangına önlem olarak yangın muslukları yerleştirilmelidir.

Yapılan restorasyon uygulamaları, tarihsel mirasın ve eski kent dokularının korunması ile mimarlık arasındaki ilişkiler açısından ele alınmalı ve tartışılmalıdır.

Korumanın başarıya ulaşabilmesi için halkın desteği ve katılımı sağlanmalıdır. Eğitim programları ile halkın bölge sorunlarına ilgi göstermesi yönünde çaba gösterilmelidir.

KAYNAKLAR

“Abdal Yakup Tekkesi”

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,
İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı
Ortak Yayını, 1994, c.I, s.10-11.

“Abdal Yakup Tekkesi”,

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,
c.1, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1988, s.66.

Akozan, Feridun.

“Türk Külliyesi”, Vakıflar Dergisi, sayı 8,
1969, s.75.

“Ali Paşa, Hekimoğlu”

İnönü Ansiklopedisi, c.II, Ankara, Milli Eğitim
Bakanlığı, 1948, s.686-688.

“Ali Paşa (Hekimoğlu)”

İslam Ansiklopedisi, c.I, Milli Eğitim Bakanlığı,
1965, s.333-335.

“Ali Paşa (Hekimoğlu)”

Ana Britannica, c.I, İstanbul, Ana Yayıncılık,
1988, s.388-399.

Arel, Ayda.

18. y.y.'da Osmanlı Mimarisinde Batılılaşma
Süreci, İstanbul, İTÜ Mimarlık Fakültesi, 1975.

- Arseven, Celal Esat. L'Art Turc, İstanbul Devlet Basımevi, 1939.
- Arseven, Celal Esat. "Sebil", Sanat Ansiklopedisi, c.4, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı, 1983, s.1772-1773.
- Arseven, Celal Esat "Tekke", Sanat Ansiklopedisi, c.4, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı, 1983, s.1960.
- Arseven, Celal Esat. Türk Sanatı Tarihi Menşeyinden Bugüne Kadar, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı, Tarihsiz, s.23-4.
- Aslanapa, Oktay. Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınlarından, Sanat Tarihi Enstitüsü: 6, İstanbul, 1949.
- Aslanapa, Oktay. Osmanlılar Devrinde Kütahya Çinileri İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınlarından, Sanat Tarihi Enstitüsü: 5, İstanbul, 1949 .
- Ayverdi, E. Hakkı. Fatih Devri Mimarisi, İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı no:11, İstanbul, 1953.
- Ayverdi, E. Hakkı. 19. Asırda İstanbul Haritası, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Enstitüsü , 1958.
- Ayverdi, E. Hakkı. Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskanı ve Nüfusu, İstanbul, Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1958.

- Ayverdi, E. Hakkı. Osmanlı Mimarisinde Fetih Devri 1451-1481, c.III-IV, İstanbul Fetih Cemiyeti Enstitüsü, No 69, İstanbul, 1973.
- Barışta, H.Örcün. İstanbul Çesmeleri, Kültür Bakanlığı Yayınları 1472, Tanıtma Eserleri Dizisi 154, Ankara, Tarihsiz.
- Batur, Afife. Osmanlı Camilerinde Kemer Strüktür-Biçim İlişkisi Üzerine Bir Deneme (1300-1730), İstanbul, İTÜ Mimarlık Fakültesi, 1973.
- Bayrak, M. Orhan. İstanbul'un Tarihi Yerleri Kılavuzu, İstanbul, FeKaBe Yayınları, 1990.
- Binan, Muhittin. Kapılar II, İstanbul, İTÜ Mimarlık Fakültesi, 1950.
- Binan, Muhittin. Türk Saçak ve Kornişleri, İstanbul, İTÜ Mimarlık Fakültesi, 1952.
- Bulunmaz, Fikriye. "Hadikat'ül Cevamiye Göre Tarihi Yarımada'nın Bir Bölgesinde Kalan Cami ve Mescitler", İstanbul, YÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü Bitirme Tezi, 1986.
- Cezar, Mustafa. "Osmanlı Devrinde İstanbul'da Yangınlar ve Tabii Afetler", Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve

- Cezar, Mustafa. İncelemeleri, İstanbul, Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları No 23, 1963.
- Cezar, Mustafa. Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler, Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları 1, İstanbul, 1963.
- Cezar, Mustafa. Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, İstanbul Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayını, 1963.
- Çetintaş, Sedat. "Türklerde Su, Çeşme, Sebil", İstanbul, Güzel Sanatlar Dergisi, sayı 5, 1944, s.44-46.
- Denel, Serim. Batılılaşma Döneminde Tasarım, Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri, Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 1982.
- Dirimtekin, Feridun. "Türklerden Önce İstanbul", TTOK Belleteni, sayı 34/313, Mayıs-Temmuz 1972, s.3-5.
- Efendi-Zade Derviş Mustafa Efendi. 1782 Yılı Yangınları, Harik Risalesi 11961, Çeviren: Hüsamettin Aksu, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994.
- Egemen, Affan. İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri, İstanbul, Arıtan Yayınevi, 1993, s.374-380.
- Eldem, Halil Ethem. Camilerimiz, İstanbul, İstanbul Kanaat Kütüphanesi, 1932.

Eldem, Halil Ethem.

İstanbul Abideleri, İstanbul, Yedigün Neşriyatı,
Tarihsiz.

Ernst, Diez.

Türk Sanatı, Çeviren Oktay Aslanapa,
İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları 306, Sanat
Tarihi Enstitüsü no 1. İstanbul, 1946.

Eyice, Sevami.

“İstanbul Minareleri”, Türk Sanat Tarihi
Araştırma ve İncelemeleri, İstanbul. Güzel
Sanatlar Akademisi Yayınları, No 23, Türk Sanatı
Enstitüsü No 1, 1963.

Gurlitt, Cornelius.

Die Baukunst Konstantinopolis, c.III, Berlin,
1912.

Haliz Hüseyin Ayvanserayi.

Hadikat-ül Cevami, Tercüman Yayını, c.I,
İstanbul, 1987, s.121.

Hasol, Doğan.

Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı
Endüstrisi Merkezi, Yayınları No A3, İstanbul,
1990.

Hattatoğlu, İlhan.

“Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi”, İÜ Edebiyat
Fakültesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,
İstanbul, 1967.

“Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi”,
Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,
İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfının
Ortak Yayını, c.IV, 1994, s.43-46.

“Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi”,
Yurt Ansiklopedisi, c.VI, Anadolu Yayıncılık,
1982-3, s.4144.

İnciyan, G.P.

18. Yüzyılda İstanbul, II. Baskı, Çeviren: İrand
D. Andreasyan, İstanbul, İstanbul Fetih
Cemiyeti, 1976.

“İstanbul”
Yurt Ansiklopedisi, c.VI, Anadolu Yayıncılık,
1982, s.5123.

Janin, R.

Constantinople, Byzantine Paris, Paris, Yayıncı
yok, 1964.

Kara, Mustafa.

Tekkeler ve Zaviyeler, 3. Baskı, Dergah
Yayınları no 41, Tarih Dizisi 13, Hareket
Kitapları 4, İstanbul, 1990.

Kılıçarslan, İsmet.

İstanbul'un Kentleşme Süresince Ekonomik ve
Mekansal Yapı İlişkileri, ITÜ Mimarlık
Fakültesi Yayını no 8, İstanbul, 1981.

- Koçu, Reşat Ekrem. "Ali Paşa (Hekimoğlu)", İstanbul Ansiklopedisi, c.II, İstanbul, 1959, s.686-688.
- Koçu, Reşat Ekrem. "Abdal Yakup Tekkesi", İstanbul Ansiklopedisi, c.I, İstanbul, 1959, s.16.
- Kömtiretçyan, E. Çelebi. İstanbul Tarihi- XVII. yy'da İstanbul, Çeviren: Hrand D. Andreasyan, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, No 506, İstanbul, 1952
- Kuban, Doğan. İstanbul'un Tarihi Yapısı (İstanbul Nazım Plan Bürosu için Hazırlanan Rapor), İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 1969.
- Kuban, Doğan. "İstanbul'un Tarihi Yapısı", Mimarlık Dergisi, sayı:5, Ankara, Mimarlar Odası Yayını, 1970.
- Kuban, Doğan. "Kültür ve Tarihi Çevre Koruma", TAÇ Dergisi, c.I, 1986, s.2-7.
- Kumbaracılar, İzzet. İstanbul Sebilleri, İstanbul, Devlet Basımevi, 1938.
- Kut, Günay - Bayraktar, Nimet. Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 586, Kültür Eserleri Dizisi: 39, Ankara, Tarihsiz.

- Mantran, Robert. 17. Yüzyılın 2. Yarısında İstanbul, Çeviren: Mehmet Ali Kılınçbay, c.I-II, Ankara, Yayıncı yok. 1986.
- Mutlu, Asım. "Sebillerimiz", Türkiyemiz, İstanbul, sayı:21, Şubat 1977, s.3-7.
- Müller Wiener, Wolfgang. Bildlexion Zur Topographie İstanbuls, Tübingen, Deutsches Archaologische Institut, 1977.
- Navir, Zeynep. Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası 1609-1690, İstanbul, İTÜ Mimarlık Fakültesi, 1987.
- Öz, Tahsin. İstanbul Camileri, c. I-II, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1965, s.89-96, 10-65.
- Reyhanlı, Tülay. "Osmanlılarda Külliye Mimarisinin Gelişimi", İstanbul, İÜ Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1973.
- Runciman, Steven. "Tarih Devirleri Boyunca İstanbul", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Bülteni, sayı 33, 1943.
- Stewig, Reinhard. Bizans, Konstantinapolis, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, 1965.

- Sudalı, Muzaffer. Hünkâr Mahfilleri, İstanbul, İTÜ Mimarlık Fakültesi, 1958.
- Tanışık, İ. Hilmi. İstanbul Çeşmeleri, c.I-II, , Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, seri II, İstanbul, 1943.
- Tanman, Baha. "İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri", İstanbul, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1990.
- Tokay, Enver. İstanbul Şadırvanları, İstanbul, İTÜ Mimarlık Fakültesi, 1951.
- Tosun, Sabri. "Hekimoğlu Ali Paşa'nın Hayatı", İstanbul, İÜ Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1964.
- Turnalı, Bilgin-Yücel, Esin. "İstanbul'daki Bazı Tekkelerin Yerlerine Dair Araştırma", Vakıflar Dergisi, Sayı XVIII, 1984. S.141-142.
- Urfalıoğlu, Nur. "The Arrangement of XVIIth Century Ottoman Tiles In The Interiors And The Arrangement of Tiles In Hekimoğlu Ali Paşa Mosque", II. Uluslararası Seramik Kongresi Bildiriler Kitabı, c.I, Türk Seramik Derneği Yayınları, No 10, İstanbul, 1994, s.472-480

- Ürfalıoğlu, Nur. "İstanbul Sebilleri, Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları ve Korunmaları," İstanbul, YÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , 1989.
- Ülgen, Ali Saim. Fatih Devrinde İstanbul 1453-1495, Ankara, Vakıflar Umum Müdürlüğü 2. Yayını , 1939.
- Ünsal, Behçet. "İstanbul Türbeleri Üzerinde Stil Araştırması", Vakıflar Dergisi, sayı XVI, 1982.
- Ünsal, Behçet. "Türk Vakfı İstanbul Kütüphanelerinin Mimari Yöntemi", Vakıflar Dergisi, sayı XVIII, 1984, s.95-120.
- Ünsal, Behçet. "Stil Yöntünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", TAC Dergisi, c.I, sayı 3, 1986, s.16-25.
- Ünsal, Behçet. "İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı", TAC Dergisi, c.I, sayı 4, 1986, s.13-22.
- Ünsal, Behçet. "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", TAC Dergisi, c.II, sayı 6, 1987, s.9-22.
- Von Moltke, Helmuth. Moltke'nin Türkiye Mektupları, Çeviren: Hayrullah Örs, 2. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1995.

Yüksel, İ. Aydın.

İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi, İstanbul
Fetih Cemiyeti Enstitüsü, No 72, İstanbul, 1976.

Zakir Şükrü Efendi.

“İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşayihî”, İslam
Medeniyeti Dergisi, sayı 1-2-4, 1980, s.21-30.

EKLER

EK 1

• Istanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki Yazma Kitaplar

- i. Hayatı hakkında: T.Y. 1207-2349-2486
- ii. Hüsnükar Mahfili: T.Y. 8829
- iii. Hayratı hakkında: T.Y. 2993

- Topkapı Sarayı Plan Arşivi No: E 9495

- Dr. A. Sühey Ünver Arşivi Hasekinameden

(Hekimoğlu Ali Paşa Cami Mimarlar ve tamiri ile ilgili inşaat defterlerini)

- Istanbul Tapu ve Kadastro Müdürlüğü Arşivindeki Mahsen Defterleri

Umum no: 661, s. adedi 202

Umum no: 662, s. adedi 168

Umum no: 663, s. adedi 72

Bunlar Hekimoğlu Ali Paşa'nın vakıf ve eserlerine aittir.

TR 2 Hekimoğlu Ali Paşa Vakfesi

Vakfiyede Bahsedilen Kişilerin Görevleri ve Aldıkları Günlükler

Cami Hicri 1147'de (1734) bitmesine rağmen vakıf senedi 1151'de düzenlenmiştir. Dört yıllık gecikmeye nedeni bir yandan Hekimoğlu Ali Paşanın hareketli özel yaşantısı bir yandan da savaşlarda yer almasıdır. Vakfiyeye göre Hekimoğlu Ali Paşa Gümülcünedeki bir Şaphanerin gelirini almaktadır ve bunun dışında ev, dükkan, arsa ve bostan türü taşınmazlara da sahiptir. Hekimoğlu Ali Paşa, cami giderlerinin yukarıda değinilen kaynaklarla karşılanmasını istemiş, bunun da aşağıdaki düzenlemeye uygun olmasını şart koşmuştur,

<u>İsim</u>	<u>Görevi</u>	<u>Günlük</u>
Şeyh Mustafa Efendi	Cuma günleri vaaz vermesi için	20 akçe
Seyyid Abdullah Efendi	Şeyhül Kurra (kuran okuyan)	20 akçe
Hüseyin Efendi	Şeyhül Kurra Yardımcısı	12 akçe
Mustafa Efendi	Haftada iki gün ders karşılığı	15 akçe
Ebubekir Efendi	Haftada üç gün fıkıh dersi	15 akçe
Hatip Esseyid Yahya	Cume ve bayramlarda hatip okuma	25 akçe
Osman Efendi	Cami 1. imami	28 akçe
Ahmet Efendi	Sernahvel	3 akçe
Hacı Yusuf	Başmüezzin	12 akçe
Mustafa	2. müezzin	12 akçe
Mustafa Halife	3. müezzin	10 akçe
Mehmet Halife	4. müezzin	10 akçe
Mustafa	5. müezzin	10 akçe
Kalemi Yusuf	6. müezzin	10 akçe
Mustafa Halife	Naathan	4 akçe

Mustafa Halife	Muarraf	4 akçe
Molla Mehmet	Serkayyımın	8 akçe
Mehmet Emin	2. kayyım	8 akçe
Mehmet Ağa	3. kayyım	8 akçe
Seyit İsmail	4. kayyım	8 akçe
Mehmet	5. kayyım	6 akçe
Avni Mustafa Efendi	<u>Muavvık</u>	8 akçe
Ali Efendi Bin Mehmet	Muhammediye Han	4 akçe
Ali Halife	Buhurdan	8 akçe
Molla Mehmet	Kayyımı Mahfel (Padişah mahfeli hizmetlisi)	2 akçe
Mehmet Emin	Camuyer kayyımı	3 akçe
Ahmet Halife	Kayyım	3 akçe
Mehmet Halife	Kandil yakan	3 akçe
İsmail Halife	Kütüphanede kuran'ı koruyan	2 akçe
Baba Yusuf Halife	2 tuvaleti ve meydanı temizleyen	8 akçe
Mustafa	<u>Büyükcami bahçesinin bağcısı</u>	2 akçe
Mehmet Halife	Su yolcusu	6 akçe
Halif Halife	Salavathan	5 akçe
Hasan Halife	Fetih süresini okuyan	5 akçe
Hasan Halife	Cumadan sonra kehfehan suresini okuyan	5 akçe
Mehmet Halife Bin Hüseyin	İhlas suresini ve salavatı okuyan	5 akçe
Hafız Hüseyin Halife	Mülkhan okuyan	5 akçe
Molla Mehmet	Cami içindeki taşı koruyan	2 akçe
Molla Mehmet Bin Hüseyin	Mütevelli odasının hizmetlisi	3 akçe
Osman Halife bin İbrahim	Sebilde görevli ve kapıcı	8 akçe
İbrahim Halife	Su yolu muternedi	5 akçe
Şerif Mehmet Halife	Cami içindeki iki kapının kapıcısı	6 akçe

Seyid Mehmet	Camide sokağı temizleyen	8 akçe
Molla Mustafa	Türbedar	6 akçe
Mehmet Efendi	Kütüphanede görevli dersiyer	10 akçe
Mehmet Efendi	Kitap nazırı görevi için	20 akçe
Mehmet Efendi	1. kütüphaneci	10 akçe
Osman Efendi	2. kütüphaneci	10 akçe
Mehmet Efendi	3. kütüphaneci	3 akçe
Molla Halife	Kütüphane ciltçisi	4 akçe
Yahya Bin İbrahim	Kütüphane Kapıcısı	4 akçe
	Sabah namazından sonra kuran okuyan on kişiye	2'şer akçe
	Darüssada ağası görevi yapan kişiye	20 akçe
	Vakıf mütevellisine	120 akçe
Ahmet Efendi	Vakıf 1. katibi	30 akçe
İbrahim Halife	Muhasebe katibi	10 akçe
Ahmet Bin Mustafa	Merem mat katibi	8 akçe
Ahmet Halife	İstanbul ve Eyüp vakıf gelirlerini toplayan	8 akçe
	Kasımpaşa-Üsküdar cabisi	8 akçe
Yusuf Halife	Vakıf mutemedi	8 akçe
Mustafa Halife	Tuvalette kandil yakan	2 akçe
İbrahim	Senktraş (mezartaşçısı)	1 akçe
	Vakıf lağımçısı	2 akçe

Üsküdar'da Hasan Ağa mahallesindeki Vaki cami, görevli kişilere maaş tahsil edilmiştir.

Üsküdar nahiyesine bağlı Kadıköyde su yolunun koruyucusuna ödenen ücret

Kendisine ait 16 evi, imam, hatip, muvakkit, nefer, müezzin, 5 nefer kayyıma tahsis etmiş, ve annesinin yaptırdığı hayratın tamir, bakım ve onarımı için denek ayırmıştır.

H.1151 (21 Nisan 1738 Pazartesi)

Türkçeleştiren Orhan olak, Yıldız Sarayı Fotoğraf Arşivi Memuru, İ Edebiyat Fakültesi Yuksek Lisans ğrencisi (1996 Eylül).

ÖZGEÇMİŞ

Soyadı : AFACAN
Adı : Birnur
Doğum Yeri : İzmir
Doğum Tarihi : 12.02.1963
Bitirdiği Okullar : Akhisar Misakımilli İkokulu (1974), Akhisar Ali Şefik
Ortaokulu (1977), Akhisar Lisesi (1980), YTC
Mimarlık Fakültesi - Mimarlık Bölümü (1990)

